GÖLGELERİN GÖLGESİ

ÇETİN ALTAN

ÖZGÜR

TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLÜ

GÖLGELERİN GÖLGESİ
(PORTRELER)

Kapak : Reha Yalnızcık

Üçüncü Baskı
İstanbul. Kasım 1984

Yayın Hakları : Çetin Altan - Özgür Yayın Dağıtım

Dizgi - Baskı : Doğuş Matbaası
Kapak Film - Baskı : Ebru Grafik
Cilt : Tekin Tic.

ÇETİN ALTAN

GÖLGELERİN GÖLGESİ

ÖZGÜR YAYIN-DAĞITIM
Ankara Caddesi 31/2 Cağaloğlu - İst.
Tel.: 526 25 13

MEHMET...

Milyonlarca liralık lüks deniz motorlarının sonbahar ortalarında, kışı geçirmek için karaya çekilip hangarların, sundurmaların altına yerleştirildiği kuytu bir deniz kıyısı.. Ortada teknelerin üstünden kaydırılarak denize indirildiği, denizden karaya çekildiği yüz metre boyunda bir kızak... Tahta bir iskele ve birkaç motorlu sandalın bağlı durduğu beton rıhtım.

Mehmet, bu dünyanın bekçisi ve imparatorudur. İçi boşalmış dev hangarlardan birinde, üstü darmadağınık portatif bir karyolası, tahta bir masası vardır. Sağda-solda motorların benzin bidonları, unutulmuş bir çıpa, urgan parçaları, renksiz branda bezleri, rutubetli loşlukla Mehmet'in berduş yatağıyla sessiz ve garip bir uyum yaratırlar.

Mehmet, teknelere, iniş ve çekilişlerinde, iki büklüm abanıp dayanmaktan hafif çarpılmış sağ omuzu, içkiden iyice kızarmış yanık yüzü ve yırtık eski pantalonuyla, körkütük, sallana sallana yürüdüğü zamanlarda bile her rastladığına:

— Yalnız benim dediğim olur, işte o kadar! der.

Ve arkasından ekler:

— Ben her şeyi bilirim, işte o kadar!

Gönlünü almak için.

— Arslan Mehmet, yaman adamsın vallahi!, türünden bir karşılık da verseniz elini sertçe havaya kaldırarak:

— Laf yok, der; ben her şeyi bilirim, işte o kadar!

Mehmet'in sarhoşluğu, teknesi denize inen zenginlerin verdikleri okkalı bahşişlerle haziran sonlarına doğru koyulaştıkça koyulaşır, temmuz sonuna doğru da paralar suyunu çektikçe, açılır... Ama hiçbir zaman, tümden ayıklığa dönüşemez. En büyük övüncü tanıdıklarına:

— Sabahtan başladım, demektir.

Yırtık ceplerine tıkıştırdığı buruşmuş papellerin hesabını da pek bilmez galiba. Komadayken, meyhanede elli lira yerine beş yüzlük uzatıp.

— Üstü kalsın, dediği de olur bazen.

Kendisini tanıyanlar paranın üstünü zorla eline tutuştururlar. O ise paralar avucunda sallanarak:

— Kalsın efendim, der, kalsın...

Sonra iyice şaşılaşıp kapanmış gözleriyle çevredeki müşterilere:

— Benden iç, der, benden iç!

Bonkörlükte kendisine bahşiş verenlerle sanki gizli bir yarışı vardır. Çoğuna da kızar onların:

— Milyoner, ama benim gözümde on para etmez, ben her şeyi bilirim, işte o kadar!

Nisan, hangarlara dizi dizi istif edilmiş dağ gibi kamaralı, güverteli pırıl pırıl motorların hafiften gözden geçirilmeye başlandığı zamandır. Boyacılar, kromajcılar, döşemeciler, elektrikçiler, motor teknisyenleri ve tekne sahipleri, nisanda başlayan faaliyeti mayısta hızlandırdıkça hızlandırırlar.

Mehmet ise bazen bir çekici, bazen bir boya kovasını koşturarak, dolanır ortalıklarda. En parasız dönemi o dönem olduğu için ayık, sessiz ve sakindir. Şantiyede işe yaradığını kanıtlamanın gizli telaşı içindedir.

Haziranla birlikte inmeye başlar motorlar denize.

Mehmet ve başkaları iki büklüm abanırlar omuzlarıyla. Tekneler hangarlardan önce kalaslar üstünde yürütülerek dışarıya çıkartılır. Tekne ilerledikçe, arkada kalan boş kalas, öne koşturulur; tekne ilerler, kalas boşta kalınca tekrar öne. Ve Mehmet hem kalasları taşımaya seyirtir, hem tekneye dayanmaya...

Sonra kızağın üstünde takoza alınır tekneler ve donatımı tamamlanır, arkasından haydi denize...

— Mehmet nasılsın?

O dönemde cevabı küçücüktür:

— İyiyim.

Motorlar azalmaya yüz tuttukça, Mehmet'de mahmurluk artmaya başlar.

— Mehmet nasılsın?

— O herif var ya o herif, milyoner ama benim gözümde on para etmez, ben her şeyi bilirim, işte o kadar!

— Mehmet, işler nasıl?

Söyleneni artık duymamaktadır:

— Yalnız benim dediğim olur, işte o kadar!

Mehmet, benim dostumdur. O nedenle en zor olduğu sıralarda dahi, benimle rumuzlu olarak konuşur:

— Mutlaka gidecek o, yok öyle şey. İşte o kadar! Hele gitmesin de, gör bak ne yaparım ben ona. Ben her şeyi bilirim, işte o kadar!

Kastettiği kişi, başbakandır, ama çevreden gizli olarak nedense benimle paylaşmak ister muhalefetini.

— Anladın değil mi ne dediğimi? Gidecek o, işte o kadar.

— Gidecek Mehmet, derim. Sen nasılsın, hep çekiyor musun?

— Sabahtan başladım. Gidecek, işte o kadar! Fazla laf yok. Ben söyledim mi tamamdır, işte o kadar!

— Çok içiyorsun be Mehmet, canına yazık...

— Laf yok. Ben her şeyi bilirim, işte o kadar!

Mehmet'e doktorlar siroz teşhisi koydular geçen kış. Kendisine de içkiye devam ederse öleceğini söylediler. O da yemin etti içmemeye..

Ama haziran gelince, ama tekneler inince, Mehmet'in yırtık cebinde bahşişler kıpırdanmaya başladı... eskiden şarap içerken, bu kez rakıya vurdu işi.

— Mehmet ne dedi doktorlar sana?

Mehmet'in içkiden neredeyse morarmış çirkin yüzünde bir buruşma:

— Bırak şimdi şu doktorları! Onlar hiç bir şeyden anlamaz. Fazla laf yok. Ben her şeyi bilirim! Gidecek o, anladın değil mi ne dediğimi? İşte o kadar? Ben ne dersem o olur.

Mehmet'i sevip ona yardım edenlerle konuştum azıcık:

— Tutamıyor kendini, dediler; bu yıl daha da çok içiyor. Böyle giderse çıkaramaz bu kışı.

Kimseciği yok Mehmet'in... Bir büyük mü büyük hangar, bir dağınık, berduş yatak.. Eskimiş pantolonu, yırtık cepleri, düşük sağ omuzu ve alkolden damarları iyice belirginleşmiş kırmızı yüzüyle Mehmet..

— Üstü kalsın, ben her şeyi bilirim! Fazla laf yok, işte o kadar!

Mehmet siroz ve sabahtan başlayarak içiyor. Kızdıklarına söverek içiyor. Herkese ikram ederek içiyor. Sonra zor bela yatağına kadar gelip, sızıyor.

— Böyle giderse, bu kışı çıkaramaz, diyorlar.

Bir daha yaza tekneler denize inerken Mehmet'i soranlara:

— Allah rahmet eylesin! mi denecek?

Bu aklıma geldikçe:

— Ulan Mehmet, kes şu içkiyi! diyorum.

Mehmet'in yüzü buruşuyor, eli kalkıyor havaya:

— Doktorlar bir şeyden anlamaz, fazla laf yok, ben her şeyi bilirim! İşte o kadar! diyor.

AYDIN KİŞİ OLMANIN KOŞULU...

Neyin neden olduğunu bir gerekçe bulup açıklayamazsanız, aydın kişi sayılmazsınız. Her olayın nedenini açıklayacaksınız, ancak açıklama yaparken de ortalığı fazla dalgalandırmayacaksınız. Kıvrak zekâlı aydın kişi olmanın koşulu budur.

Örneğin çocuk her yıl sınıfta çakıyor. Anne sızlanıp durmada, baba küplere biniyor. Bu olayın nedenine en uygun gerekçe nasıl bulunur?

— Ulan çocuğu sarhoşken mi yaptınız, ne halt ettiniz? Baksanıza gözleri öne doğru şaşı, sümüğünü bile çekemiyor. Cebir denklemlerini çözmek kim, o kim! Besbelli ki sersem doğmuş. Boşuna uğraşmayın hiç.

Diyemezsiniz... Zaten anneyle baba böyle bir gerekçeyi kabul etmezler.

— Çok zeki ama, maalesef çalışmıyor, onun için kalıyor sınıfta, derler.

— Peki neden çalışmıyor?

— Tembel de ondan...

— Peki neden tembel?.

— Çalışmıyor da ondan...

Bu gerekçe pek yeterli görülmüyorsa o zaman tembel olduğu için çalışmayan, çalışmadığı için de tembel olan çocuğun bu durumuna yeni bir gerekçe daha bulunur.

— Yaşından ötürü bunalım geçiriyor.

Bir kez çocuk kafası gelişmemiş olduğu için sınıfta kalmaz. Çocuk mutlaka zekidir, ama tembeldir. Onun için sınıfta kalmaktadır. Tembelliğinin de nedeni yaşından ötürü bunalım geçirmesidir.

Çocuğun yaşından ötürü bunalım geçirmesi gelişen cinsel güdülerini doyuramaması anlamındadır. Yani çocuk erkekse, sınıfı geçmesi için koynuna kadın koymak, kızsa erkek koymak gerekmektedir. Böylece bunalımı bitecek, tembellik etmeyecek ve geceleri rahatladıktan sonra kare kökü nasıl alınır, yahut botanikte fasulye hangi familyaya aittir daha iyi öğrenecektir.

Bu iddia biraz havada bir iddiadır aslında. Evlilerin bekârlardan daha beyinsel olduğu kanıtlanamamıştır.

O nedenle çocuğun sersem olduğu için değil de, yaşından ötürü bunalım geçirdiğinden tembellik ettiği için sınıfta kaldığı gerekçesi pek bilimsel sayılmaz. Sayılmaz ama anneyle babayı rahatlatır.

Bazıları böyle aydın kişi yorumlarını bir kıyıya koyarlar ve:

— Eşşek sıpasına basacaksın sopayı, bak o zaman nasıl çalışır, derler.

Oysa bu da yanlıştır. Fizik yahut kimya bilginlerinden hiçbiri sopa yiye yiye bilgin olmamıştır. İnsan sopa yiye yiye erken çavuş bile olamaz. Olsa olsa sersemken biraz daha sersem olur.

Peki ama öyleyse çocuklar neden çalışmayıp sınıfta kalmaktadırlar?.

Sıkışırsan:

— Eğitim bozuk efendim, düzen sorunu, dersin, paçayı kurtarırsın.

Çocuk sınıfta çakınca demek ki anneyle babayı kızdırmadan gösterebileceğiniz iki gerekçe var. Biri.

— Yaşından ötürü bunalım geçiriyor.

Öteki:

— Eğitim bozuk efendim, düzen sorunu...

Adam her akşam kafayı çekiyor, sonra da:

— Kül tablasını niye dökmediniz, yahut:

— Neden soğuk değil bu su, diye hır çıkarıp camı çerçeveyi indiriyor.

Evde çoluk çocuk herkes ağlamaklı. Adamın her akşam yarım kiloyu devirdikten sonra yedi bela gibi ortalığı kırıp geçirmesinden perişan oluyorlar.

Aydın kişi olarak buna da usturuplu bir gerekçe bulmanız zorunludur.

— Yaşından ötürü bunalım geçiriyor, derseniz, karısı anlamlı anlamlı başını sallar ama adam kızar böyle gerekçeye...

Hem sonra çocuk sınıfta kalınca yaşından ötürü bunalım geçiriyor, baba ortalığı duman edince, yaşından ötürü bunalım geçiriyor, anne saçını başını yolunca, yaşından ötürü bunalım geçiriyor... Gerekçe monoton olmaya başlar.

Bu tür krizlere tıbbi bir gerekçeyle yaklaşmak daha iyidir:

— Karaciğer yorgunluğu, yahut:

— Şekeri yüksek galiba, gibi...

Karaciğeri demir gibi, şekeri de yok, derlerse, o zaman:

— Stirez, dersiniz.

Stirez'e her şey girer. Karın ağrısı, baş ağrısı, böbrek ağrısı, boyun, kol ağrısı, kafa kırma, göz çıkarma, küfür etme, nağra atma, hizmetçiye sulanma, karıyı boşama, işten çıkma, müdürle kavga, sigarayla uyuma, meyhanede gecikme, sofraya küsme, her şey...

Kim nerde ipin ucunu kaçırmışsa yahut kendinden sızlanıyorsa, yahut kaynanasını gebe bırakmış Ermeni damat gibi süklüm püklüm düşünüyorsa, gerekçe olarak:

— Stirez'i dayanırsın.

Böylece «Yaşından ötürü bunalım» yahut «Stirez» yahut «Düzen sorunu» diye cebinde üç gerekçen varsa, her olayın nedenini aydın kişi olarak, ortalığı fazla bulandırmadan kolayca çözebilirsin.

Bakkal kazık attı.

Gerekçe: «Düzen sorunu»

Otobüs geç geldi.

Gerekçe: «Düzen sorunu»

Karı evden kaçtı.

Gerekçe: «Stirez»

Koca hırsından sürahiyi aynaya patlattı.

Gerekçe: «Stirez»

Çocuk komşunun kızını iğfal etti.

Gerekçe: «Yaşından ötürü bunalım.»

Para yetmiyor.

Gerekçe: «Düzen sorunu»

Elektrikler kesildi.

Gerekçe: «Düzen sorunu»

Karı ağlayıp duruyor.

Gerekçe: «Yaşından ötürü bunalım.»

Ayakkabı ayağını sıkıyor.

Gerekçe... Ahmaklık edip ayakkabıyı ayağına küçük almışsın... Neden ahmaklık ettiğine gelince, günün yorgunluğundan dikkatin dağılmış, yani stirez... Neden o kadar yoruluyorsun, düzen sorunu... Ayakkabının sıktığından ötürü sövüp sayarsan, yaşından ötürü bunalım...

Aydın kişi olarak olayların nedenini bulmak için bu üç gerekçe yeter de artar bile. Gerekçeyi bulduktan sonra çaresini bulmayı da Tanrı'ya havale edersin... Böylece aydın kişi olarak her şeyin nedenini bilir, rahat edersin...

HALİÇ

Galata köprüsünün Haydarpaşa-Kadıköy vapurlarıyla Boğaz vapurlarının kalktığı yönü, İstanbul dünyasının renkli bir mostralığı, Haliç vapurlarının kalktığı yönü ise, yine aynı dünyanın sanki küfe dibi kalıntısıdır.

Yirmi otuz yıl önce Köprü'nün Marmara cephesiyle Haliç cephesi arasındaki zıtlık, çok daha keskin bir siyah beyaz görünümündeydi. Saçları yapılmış, keklik adımlı genç kadınlar, şık erkeklerin yanında Kadıköy vapurlarına doğru deniz kokusunun bastıramadığı bir parfüm titreşiminin lezzetinde yürürlerken, bir ellerinde çelimsiz çocuklarıyla yeldirmeli ve çarşaflı tazeler, fakir giyimli kocalarının yanında, zembil, sepet, takke ve beyaz sakal hengamesinin Haliç iskelesine doğru ayrılırlardı.

Halklaşma sürecinde çarşaf sepet ve sakal Kadıköy vapurlarına losyonla, kravat ve kötü dikilmiş tayyör de Haliç vapurlarına doğru az çok bir açılma yaptı. Eski siyah beyaz, ortaklaşa grileşmiye başladılar.

Geçenlerde Haliç'te oturanlarla birkaç avuç turistten başkasının ilgisini pek çekmeyen mütevazi Haliç vapurlarının kalktığı iskeleye doğru yürüdüm.

Arkada kademe kademe yükselen uslupsuz binaların tepelerine oturtulmuş büyük banka reklamlarıyla, firma reklamları; sağda burun buruna dizilmiş rengarenk camekanlı motorlar; solda şeftalileri, kayısıları, erikleri, ka-

vunları, karpuzlarıyla bir meyva sergisini andıran manav dükkânları vardı. Sonra tek kapılı resmi bürolar, birkaç da köprü altı lokantası...

Haliç vapurlarının yanaştığı yer, çarpuk çurpuk parmaklıklarla gelip geçenlerden ayrılmıştı. Parmaklıkların üstüne tebeşirle bozuk düzen yazılmış, vapur saatlerini gösteren kara bir tahta asılmıştı. Bazı saatlerin karşısında «Eyüp» bazı saatlerin karşısında ise «Tekmil» sözcüğü vardı. «Tekmil» her iskeleye uğrayan vapurları gösteriyor olmalıydı.

Vapurun gelişiyle gidişinde, hem kapıları açıp kapayan, hem de çımacılık yapan, traşı uzamış, çarpık omuzlu, kavruk bir memur, yırtık eldivenleriyle yolculara:

— Vapur yolda bozuldu, ne zaman geleceği belli değil diyordu.

Çarşaflar, yeldirmeler, yeşil takkeler ve beyaz sakallarla, renklerindeki alaca sönüklüğünü saklamayan elbiseler ve birkaç turist, kümelenmeye başlamıştı çarpık parmaklıkların önüne...

Halatları tutmaktan patlamış eski eldivenleriyle, kavruk görevli:

— O kapı çıkanlar için, giriş kapısının önüne, diye bağırıyordu.

Kara tahtadaki tebeşirle yazılmış yordamsız rakamlar 12.15'i gösterdiği halde, saat yarımda bile henüz vapur görünmemişti. Yorulanlar dipteki tahta sıralara oturmuşlardı.

Parmaklıkların dibindeki büfeci kulübesine bilet yerini sordum. Bilet gişesi yoktu. Biletler vapurun içinde satılıyordu. Haliç, sıcak temmuz gününün rutubetli pusluluğu içindeydi, mendil kadar yelkeniyle bir sandal gidiyordu ilerde. Motorlar bol mazot ekzosu çıkararak manevra yapıyorlardı. Bir römorkör, çapkın bacasıyla koca bir mavnayı köprünün altına doğru sürüklüyordu.

Kasketliler, şişmanlar, şaşkın ve öfkeli kocakarılar, cilcri yağlı işçi çocuklar sokak arası komşuluğunun birlikte gitme vaadiyle gruplaşmış orta yaş hanımları, sakızlı kızları, azara doymayan ufak oğullarıyla sıcağın altında kıpırdanıp duruyorlardı.

Ve karşıda Süleymaniye. Kendi saltanatından yirminci yüzyıl sonuna arta kalmış bu fukara kalabalığına buz gibi kayıtsız bir gururla tahtından İstanbul'u seyrediyordu.

Derken arslan vapur göründü.

Ne kaptan köşkü, ne üst güvertesi olmayan garip bir motor azmanı gibiydi, kıçındaki bir avuçluk açık sahanlık ve ortasındaki boşluğa birikmiş yolcularıyla daha çok bir deniz müzesi kahramanına benziyordu. Boyundan büyük dumanlar savurarak yaklaştı yaklaştı...

Açılan demir parmaklıklar, verilen iskele, çıkan yolcular...

Sonra çıkanlar için kapanan demir parmaklık ve girenler için açılan kapı...

Girdim vapura...

Uydurma şantiyeyle çöplük, cüce tersaneyle batık mavna ve bol gemi kadavraları içinde can çekişen Haliç'in pis kokusu, su niteliğini çoktan yitirmiş yağlı ve zehirli bir sıvı uzantısının doğal bir simgesi halini almıştı.

Kasımpaşa, Fener, Balat, Hasköy, Eyüp...

Haliç iskelelerinin terk edilmiş, camekânlı, ahşap görüntülerinde Haliç mezbelesine uyan bir zavallılığın burukacısı var gibiydi.

Kırmızı sülyenle boyanmış çelik gemi gövdeleri sökülen gemi iskeletleri, ardiyeler, depolar ve pislik, pislik...

Eyüp sırtlarının yüzlerce yıllık mezarlıkları bile bir hayli kelleşmiş görünüyordu.

...Kıyıdaki birkaç deniz kahvesinin tavlacıları, tüm dünyaya boşvermenin rahatlığında zar şakırdatıyorlardı.

Bir kıyıda partallar içinde bir ihtiyar, çömelmiş uyukluyordu.

Birkaç sandal bir kıyıdan bir kıyıya kürek çekiyordu.

Her iskelede inen çarşaflılar, sepetliler, takkeliler ve yine binen çarşaflılar, sepetliler, takkeliler...

Dönüşte vapurun kıç sahanlığında bir cümbüş başladı. Sünnet çocuklarını Eyüp'e götürmekten dönen Tophaneli aileler, ellerinde darbukalar, teflerle oynak türküler tutturdular...

Kendi aleminin tornasından neşeli bir sağlamlıkla geçmiş, yüreğinin gücü sadece gözlerinde yansıyan mütevazi giyimli mahalle hanımları:

— Çadırımın üstüne şıp dedi damladı.

Diye darbukada akrobasi yapan parmakların ritminde, el çırpıyorlardı. Sekiz-on yaş kızları, omuzlarını, göğüslerini titreterek, güle oynaya göbek atıyorlardı.

Asık suratla tesbih çeken kocalarının yanında, cümbüşe katılamıyan başörtülüler ise, peşpeşe dünyaya geldikleri belli, boy boy çocuklarının durmadan ellerinden, kollarından çekerek:

— Hişt, doğru dur bakayım, diyorlardı.

Kucakta oturan çocuklar, denize bakmak isteyen çocuklar, oturmaktan canı sıkıldığı için mızıldanan çocuklar...

Ve sonra ellerinde armağan oyuncak tabancalarıyla, başlarında sünnet takkeleri, göğüslerinde ipekten sünnet maşallahları; oğlanlar, başlarına gelecekleri düşünmenin ekşiliğinde, sağa sola nişan alıyorlardı.

— Zühtü de Zühtü Zühtü...

Vapur'un sahanlığında, ben de bir ara katıldığımı fark ettim el çırpanlara.

Haitili tipinde genç bir kız, biraz açık, biraz kaçamak boyanmış dudaklarıyla sahanlığa açılan kapının kıyısına dayanmış, dalgın gözlerle eğlenenlere bakıyordu.

Erkekler, kadın dünyasının eğlencesine hiç metelik vermeden, asık surat, devam ediyorlardı tesbih çekmeye.

Vapur yeniden Köprü'ye yanaşırken, hanımlar hep bir ağızdan:

— Tophane çok yaşa, diye tempo tutmaya başladılar.

Darbuka, darbukaya katılan tef ve göbek atan veletler...

— Ben sana yandım Zühtü...

Kıkırdamasını gizleyen ve sağa sola kayan çok bilmiş siyah kadın gözleri...

Bir yanda Galata kulesi, bir yanda Süleymaniye...

Vapurun makine dairesinin dibinden, sadece çıplak kollarıyla göğsü görünen sıska ateşçi...

Giderken yer bulamadığımı sandığından bana iskemle getiren efendi biletçi...

Eskiden de arada bir giderdim Haliç'e. Çünkü bilirdim ki Haliç'i yaşamadan İstanbul'u yaşamanın anlamı daima eksik kalacaktır...

ARJANTİNLİ

Adam, Fransız aristokratıydı. Uzun boylu, yalnız evresinde saç kalmış, tepesi çıplak kafası ve arkasında livencesiz gözlerini kırpıştırıp durduğu gözlükleriyle, geceğinde hiçbir umut olmayan bir yaşamın ağırlığını tamaya uğraşıyordu.

Gençliğini Güney Amerika ülkelerinde yitirmiş ve li yaşını geçe, Paris'e dönmek zorunda kalmıştı. Arkaaşlarıyla yaşıtları, her şeye rağmen yarım yüzyıllık bir rikimin merdivenlerinde, kendi çaplarına göre tatlı tatlı erinirlerken, o işsiz ve güçsüz, üç beş kuruş kazanabileeği olanaklar arıyordu.

Benim bir-iki kitap Güney Amerika ülkelerinde de ayınlandığı için, kendisiyle meslek açısından bir yakınşmam oldu. Hem İspanyolcayı, hem o dünyayı, hem de lebiyat sorunlarını iyi biliyordu. Ancak öylesine mutsuz e bezgindi ki, bir Paris kahvesinde onun bunalımlı dünısına tepetaklak dalmamak için, bin voltluk bir enerji opinginin düşsel füzelerini fırlatmak zorunda kaldım.

Kıpırtılı gözleriyle sade içiyor ve konuşmayı sürdübilmek için, pörsümüş ruhunun derinliklerinde bir iki nmemiş kıvılcım arıyordu.

Sonra, evine, akşam yemeğine davet etti bizi.

Eiffel'le Napoléon'un anıtkabri arasında, sakin bir ddede oturuyordu. Evinin içi, mütevaziden de bir iki

adım geride, bayağı fakirceydi. Salon, geceleri yatak olan geniş divanla bir koltuk, iki sandalye ve küçük bir masadan ibaretti.

Arjantinli bir karısı vardı. İlk kez Arjantinli bir kadın görüyordum. Yaşı kırkı aşmasına rağmen ince vücudu, çocuksu yeşil gözleri ve özünden gelen coşkusuyla kendi yangınının yalnızlığında, birbirine takılan kahkahalarla, her türlü yapaylıkla sahtecilikten uzak, aklına ne gelirse söylüyordu.

— Bu Fransızları bile aslında tutmuyorum, diyordu. Kuru bir mantığın küçük insanları hepsi.

Kırbaç gibi bir şaklamanın, aklına ne eserse yapmanın ve bitmeyen bir raksın bir türlü tadına doyamadığı özlemleri içindeydi.

Döndürgece eski bir Arjantin tangosu koymuştu.

— Ben dans etmeye bayılırım kocam ise hiç dans etmez, diyordu.

Kocası, acı ve kin karışımı yüklü, kısık gözlerle, zehirli bir böceğe bakarmış gibi bakıyordu kadına...

Kadın:

— Geçenlerde, diyordu, kocam yoktu, sabahlara kadar dans ettim. Ama nasıl dans ettim, nasıl dans ettim, unuttum gittim her şeyi... Sonra kaymvaldeme anlattım dansta sabahladığımı. Pierre'i hiç aldatmam ben. —Pierre kocasının adıydı.— Öyle değil mi Pierre? Hiç aldatmadım seni.

Pierre, aynı acılı ve kinli, kısık gözlerle bakıyordu kadına.

— Kayınvaldem, doğrusu iyi dayanmışsın yatmamak için, dedi. Ah bu insanlar! Yeteneksiz beyinli hepsi. Yüreklerinin kandilleri kararmış. Sade ard niyet, hesap-kitap, soğuk mantık ve duygusuzluk. Şöyle olduğu gibi görünmesini bilen yok. Bak, ne güzel şu Arjantin tangosu!

Tabakları kaldırıyor, iki yemek arasında alelacele

mutfakta hepsini yıkayıp, temiz tabak servisini ancak öyle yapabiliyordu.

Ama yine de kadının Güney Amerika ülkelerinden birinin Paris Büyükelçiliği'ndeki çevirmenlik maaşından iki şişe şampanyayla bir şişe şarap almışlardı eve.

Ve Pierre arada bir benim masada duran sigara paketine uzanıyor:

— Bir sigara alabilir miyim? diyordu.

Mutfakta yıkanıp yıkanıp gelen tabaklarla, bardaklardaki şampanya ve Pierre'in sigarasızlığıyla köşedeki eski koltuk, Simenon'un romanlarını canlandırıyordu gözümde.

Kadın:

— Benim çamaşır makinem de yok, diyordu. Pierre makine gürültüsünü sevmediği için, almıyoruz.

Pierre'in acılı ve kirli bakışlarıyla kadının alev alev büyüyen içtenliği arasında, konuları değiştirmek bana düşüyor, eski Caddebostan gazinosunda ilk gençliğimin kıpırdanmalarıyle dinlediğim Arjantin tangolarını anlatıyordum.

Kadın:

— Ah o ilk gençliğin dansları... diyordu.

Pierre, karısının konuşmalarından tedirgin, başlangıçta buluşmuş gibi görünmesine rağmen sonradan kırılmış olan dünyalarında suçun kendi üstünde kalmasından korkuyordu. Küçümsenmekten, adam yerine konmamaktan ve yeteneksizliğinin suratına çalınmasından usanmıştı. Sezdiğim kadarıyla sığınabileceği bir anlayışı gözetliyordu tanıdıklarında.

Kadın da, Pierre de, kendilerinden yana birini arıyorlardı.

Arjantinlinin kendisiyle özdeşliği, içtenliği ve kromozomlarından taşan sıcaklık yanında, Pierre'in dramını görmezlikten gelmek de kolay değildi.

Pierre, usul usul karısının ilk kocasından iki, kendisinden de dört çocuğu olduğunu anlatıyordu. İlk kocadan olan çocuklar, Arjantin'de kalmıştı. Pierre'den olan çocuklar ise, ortalıkta yoktu.

Şampanyalarla şarabın yarattığı özgürlükte, kadın Dostoyevski'yi anlatıyordu bana.

— Yazar olunmaz, yazar doğulur, öyle değil mi? diyordu.

Galiba kocasına gizli bir taş atıyordu.

Ve Pierre, hep aynı kinli ve acılı bakışla bakıyordu kadına.

— Benim tanıdığım doksan yaşında bir editör var. Ne zaman gitsem, her istediğim kitabı bedava veriyor. Şey, sizi tanıştırayım onunla. Hemen bu pazartesi. Kitaplarınızı o yayınlasın.

Ben:

— Teşekkür ederim ilginize, ama benim başka anlaşmalarım var, dedim.

Kadın kızdı:

— Ne olmuş yani anlaşmalar varsa, dedi. Dünyanın en iyi adamı o editör. Bundan sonrakileri de bırakın o yayınlasın.

— Evet, ama...

— İyi iyi... Anlaşılıyor ki yazarlık da, hesap-kitap işi bir yerde. Ben yazar tanımadığım için, öyle söyleyiverdim.

Gönlünü almak gerekiyordu.

— Haklısınız, yazarlık sanatçılığın ırzına geçiyor bazen.

Meyve için mutfakta yıkanmaya giden tabaklar...

Pierre'in kendi kendine başını sallaması.

Köşedeki eski koltuk...

Sonra mutluluk nedir, ne değildir konuşmaları...

— Mutluluk, sevdiğin işte çalışıp, sevdiğinle birlikte olmaktır, dedim.

Arjantinli bayıldı bu söze:

— Pierre, bak ne doğru söylüyor! Ah, sevdiğinle birlikte olmak, her akşam sıcacık sarılmak ona... Ne güzel değil mi?

Pierre, bir mezar taşı soğukluğunda duruyordu. Mutlu olmak için her akşam sarılmak zorunluğu ya hoşuna gitmiyor, ya işine gelmiyordu.

Arjantinli ise, sevdiğiyle birlikte olmak özümlemesini her akşam sıcacık sarılmak olarak benimsiyordu.

Saat gecenin yarımını geçmişti. Yaşamını yitirmiş Fransız Aristokratı Pierre'le, yaşama doymamış Arjantinli karısını, fakir evlerinde başbaşa bıraktım.

Bir süre kafamın içinde Arjantinlinin kaynayan içtenliğiyle, Pierre'in acılı ve kinli bakışlarını seyrettim. Sonra Paris köprülerine çevirdim başımı. Mutluluğun ne olduğunu bilir gibi görünmelerine rağmen, sanırım gerçekte bunu onlar da bilmiyorlardı.

İŞTE NİHAYET SEÇİLDİNİZ...

İşte nihayet seçildiniz. Artık sade bir vatandaş değil, ayda yirmi iki bin lira geliri, protokolde yeri, bedava yolculuklar ve çeşitli dokunulmazlıklar gibi özellikleri olan bir milletvekilisiniz.

Pazar gecesi ve hatta pazartesi günü oyların ayrımı sırasında keman teli gibi gerilmiş sinirlerle paket paket içtiğiniz ekleme sigaraların dumanlı ortamındaki yüksek voltajlı heyecan, derin bir oh'la gevşeyiverdi!

Kesin biçimde anladınız seçildiğinizi... Sabaha karşı saat dörtte, parti merkezindeki arkadaşlar, ilçelerden gelen telgraf ve telefonlardan sonra, rakiplerimizin artık arayı kapatmasına olanak bulunmadığını size müjdelemiş olmalarına rağmen, radyo haberleri aynı doğrultuda olmadığı için hâlâ yüreğinizde bir kuşku vardı. Bu nedenle de yakınlarınız aracılığıyla gazeteleri arayıp, durumu öğrenmeye çalışmıştınız. Rahatlatıcı bir cevap alamamıştınız...

Ama artık eminsiniz kazandığınızdan. Gecenin yorgunluğundan kızarmış gözleriniz, gevşemiş kravatınız, uzamış tıraşınız ve kampanya boyu bağırmaktan çatlamış sesinizle yanaklarınızdan öpüp, sizi kutlayanlara sırıtıp duruyorsunuz.

Karınız:

— Çok yoruldun, biraz yatıp dinlensen, diyor.

Siz:

— Sen hele getir şu rakıyı dediniz.

Seçildikten sonra içeceğiniz ilk rakı bu... Yirmi dö saattir hiçbir şey yemediğiniz halde, henüz bir açlık duy muyorsunuz. Sadece boğazınız kuru ve hâlâ yüreğiniz kal kık...

Şöyle kocaman bir yudum buzlu rakı... Oh, düny varmış!

Telefon durmadan ardarda çalıyor... Tanıdıklar, ak rabalar, eş-dost, kim varsa sevinçlerini bildirip, milletve killiğinizi kutluyorlar...

Her telefona artık siz çıkmıyorsunuz. Eşiniz çıkıyo Ahizenin konuşma yerini eliyle kapatarak arayanın kin olduğunu söylüyor size. Önem vermediğiniz biriyse, ka şınızla «Atlat» işareti yapıyorsunuz. Ve devamı ediyorsu nuz rakınızı içmeye... Eşiniz:

— Çok yorgun, yattı uyuyor, söylerim aradığınızı çok teşekkür ederiz, diyor...

Arayanlar, arayanlar, arayanlar...

Örgütten en güvendiğiniz iki arkadaş da, sizinle bir likte içiyor. Savaş kazanmış büyük kahramanlar gibi içe rek konuşuyorsunuz.

Size karşı çıkmış, arkanızdan kuyunuzu kazmaya uğ raşmış olanlara birlikte atıp tutuyorsunuz... Arada bi de:

— Meclise girince soracağım onun hesabını, diyor sunuz...

Eşiniz çok sarhoş olmadan, örgütteki arkadaşları bir an önce gitmesini diliyor içinden... Şöyle başbaşa ak şam yemeği için bir lokantaya gitmeyi düşlüyor, ilk ke bir milletvekili karısı olarak gidecek lokantaya... Ne gi yeceğini bile bir ay öncesinden kararlaştırmış olmalı. Hak ile bal rengi arası yazlık bir döpiyes diktirdi ya, işte onu..

Sonra vaadiniz de var, seçilirseniz İtalya'ya götüre cektiniz kendisini. Yeni model bir araba, bir de en iyisin

den bir mink... Hemen şimdi değil canım, kışa. Ele güne karşı... Bütün milletvekili eşlerinin var...

Ankara'da ev tutacak mısınız? Siz bir süre otelde idare ederim ayaklarına gitmek istiyorsunuz, ama bakalım kıvırabilecek misiniz? Karınız:

— Otel pahalı olur, diyor.

Oysa geçenlerde Ankara'da eski bir gözağrısı ile karşılaşmıştınız. Bir seçilseniz de, Ankara'ya şöyle yalnız başınıza gelebilseniz diye ince bir titreşim geçmişti aklınızdan...

Kabineye acaba kimler girecek?.. Çok daha forslu, çok daha ünlü olanlar tabi...

Gerçi parti genel başkanının ayrı bir sempatisi varmış gibi size ya... Ne iyi oldu da, ona karşı parti içi muhalefeti tutmadınız. Bunu elbette unutmamış olmalı.

İlk kabinede değilse bile, ilerde bir bakanlık... Sizi yapmazlar mı diyorsunuz?.. Vallahi, hiç belli olmaz. Milletvekili olacağınızı hiç düşünmüş müydünüz, oldunuz işte. Bir de bakan olursanız... Ey bel. Siyah makam arabası, görkemli odalar itibar, fors, dış geziler... Allah büyük. Örneğin, hangi bakanlık dersiniz? Tekel, yahut Ulaştırma yahut Köyişleri... En uygunu Köyişleri galiba. Üstelik köylü kökenlisiniz, köyü sizden daha iyi bilen kaç kişi var?..

— Hanım, bir rakı daha versene...

Arkadaşlar da, kan kardeşi, yahut can kardeşi gibi derinliğine bir samimiyetle ceketlerini fora etmişler, içiyorlar. Senli benliliklerinde de büsbütün bir koyulaşma var. Biri:

— Önce şu valiyi attırmak gerek, diyor.

Siz araya azıcık ölçü koymak için:

— Sırası gelecek elbet, diyorsunuz.

Onlar seçilmiş değil ki... Seçilen sizsiniz. Kararı da siz vereceksiniz. Ama politik olmak gerek, kimsenin ha-

tırını kırmamalı... Ve tabii laubaliliğin de cilkını çıkarmamalı.

İkinci arkadaş:

— Validen önce, lise müdürü, diyor.

Siz:

— Hiç merak etmeyin, diyorsunuz.

Bir yandan da artık gitmelerini bekliyorsunuz. Yıkanıp tıraş olacaksınız. Belki biraz da uzanırsınız. Tatlı bir ağırlık basıyor göz kapaklarınıza.

Karınız durumu sezinlemiş gibi:

— Sen istersen bir duş yap azıcık uzan, diyor.

Örgüt arkadaşları için de:

— Onlar yabancı değil kusura bakmazlar, diyor.

Arkadaşlar:

— Tabii, tabii, diyorlar. Yat, dinlen biraz.

Ama kendi evleriymiş gibi de kalkmaya davranmadan, içmeye devam ediyorlar.

Nihayet siz son yudumu da içip:

— Bana müsaade çocuklar, diyorsunuz.

Ayağa kalkıyorsunuz.

Onlar da vinçle kaldırılıyormuş gibi, istemeye istemeye kalkıyorlar ayağa...

— Bu akşam partiye uğrayacak mısın? diye soruyorlar.

— Artık yarın uğrarım.

Öyle ya canım, şimdi hemen partiye uğramanın ne anlamı var? Biraz ağırdan almak, daha iyi değil mi?

O gece yatakta eşiniz:

— Roma'ya gideceğiz değil mi kocacığım, diyor.

— Gideceğiz tabii tatlım.

— İnşallah bakan da olacaksın...

— Eh, işte o zaman Amerika'ya bile götürürüm seni.

Ankara'daki eski gözağrısıyla da bir fırsatını bulup

belki bir Almanya yaparsınız. Nasıl ince tüy gibi vücudu vardı onun... Uzun yıllar evlilik yapmış kadınların hem belleri biraz kalın, hem bacakları biraz küt oluyor.

Ankara'ya giderken spor bir ceketle, gri bir pantolon giyeceksiniz. Yemin töreni içinse lacivertleri götürceksiniz. Bir gri, bir de kahverengi takım var. Her gün lacivert giymek olmaz, onları giyersiniz. İki-üç takım da Ankara'da yaptırırsınız.

Akşam yemeğinde garsonların bile tavrı değişikti yahu. Vali yardımcısı nasıl ayağa kalkarak selam verdi. Emniyet müdürü ortalarda görünmüyor. Başına gelecekleri biliyor olmalı kerata.

Hani o son mitingte konuşma yarım saat geç bitti diye, nasıl da karşınıza dikilmişti. Sıkıysa gelsin de, şimdi dikilsin bakalım.

Güzel şey canım milletvekili olmak. Yeni sıfatınızla şimdi bir de kart bastırmanız gerek.

Milletvekillerine bankalar da kolaylık gösterirmiş. Bir yapı kooperatifine falan da girerseniz şöyle deniz kıyısında yazlık bir villa için...

Ya dört yıl sonra?..

Dört yıl sonraya, çok var daha... Allah kerim. Durumu iyi idare ederseniz, ölünceye kadar seçilirsiniz. Zaten sizi herkes seviyor örgütte. Az da para harcamadınız. Hanımın iki dükkânıyla babadan kalma o büyük arsa bile seçime gitti. Ama helal olsun... Allah bir yürü ya kulum dedi mi, çok daha fazlası gelir.

Hem halk için de elinizden geleni yapacaksınız. Göstereceksiniz, gerçek bir milletvekili nasıl olur... Dayanacaksınız sözlü soruları, gensoruları... Tabii genel başkana da danışarak.

Evet nihayet seçildiniz işte. Biz de kutlarız, sizi uğurlu kademli olsun...

REŞİT HALİT

Gözlükleri, gözlüklerinin arkasındaki yaşam çilesinin biriktirdiği gölgelere rağmen çocuksu kalmış, küçük mavi gözleri, bir ameliyat sonucu yarısı alınmış çene kemiği yüzünden sola çarpık çenesi ve fakirlikten beline iple bağladığı yamalı pantalonuyla, Reşit Halit eski Babıali'nin ilginç tiplerinden biriydi.

Eski bir İstanbul ailesinin, o dönemlerin deyimiyle «düşmüş» çocuklarından olduğu için, eski İstanbul terbiyesinin çelebiliğinde, çaresizliğiyle yalnızlığını sadece yıkıntısı kalmış bir yaşamın son direnişiyle yoğurarak, köhne merdivenli eski gazete binalarının dünyasında dolaşıp dururdu.

Reşit Halit'in dipsiz bir kör kuyuda kaybolup gitmiş yıllarından kalmış tek serveti, yazarlardan, ozanlardan, romancılardan gazetecilerden tek tek topladığı yazı koleksiyonuydu. Koleksiyonu için seçtiği ünlülerin peşlerini bırakmaz:

— Sizden bir resim, bir kısa biyografi, bir de üç-beş satır yazı rica ediyorum, derdi.

Kendisine karşı hiç gösterilmemiş olan, önemi, o bütün «önemli»lere karşı öylesine bir göstermişti ki, sonunda gözlükleri, çarpık çenesi ve iple bağlı pantolonunun yitikliğini çok aşan ilginç bir bayrağı, bütün bir Babıali'nin karşısında sessizce dalgalandırmaya başlamıştı.

Reşit Halit'in koleksiyonu, Türk edebiyatının o türdeki tek koleksiyonuydu.

O da bunun bilinciyle, seçtiklerinin karşısına gayet rahat dikilirdi.

— Hâlâ resminizi vermediniz, bir de kısa bir biyografiyle, üç beş satır yazı rica ediyorum.

Kendisi önemsizdi, ama bütün önemliler elyazılarıyla sadece onun koleksiyonundaydı. Sevdiklerine gösterirdi bunları. Abdülhak Hamit'in de, Mahmut Yesari'nin de el yazılarını orada görmüştüm.

Mahmut Yesari, «Başımdan çektiğimi düşmanlarımdan çekmedim, ne çare ki başsız yaşanmıyor» diye yazmıştı.

Ercüment Ekrem ise bilinen alaycılığıyla «Sen yazı toplayacağına aklını başına toplasan, daha iyi edersin» diye yazmıştı, «ama en iyisi para toplamaktır.»

Aziz Nesin'in yazısı ise daha derinden ve buruktu: «Senin çenenin istikameti ile benim fikirlerimin istikameti, ikimizin de hayatının ıstırabı olmuştur.»

Reşit Halit'in çenesi de sola doğru çarpıktı çünkü.

Türkiye, gerek tarih, gerek edebiyat açısından varmış olduğu boyutların lezzetine hiçbir zaman dönük duramamış toplumlardandır. Bu alanlarda insanı şaşırtacak kadar ortak bir bellek yoksulluğu vardır bizim ülkede. Örneğin, hangi eski ozanın yaşadığı semt yahut evler, küçük bir plaketle olsun, belirtilmiştir koskoca İstanbul kentinde?

İnsanlar kendi kültürlerini oluşturan beyin ve gönül bahçelerinin, gözlerine ilişiverecek en küçük anısından bile yoksun olarak yaşarlar Türkiye'de.

Şinasi'nin mezarı kaybolup gitmiştir Hilton temelleri altında. Nedim'in mezarı ise, Karacaahmet mezarlığında kazara bulunmuş, sonra da unutulmuştur.

Yakup Kadri'nin romanlarının kaç dile çevrildiğini

bilen bile yoktur. Hele o çevirileri hiçbir yerde bulamazsınız Türkiye'de...

Nazım'ı ise hâlâ daha okul kitaplarına sokabilmiş değiliz. İtalyanlar ise kendi liselerinde onun şiirlerini okutuyorlar genç kuşaklarına.

Ne doğru dürüst yazılmış tarihlerimiz var, ne ansiklopedilerimiz, ne sanatçılarımıza ait müzelerimiz...

Böylesi bir çoraklıkta, kim içinden Şeyh Galip'in yaşadığı dergâha bir buket karanfil götürmeyi duyar, kim Ahmet Rasim'in kafa çektiği kıyılarda ondan iki şarkı mırıldanmanın tadını yudumlar?

Halklaşma sürecini bir kültür birikiminin fıskıyesinde sulayamadığımız sürece, kaba bir kargaşanın çirkinliğini kolay kolay arıtamayız.

Tarih ve edebiyat titreşimlerinden yoksun bir kütle dinamizması, buluşabildiği ortak dili ancak sokak küfürlerinde harmanlar:

— Kör müsün ulan, inek!

— Şimdi senin bacağına ederim! gibi...

Kültürsüz kalkınma yaşam tadını duyacak damağı olmayan görgüsüzler sultası demektir ki, böyle bir sultada ne sıcak çocuk sevgileri yeşerir, ne de ebemkuşağı kıvancında mutlu aşklar...

Reşit Halit'in koleksiyonu ne oldu, bilmiyorum. Barbar bir ilgisizliğin kezzabında kaynayıp gitmişse, gerçekten yazık olmuştur.

Anısız, nüktesiz, renksiz bir toplum, beton ve araba hırsıyla yanıp tutuşsa da, nefes almak için ciğerlerini geliştirememiş sayılır. Ve hırtlığını yaratıcılığın fırınında pişirerek dünya uygarlığına sunamaz.

Bir Reşit Halit, gözlükleri, çarpık çenesi, iple bağlı pantalonuyla, kişiliği cüzdanıyla orantılı olanların çok ötesine varmış bir insandı. Onun ince ve zevkli merakına hızlı kalkınma zenginlerinin çocukları belki de yüz yıl sonra ancak varabilecekler.

HORTLAK, ÖNSEZİ, FAL VE ELEKTRİK

Son zamanlarda, sık sık bir düşünce takılıyor aklıma. İnsanoğlu'nun binlerce yıllık serüveni içinde evrenin tılsımını çözmek için yaptığı yorum ve yaklaşımlardan, en abuk sabuk görünenlerin bile temelinde acaba bazı gerçekler yok mu?

Örneğin hayalet, hortlak, cadı masallarını ele alalım. On binlerce yıldan beri, milyarca insan inanıp durmuştur bazı ölülerin yeniden ortaya çıkıp göründüğüne. Bu kadar saçma bir olaya, bu kadar uzun bir süre, bu kadar çok sayıda insan beyninin garip bir ürkeklik ve tedirginlikle yapışıp kalması normal değildir. İnsanın beyninin, böylesi gerçek dışı bir inanca bu denli bir inat, hırs ve yoğunlukla çakılıp kalmasının nedenlerini bir kez daha gözden geçirmek gerekmektedir.

Televizyondan haberi olmayan birini karanlık bir odaya sokup, ölmüş bir akrabasının, vaktiyle banda alınmış filmiyle, sesini TV ekranından kendisine yansıtıversek.

Ölmüş akrabasının, ışık içinde kendisine karşı konuştuğunu görünce, korkudan bayılacaktır.

İşte, binlerce yıllık hayal, hortlak ve cadı saplantısının, bilimsel çabalar sonucu gerçekleşen yönü.

Atatürk olsun, İnönü olsun, başka önemli kişiler olsun, ölüm yıldönümlerinde, evimizin içinde karşımıza geçip konuşmuyorlar mı?

TV'yi gerçekleştiren fizik yasaları, doğada bulunmasaydı, insanoğlu bu görüntüleri yaratabilir miydi?

Demek ki hayal, hortlak ve cadı masallarının temelinde, insanoğlunun ıskalamadığı, doğaya ters düşmeyen bir gerçek vardı. Bu gerçek, sinemanın ve TV'nin icadından sonra somutlaştı. Bazı kişiler, öldükten sonra da karşımızda dolaşıp konuşuyorlar.

Şayet siz de öldükten sonra, arada sırada hortlamak istiyorsanız, şimdiden sesli bir filminizi çektirin.

Çünkü şimdilik, ancak sağken filmi çekilmiş olanlar hortlayabiliyor. Ama ilerde, bilim geliştikçe, filmi çekilmemiş olanları da hortlatmak ola ki gerçekleşecek. Şayet kim olduğunu biliyorsanız, bir düğmeyi çevirince, büyük dedenizin büyük dedesini pekâlâ görüp dinliyebileceksiniz ekranda...

Biliyorsunuz ki, her şeyin, son analizde enerji olduğu kanıtlandı. Hepimiz görkemli bir enerjinin küçücük parçalarıyız. Bunu eski mutasavvıflar sezmiş olacaklar ki, «Enelhak» «Ben Tanrıyım» demişlerdi. Mistiklerle, fizikçilerin anlatımlarındaki dil ayrılıklarına bakmayın siz. Her ikisi de «büyük bir güç»ten söz etmektedir. Biri, buna, «Tanrı», öteki «enerji» diyor. Ama temelde aynı öze yaklaşım yapıyorlar. Demek ki, insanoğlu esasta özü ıskalamıyor, olsa olsa anlatımını değişik yapıyor... Eskiden hortlak dediğine, bugün TV filmi diyor. Eskiden Apis yahut Zeüs dediğine, bugün enerji diyor.

Gelecekte, uykuda düş gören kişilerin de düşlerini ekranda izlemek olanağı belki çıkacak.

Düşünüzde, sevdiğiniz kızı koynunuza alıyorsunuz. Karınız da bir düğmeye dokunmuş, yatağın başucundaki ekranda bunu seyrediyor. Gelişen bilimin armağanı olarak ayvayı yersiniz!..

Ekranlara yansıyan düşler konusunda, bir tiyatro oyunu yazmayı düşünüyorum; ilginç olacağı kanısındayım.

Hepimizin aynı zamanda birer radyo istasyonu ol-

duğumuzu da düşünüyor musunuz? Ancak dalgalarımızın titreşim ölçüleri değişik. Aynı ölçüdeki titreşimlere rastlayınca, bir mutluluk kaplıyor içimizi. Alçak yahut daha yüksek titreşimlerlerle karşılaşınca da parazit yapmaya başlıyoruz. Ve hemen titreşimlerimizi düzenlemeye çalışıyoruz.

Frekanslarımızı ölçecek bir aygıt geliştirilse, kanlarımızın gruplarını saptadıkları gibi elektrik gücümüzün çapını da saptasalar... Kimin, hangi dalgayı, nereye kadar ulaştırabileceği baştan bilinirdi...

Örneğin altı voltun altındaki kişilere:

— Oğlum! Senin elektriğin düşük, sen politikaya hiç girme, sesini kimseye duyuramazsın, denirdi.

Sonra, toplumlardaki insan potansiyelinin voltajı ölçülürdü. Elektriği düşük toplumlar, elektriği yüksek toplumlar ortaya çıkardı.

Elektriği birbirine uygun olmayan kadınlarla erkekler evlendirilmez, yahut yedek pil katkısıyla dinamosu cılız olanların yardımına koşulurdu. Böylece, bazıları randevularına gitmeden önce akülerini doldurmak için özel elektrikçilere uğrarlardı.

Sanırım ki, böyle bir dönem de gelecektir. O zaman önsezilerin, falların, düş yorumlarının da özünde ne sakladığı çıkacaktır ortaya...

Genellikle kadınlar çok ilgi duyarlar bu konulara. Fırsat buldukça, ya iskambil kâğıtlarında ya kahve fincanlarında geleceği okumaya çalışırlar. Gelecekte, buna gereksinmeleri kalmayacaktır. Sevilip sevilmediklerini anlamak için oroskoplara değil, karşılaştıkları erkeklerle aralarındaki voltaj uyumlarına bakacaklardır. Sonra da:

— Siz beni sevemezsiniz. Ben on altı voltluğum, siz yedi buçuk. Haydi bakalım başka kapıya, diyeceklerdir.

Büyük dedenin büyük dedesini görüp dinleme, düşlerin videoteyplere alınması, kişilerdeki frekans ölçümü.

Derken, evrenin sırlı bir yönü daha çözülmüş olacak. Binlerce yıldan beri, insanoğlunun aklını taktırdığı, abuk sabuk gibi görünen bir yığın saçmalığın özde taşıdığı gerçekler çıkacak ortaya. Neden oğlak burcu, yengeçle daha iyi anlaşır, neden ikizler koça karşıdır, bilimsel biçimde öğrenilmiş olacak.

Madem her şey enerjidir ve bizler, hepimiz küçük birer enerji kaynağıyız. Bize politikacıların değil, fizikçilerin karışması gerekir. Nüfus kâğıtlarımıza da, adımızın yanında formülümüzü yazarlar. Formülümüz bilinince de, dünyadan kaybolsak dahi, yeniden dirilebiliriz. O zaman amma cümbüşlü olur ha. Ancak, işte şimdilik sorun formülümüzü bulmakta. Gerçi, hepimiz sık sık kendimizi anlatmak için uğraşıp dururuz ve:

— Bakın, benim bir huyum vardır, diye söze başlarız; ama bunlar henüz fasaryadır.

Kişinin, kendisini tanıması çok zor, hatta olanaksızdır. Kendimizi o kadar iyi tanısak, şuramız neden ağrıyor diye doktora gider miydik? Biri, dalağımızı çıkarıp önümüze koysa, kendimizin olduğunu bile anlayamayız!

Akıl, bilgi, tutum, davranış ve tepkilerimiz açısından da kendimizi tanımamız kolay değildir. Değildir, çünkü gerçekten tanısak, kendimizi beğenmemiz olaki çok zorlaşırdı. Oysa hepimiz aslında beğeniriz kendimizi.

Sokrat'ın en çok sevdiği söz:

— Kendi kendini tanı, idi.

Nasıl tanıyalım ki, daha formülümüzü bile bilmiyoruz. Ne kadar amidon, ne de sodyum, azot, oksijen ve kaç volt elektriğiz?..

İnsanın formülünü bulmak, erken seçimin formülünü bulmak kadar kolay değil. Bulunduğu zaman ise, sade mutsuzluklar değil, belki ölüm bile yenilecektir...

«BENİM BİR HUYUM VARDIR»

«Benim bir huyum vardır...» Bu sözü, ta küçüklüğümde, bilincimin söylenenleri algılamaya başlamasından bu yana, kimbilir kaç kez duymuşumdur.

— Benim bir huyum vardır, ben önce insanı güzel güzel uyarırım, sonra da tokadı çakarım.

— Benim bir huyum vardır, ben insana lafı sadece bir kez söylerim.

— Benim bir huyum vardır, ben insana bir kez kırıldım mı, bir daha yüzüne bakmam onun.

Nedense insanlar, kendilerinin böyle özel huyları olduğunu, karşılarındakini korkutmak istedikleri zaman açıklama gereğini duyarlar.

Çocukluğumda beni de korkutmak için huylarının özelliğini belirtmeye kalkanlara, içimden:

— Huyun kurusun senin! Allahın belası, pis müsibet! derdim.

Çünkü annem de bana öfkelenince, huyuma kızarak böyle söylerdi.

Öğretmenler ders yılı başında sınıfa ilk girdiklerinde, genellikle sözü huylarının ürkütücü yönüne getirirlerdi:

— Benim bir huyum vardır, biri sınavda kopya çekti mi, artık ağzıyla kuş tutsa, ona numara vermem.

— Benim bir huyum vardır, saygılı olmayı, çalışkanlığa yeğ tutarım.

— Benim bir huyum vardır, ben kimseyi disiplin kuruluna göndermem, cezasını kendim veririm.

Böylece daha okulda, karşımızdaki büyüklerin huylarına göre dümen tutmaya alıştırılmak istenirdik.

Daha sonra istihbarat şefleriyle yazı işleri müdürleri de:

— Benim bir huyum vardır... Korkutmasını sürdürüp gitmişlerdi.

İlk istihbarat şefim rahmetli İlhan Paniç:

— Benim bir huyum vardır, haberler saatinde yazılmadı mı, ben onları sepete atarım, derdi.

Gece sekreteri rahmetli Cemal Sağlam:

— Benim bir huyum vardır, gazetecilikte çalışma saatleri diye bir ölçü tanımam, gazetecinin gecesi gündüzü olmaz, derdi.

Sonraları aşk ilişkilerinde de, bu «Benim bir huyum vardır..» başlangıçlı gözdağlarını epey dinledim:

— Benim bir huyum vardır, bekletilmeye hiç gelemem...

— Benim bir huyum vardır, üstüme fazla düşülmesinden hoşlanmam.

— Benim bir huyum vardır, gözüm kararırdı mı, su üstünde yürürüm...

Bakardım kimse:

— Benim bir huyum vardır, herkese kazık atarım, yahut:

— Benim bir huyum vardır, borç aldım mı geri vermem, veya:

— Benim bir huyum vardır, sadece kendi çıkarımı düşünürüm, demezdi..

İnsanın kendini tanıması kolay değil, hattâ belki de olanak dışıdır.

Bana, «Benim bir huyum vardır,» diyenlerin, farkında olmadıkları daha nice nice huyları olduğunu izlerdim...

Son olarak:

— Benim bir huyum vardır. Sözünü yıllar önce bir bayan sorgu yargıcından duymuştum. Meclis tutanakları-

na geçmiş bir yazı hakkında dâva açamayacağını söylüyordum kendisine. O ise, Anayasa'ya dayalı olarak yazının kazandığı bu bağışıklık karşısında, nasıl bir tutum izleyeceğini kestiremiyor:

— Benim bir huyum vardır, karşımdaki iyi davranırsa, iyi yargıç olurum, karşımdaki kötü davranırsa, kötü yargıç olurum, diye beni korkutmaya çalışıyordu.

Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nda, bir yargıcın, ne zaman iyi yargıç, ne zaman kötü yargıç olacağına dair bir madde bulunmadığını, böyle korkutmacalarla yargıçlık etmenin de pek güzel sayılmayacağını söylemiştim.

Bu kez de ağlamaya başlayarak:

— Benimle uğraşmayın, demişti.

Havadan-sudan konuşarak gönlünü almaya savaşmış:

— Yapmayın, kim kiminle uğraşıyor, Tanrı aşkına! demiştim.

Arkasından, garip bir soru sormuştu bana:

— O yazının Meclis tutanaklarına geçtiğini nereden biliyorsunuz?

— Efendim, ben milletvekiliydim, kürsüde okudum o yazıyı. Ayrıca tutanaklar da bende var. Size getiririm tutanakları.

— Nasıl oluyor da o tutanaklar sizin elinize geçiyor?..

— Hoppala! demiştim. Gizli oturumlar dışındaki Meclis tutanaklarını herkes alabilir. Üstelik bütün parlamenterlere verilir bu tutanaklar..

— Getireceğiniz tutanağı sizin bastırmadığınızı ben nereden bileyim?

— O zaman doğrudan doğruya istersiniz o tutanağı Meclis'ten...

Aslında savcının, beni o sorgu yargıcına göndermesinin nedeni başkaydı. Savcı, benim hukukçu olduğumu, bayan sorgu yargıcının da, kamu hukukunda pek yete-

nekli bulunmadığını biliyor, kendisiyle çatışacağını öngörüyordu.

Bayan sorgu yargıcının da kocası başka bir ceza mahkemesinde yargıçtı. Ben karısıyla çatışırsam, o da evde beni kocasına anlatacaktı. Kocası da ola ki bana ait davalarda daha katı duracaktı.

Gerçekten de savcının öngörüsü doğru çıktı. Bayan sorgu yargıcıyla konuşmamdan sonra, bay yargıç koca, durup dururken elindeki bana ait dosyalara yurt dışına çıkmamı engelleyen kararlar koydu.

O sıralarda Hindistan hükümeti davet etmişti beni. Yurt dışına çıkamadığım için, Hindistan'a gidemedim. İsveç, İran, Afganistan, İsrail, Romanya üstüne yazdığım, «Bir Uçtan, bir Uca» adlı gezi anıları kitabımın ikinci basımına Hindistan'ı da koyacaktım. Koyamadım.

Türkiye'nin kendi yazarlarına çıkardığı zorluklar olmasa, sanırım ki dünyadaki sempatisi çok daha başka olurdu. Hindistan'ı da yazabilseydim, ola ki o yazı da Urduca'ya çevrilecekti.

Ama bayan sorgu yargıcı:

— Benim bir huyum vardır, demişti...

Ve Usul Yasası'nda maddesi bulunmamasına rağmen, nasıl kötü yargıç olunabileceğini kanıtlamıştı. Bundan eline ne geçti, bilmem. Ben ise uzun süre yurt dışına çıkamadım ve bir de Hindistan yazısından oldum.

Herhalde daha başkalarının da açıkladıkları veya açıklamadıkları huyları yüzünden çok şey gelmiştir insanın başına.

Benim bir huyum vardır...

Açıklamaya hiç gerek yoktur. Bir yerde nasıl olsa, ortaya çıkar o huyun ne olduğu. Erdemli bir huysa, insanlık övgüyle anar onu. Yok çirkin bir huysa, kişi vaktiyle en şatafatlı yerlerde bulunmuş olsa bile, öldüğü zaman adı tavşan hapşırığı kadar ilgi uyandırmaz kimsede. Başarısız yaşam da budur işte.

ROBERT

Gisèle, tatlının tatlısı bir Fransız kadınıdır. Yaşı altmışı bir hayli geçtiği halde, bakımı, giyimi ve edasıyla kırk yaşlarının olgun çekiciliği içinde görünmeye çalışır. Eski Paris ekolünün kıvrak inceliğinde, sayısız aşk serüvenleri yaşamış, dört kez de evlenmiştir. Yaşamının dinamosu, kadın erkek ilişkilerinin ışıklı ve çarpıcı voltajlarında tüketmiştir tüm enerjisini... Zekâsı, donatımı, tecrübesi sezgisi gibi, bu ilişki üstünedir.

Her kocasından birer çocuğu olmuştur. Çocuklar küçükken hemen hiçbiriyle ilgilenmemiş, eve de, evliliklere de aklını fazla takıntmadan, kendi öz dünyasını sürdürmüştür, sonuna dek...

Son kocası Robert, kendisinden on yaş küçük, gür sakalıyla taşralı sağlamlığında, dört dörtlük bir kişiliği olan, bir ayakkabı tamircisidir.

Gisèle'in Parisli özeni taşıyan koket ve çıtkırıldım havasıyla, Robert'in çeki taşı gibi durmuş oturmuş sakin tavrı, şaşırtıcı bir siyah-beyazlıkta Fransız toplumunun önemli bir bölümünü yansıtır.

Gisèle'lerin evi, Paris'ten otuz-kırk kilometre kadar uzaktaki banliyölerden birinde, bahçeli, kutu gibi, şirin bir yerdir. Bir kanape, iki koltuktan ibaret küçük bir misafir odaları vardır. Önce burada evde yapılmış vişne likörü, yahut bizdeki rakıya benzeyen pastisler içilir. Sonra

tahta bir sıranın önüne konmuş çıplak koca bir tahta masanın bulunduğu yemek salonuna geçilir. Tahta sıraya, tahta iskemlelere oturulup, tahta masanın üstünde, şişe şişe şarapları devirerek hem yemek yenir, hem de sohbet edilir.

Konuşan, genellikle hep Gisèle'dir, Robert, şarap şişelerini açar ve kırk yılda bir, birkaç söz söyler... Karısının ileri yaşına rağmen hoppalığı, havailiği, gevezeliği, umurunda bile değildir Robert'in. O, tahta masanın başında, önündeki şarap bardağıyla, sakin ve sessiz oturur.

Aynı evde Gisèle'in Robert'ten olma genç bir kızıyla eski kocalarından birinden olma bir kızı daha yaşarlar. Ancak üvey kız, kendine göre görüşleri olan bir kızdır. Örneğin, erkeklerin sade çocuk yapmaya yaradıklarına inanır ve kim olduklarını pek de çıkartamadığı erkeklerden arada-sırada gebe kalarak, bunları doğurur. Boy, boy yumruk kadar babasız velede bakan da, yine Robert'tir. Bir gün ağzını açıp da, üvey kızına en küçük bir imada bulunmamıştır. Veletler bağırır, çağırır, ağlar, ortalığı karıştırırlar. Gisèle, cinsel dedikodular anlatır. Küçük kız, sınavlara çalışır; üvey kız, çevresini küçümseyen dikenli fikirler yürütür ve Robert, kılını bile kıpırdatmadan, suskun, şarap içer. Erkenden yatar...

Gisèle tanıdıklarına, Robert'in biraz hödük, fakat aslında altın yürekli bir melek olduğunu söyler durur..

Oysa Robert, hödük mödük değildir. Yapmacıkları sevmeyen, kompleksiz, ilginç adamdır.

En sevdiği ozan, Baudelaire'dir. Bütün şiirlerini ezbere bilir Baudelaire'in.. Yeri geldikçe de ezbere, üç-beş dize okur ondan. Evdekiler Baudelaireciliğiyle dalga geçer, ama o tınmaz.

Gisèle'in en büyük tutkusu dış gezilerdir. Sık sık Robert'i yalnız bırakıp çocuklarından biri-ikisiyle dış gezilere çıkar, gittiği yerlerde bol bol resim çeker.

Robert ise, dünya tutuşsa, dükkânıyla evinden dışarı bir adım bile atmaz. Gisèle, durmadan bir yerlere gider, döner, gördüklerini komşularına anlatır, resimler gösterir, sonra tekrar gider, tekrar döner, tekrar anlatır.. Robert ise, tahta masanın başında uyku saati gelinceye kadar şarap içer.

Gisèle'in havasına, çocukları da alışmışlardır. Ona her isteğinde yardımcı olurlar, nazını çekerler, günde üç beş kez telefonla arar, hatırını sorarlar.. Oysa çocukların her biri, değişik bir yaşamın insanıdır. Büyük oğlan, Air France'ta uzman, çocuk yapmaya meraklı kız, bir hastanede hemşire, ablası da bir şirkette sekreterdir...

Gisèle, kızlarıyla erkek sorunlarını konuşur. Büyük kızına çapkınlık etmediği, erkeklerle gerektiği kadar gezip tozmadığı için nükteli eleştiriler yöneltir. Hemşire kızına ise, babasız, çocuk üretme tutkusundan ötürü arada bir söylenir.

Son kez hastanede çalışan kız, Yunanistan'a giden bir yolcu gemisinde gebe kalmış. Çocuğun babası, genç bir yolcuymuş. Kız, oğlanla yatacağını söylemiş annesine, annesi de kamaraya bir süre uğramamış. Ama kız gebe kaldığı, çocuğu da doğurduğu için, kamarayı verdiğine azıcık pişman.

Robert, eskiden Komünist Partisi'ne oy verirmiş. Son yıllarda bütün partilere öfkelenmeye başlamış. Şimdi yeni bir akım olan ekolojistleri tutuyor.

Bir yemekte Gisèle, cinsel eğitim konusundaki görüşlerini anlatıyordu. Tanıdığı bir anne-baba, çocuklarının yanında sevişiyorlarmış. Yalnız çocuk küçük olduğu için, bir akşam, annesiyle sevişmekte olan babasının sırtına binip:

— Dah, dah, dah! diye topuklarını vurmaya başlamış.

Robert, konuşulanları sessiz sakin dinliyordu. Sonra

konu değişti, örnekleri çoğalmaya başlayan kolektif evliliklere kaydı. Gisèle:

— Benim tanıdığım bir aile, böyle yaşıyor, ama hiç de mutlu değiller; erkeklerden biri, bir arada yaşayan öteki kadınlarla erkeklere egemen olmaya kalkıyormuş, dedi.

Robert birden:

— Yok, bu olmaz! dedi.

Gisèle:

— Tabii olmaz, dedi, madem ki bir arada, her şey ortak olarak yaşanıyor..

Robert:

— Onu demiyorum ben, dedi. Ben sevişirken bir çocuk sırtıma biner de, dah dah dah derse, olmaz.

Robert'in aklı, bütün konuşmaların arasında sadece ona takılmıştı. Düşünmüş, taşınmış bir bardak şarap içmiş, sonunda böyle bir işleme rıza gösteremeyeceğine karar vermişti. Bunu da açıklıyordu:

— Ben sevişirken sırtıma binip dah dah diyen çocuk olmamalı!.

Koca Robert!... Baudelaire'den dizeler okuyarak her şeyi olduğu gibi kabul eden, evin bütün yükünü yüklenip, kadın kaprislerine karşı çıkmayan ve hiçbirine de aldırmayan gür sakallı ayakkabı tamircisi, filozofluğunun hoşgörüsünü cinsel eğitimdeki son aşamaya kadar genişletememişti..

ESKİ BİR GAZETECİ

Eski İstanbul basınındaki ciddi ve etken bir gazetenin ünlü Ankara muhabiriydi. Kişiliğini pek yansıtmayan bıyıksız ve bakımlı bir yüzü vardı. Ne çenesi köşeli, ne dudakları kalın, ne burnu iri, ne elmacık kemikleri çıkık, ne alın dar veya geniştî. Karikatürü kolayca yapılamıyacak tiplerdendi. Onun bunun salaklığının altını abartarak çizen, yermeyle harcama arasında, nükteli bir kıvraklıkta konuşurdu. Çevik zekâsı, geniş çevresi ve anlatımı rahat Türkçesiyle, uzun yıllar gazetesiyle Ankara arasındaki dalgalı denizde, ustaca yelken kullanmıştı. Adını namussuza çıkarmadan kaypak, dostluğuna asla güvenilemeyeceği halde sevimliydi. Alafranga görünümünün gerisinde, alaturkayla rakıyı sever ve hiçbir zaman skandala dönüşmeyen kıvamlı zamparalıklarının evinde yarattığı krizler sırasında da, kimseye çaktırmadan karısını bir güzel döverdi.

Onu önce adından tanımıştım. Ününe ve forsuna imrenerek bakardım. Konuşmaları izlemek için ilk kez Meclis'e gönderildiğim zaman, on dokuzumu yeni bitirmiştim. Ürkek ve çekingen olarak girmiştim. Meclis'teki Basın locasına. O en önde oturmuş küçük notlar alıyor, yanındakilere politikacılarla dalga geçen nükteler fırlatıyordu. Gidip onun oturduğu iskemleleri açılır kapanır sıranın en başındaki tahta koltuğa ilişmiştim. Bir ara kendisine hayran olduğum o ünlü kurt gazetecinin sesini duyar gibi oldum uzaktan:

— Bu serseriyi de kim göndermiş buraya? diyordu.

Bir anda zakkumlu bir yumruk tıkandı boğazıma. Nerdeyse gözlerim dolacaktı. Usulca uzaklaştım oradan. Basın locasının kapısı dibinde, ayakta görevimi yapmaya çalıştım. Bu küçükseme ve adam yerine koymama epey sürdü o zamanlar.

Ama dayandım...

O ünlü gazeteciyle de birçok serüvenler geçti aramda.

Bir ara özel bir ajansta muhabir olarak çalışıyordum.

Örneğin bir basın toplantısını hep birlikte izliyorduk. Aynı basın toplantısını onlar da yazıyordu, ben de... Gazetelerin kendi muhabirlerinin yazdıklarını bırakıp, benim ajans bültenine yazdığım metni almaları için, hiçbir neden yoktu. Bu tersliği kırmak için kıvranıyordum. Basın toplantısı yapan kişinin giyimini, gömleğini, kravatını, mimiklerini, gazetecilerin kendisine sordukları soruları dahi vermeye başladım. Sorularla cevaplar arasındaki tutarsızlıkları, yorum yapmadan belirtme yöntemine başvurdum.

Ve gazeteler kendi muhabirlerinin haberleri altına sanki onlar bu işi tam kıvıramamışlar gibi, bizim ajansın verdiği metinleri de koymaya başladılar.

Ünlü ve kurt gazetecı bu yarışı görünce, deliye döndü. O sıralarda aynı zamanda avukat stajı yapıyordum. Staj yapan birinin başka bir yerde çalışma hakkı yoktu. Ben ise çalışmak zorundaydım. Ve bizim ünlü ahbap, beni baroya ihbar ederek önce stajımı yakmak istedi. Bir profesör hekimden rapor alıp durumu kurtarmaya çalıştım. Profesör hekimi de tabipler odasına jurnal etti. Neyse zar zor stajın yanmasını önledik ve avukatlık ruhsatını aldık.

Bu kez de yine aynı gazeteci kahraman, evlenip evden ayrılınca babama bıraktığım telefonu ihbar etti. Telefon, gazetecilere tanınan indirimli telefondu. Ve ben, ba-

bama nezaketsizlik olmasın diye, telefonu söktürmemiştim. İhbar üstüne telefon söküldü ve babam bunu benim yaptırdığımı sanarak, yıllarca kırgın ve dargın kaldı bana.

O tarihlerde CHP iktidardan düşmüştü. Bizim üstad, Menderes'i canla başla tutuyordu. İsmet Paşa'nın aleyhinde veryansın ediyordu. İsmet Paşa'nın elini öpmek için de, yurdun dört bir köşesinden CHP'li heyetler geliyordu. Ünlü gazeteci bir yazısında İsmet Paşa'nın artık bu heyetlerin gelmesini istemediğini yazdı. CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de, bir basın toplantısı yaparak bu haberi yalanlamaya kalktı.

Çok ilginç bir toplantıydı o. Bütün Ankara gazetecileri, Kasım Gülek'in odasındaydık. Bizim üstad:

— Ben CHP'nin aleyhinde değilim vallahi Kasım bey, diyordu. Örneğin CHP'nin hükümet darbesi yapmayı tasarladığını dahi söylediler bana, ama ben bunu yazmadım.

Kasım Gülek, böyle ağır bir suçlamaya sadece gülerek:

— Ya, sahi mi? Bak hele! Biz sizi severiz, türünden cevaplar veriyordu.

Ben ise bütün toplantıda konuşulanları yazdım. Ve bir gazetecinin Gülek'e CHP'nin hükümet darbesi yapacağına dair haber aldığını, ama bunu gazetesine yazmadığını söylediğini, naklettim.

Savcılık harekete geçti. Bizim kurt gazeteciye bu haberi kimden duyduğunu sordu. Gazeteci de, toplantıda bulunan bütün gazetecileri toplayıp böyle bir şey söylemediğine dair altı bol imzalı bir bildiri yayınladı.

Biz iftiracı durumunda kaldık... Kasım Gülek böyle bir şey konuşulmadı, diyordu. Öteki gazeteciler de konuşulmadı diyorlardı. Kendilerine:

— Niye yalan söylüyorsunuz? diye soruyordum.

— Kusura bakma, sonra başımıza bela açar o adam, diyorlardı.

Savcı bizi yakaladı:

— Niye böyle bir şey uydurdun? Yahut da kanıtla böyle bir şey konuşulduğunu, diye sıkıştırmaya başladı.

CHP'nin resmi organı, yani kendi gazetem de, böyle bir şey konuşulmadığını ilan etmişti... Tek başıma kalıvermiştim Savcı'nın karşısında.

Paçayı nasıl kurtardım, biliyor musunuz?

Hükümet darbesi ile ilgili hiçbir şey konuşulmadığına dair Ankara gazetecilerinin ortak bildirisini imzalamış bir muhabir de, imzalı olarak kendi gazetesine benim yazdığımı yazmıştı. Kasım Gülek'e bir gazetecinin CHP'nin hükümet darbesi yapacağına dair haber aldığını söylediğini, açık açık belirtmişti.

O gazeteyi, Savcı'ya verdim.

— Bakın, bu arkadaş da aynı şeyi yazmış, dedim.

Savcı:

— Evet, ama o arkadaş böyle bir şey söylenmedi diye ifade verdi.

— Yazısı imzalı...

Savcı bunalmaya başladı. Tüm gazetecilerle de uğraşmıya kalkmak istemiyordu. Bana:

— Söylendi veya söylenmedi, belli ki ciddi bir şey yok ortada, bu konuyu kapatmak için bir yol bulmak gerek, dedi.

Yolu da yine biz bulduk.

«Her ne kadar böyle bir şey söylendiği bütün yalanlamalara rağmen, şu No., ve şu tarihli gazetede, şu imza ile çıkan muhabirin haberinden de anlaşılıyorsa da, haberleri yazanların ifadelerine göre, bunun sırf bir takılma ve şakalaşma mahiyetinde geçtiği için ciddiye alınmadığından, konuşulmamış sayıldığı merkezinde bir bildiri imzalandığı belli olmuştur. Bu nedenle vs. vs...»

Bundan sonra da yine o usta gazeteci yüzünden bir gece tutuklandım.

Kore'ye asker gönderiyorduk. Ben, gönderilen bir-

liğin standart olduğunu yazmıştım. Yani birlikte eksilme oldukça, yerine başkaları gönderilerek birlik tüm kadrolarıyle aynen muhafaza edilecekti. Bu haber büyük yankılar yarattı. Bizim gazeteci de o zamanki Millî Savunma Bakanı Refik Şevket İnce'ye telefon ederek, bu hergeleliklerin benim başımın altından çıktığını haber verdi. Ve beni askeri mahkemeye sevkettirdi...

Neyse ki her zaman sevip saydığım Sıtkı Yırcalı, Meclis'te bir konuşma yaparak birliğin standart birlik olduğunu açıkladı ve benim dava düştü.

Biz de vaktiyle hayran olup akıl almaz kazıklarını yediğimiz ünlü muhabirle dost olduk. Üstelik o, bu kazıkları bana kendisinin atmış olduğunu benim bilmediğimi sanıyordu. Hepsini saman altından ve usturuplu biçimde yapmıştı. Ben de doğrusu pek yüzlemedim.

Gel zaman-git zaman, Menderes'e gerçekten yardımı dokunduğu için milletvekili seçildi. 27 Mayıs'ta da Yassıada'ya düştü.

Bir gün bir telgraf aldım. Ondandı:

«Eski arkadaşız, lütfen benim avukatlığımı kabul et, Yassıada'da beni savun,» diyordu.

Ben ise avukatlık yapmadığım için barodan kaydımı sildirmiştim. Ricasını kabul edemedim. Ama bana çektiği telgraf, benim de ona verdiğim cevap Yassıada'nın o günkü yöneticileri üstünde olumlu etki yaptığı için, kendisine daha yakın davranmışlar.

Altı-yedi yıl önce de, bir gün gazeteye geldi. Epey yaşlanmıştı. Gazetede Yassıada anılarını yayınlatmak için yardımımı istiyordu. Elimden gelen çabayı gösterdim, ama anılar yayınlanamadı.

Öldüğünü duyduğum zaman, bir iki saniye içinde uzunca bir film geçti gözlerimin önünden. Tanıdığım gazeteciler arasında bütün kaypaklıklarına rağmen, mesleğini iyi bilenlerdendi. Ve ne de olsa epey renkliydi. Yazık ki doğru dürüst bir yapıtı kalmadı arkasında...

TATİL...

Yaşam konusunda iki yüz yıldır henüz bilincine tam varamadığımız bir uslup dramının tüm ağırlığı, bizim kuşağın da belkemiğini bir hayli çatırdattı.

Tanzimat, alaturkalığın yanına alafrangalığı getirip, özellikle İstanbul yaşamının bir bölümüne iyice bulaştırmıştı. Beyoğlu lövantenlerinin yaşam uslubuna, Fatih ve Aksaray kökenli ailelerin okumaya meraklı çocukları imrenerek bakıyorlardı. Bir yanda gülsuyulu mevlût, kafes ve mangal, bir yanda kadınlı pastane, cazbantlı lokanta ve balo, fesle kravatı garip bir dört yol ağzının önüne getirip oturtmuştu.

Muallim Naci Efendi, sırtında entarisiyle hırkası, beyaz perdeli evinin sedirinde gazel yazarken, Recaizade Mahmut Ekrem Bey, konağının kapısına sulu pille çalışan elektrikli zil taktırıyor ve piyanoda oğlu Nejat'ın çaldığı Chopin'i dinliyordu.

Meşrutiyet'le Cumhuriyet, ağırlığını alafrangalığa koydu. Ama bu alafrangalık, misafir odasından oturma odasına bir türlü geçemedi. Örneğin, babam evin içinde gecelik entarisiyle dolaşırken, Cumhuriyet Bayramı törenlerine frak ve silindir giyerek katılırdı.

Bizler, bu iki uslubun yarımşar porsiyonluğunda yetiştik. Atkestanelerinin altındaki nargile de yabancımız değildi, okulda ezberlediğimiz Baudelaire soneleri de...

İkili bir yaşam uslubunun birbirine bir türlü lehimlenemeyen melodisiz ıslığı, bizi köklü ve bilimsel yorumlara yöneltirken, öz yaşamımızı da nereye oturtacağımızı bilemediğimiz nonfigüratif bir yontuya çeviriyordu. Kürdili hicazkâr ile yedinci senfoni, Matisse ile Yesari Efendi, namaz seccadesiyle, bikini, çalışma masamın çevresinde birbirine göbek atıyordu.

Bu ikili uslup dramının birey yaşamındaki pratik sentezi, aradığını bir türlü bulamama öfkesiyle sıkıntısının manevi haymatlosluğunda gelip düğümleniyordu. Ne gerçekten alaturka, ne de gerçekten alafranga olamamanın yalpalaması çalışma metodlarımızla, iyiniyet çabalarımızı yozlaştıramadı, ama yaşam kıvancımızın üstüne epey tuzruhu döktü.. Birçok şeyi öğrendik, yaşamasını öğrenemedik.

Geride kalan yıllara baktığım zaman en dikkatimi çeken boşluk, tatilsizlik oluyor.

Bizim çocukluğumuzda, tatili değerlendirme diye bir alışkanlık yoktu. Yaz aylarını, ya bahçedeki dış mutfağın loşluğunda tek başıma oyma yaparak geçirirdim, ya hamam odasındaki şiltesi çarşafsız fazla karyolanın üstünde serüven romanları okuyarak... Ne deniz eğlencelerinden haberim vardı, ne kızlı erkekli piknikler den, ne kamping flörtlerinden... O dönemin en aşamalı lüksü, kimsesiz kır yollarında saatler boyu binip gittiğim bisiklet olabildi.

O sırada büyükler, kalın cibinlikler altında bir türlü bitmeyen öğle uykularım uyurlardı. Onlar için tatil, bol bol uyumak, bahçe komşuluklarına gidip, üzüm çeşitlerini konuşmak ve mehtapta kuyuya sarkıtılmış karpuz yemekten ibaretti.

Büyük annelerle büyük teyzeler, maşlahları ve beyaz örtüleriyle çevre camilerde vaaz dinlemeye giderlerdi. Erkekler ise, yabancı okullarla dış ülkelerde eğitilmiş

olmalarına rağmen, bu eğitimlerini özyaşamlarıyla bütünleştirmemişlerdi. Almancalarıyla, Fransızcalarını, sandık odalarında sakladıkları büyük üniformalarıyla frakları gibi, ceplerinde saklarlardı. Alafrangalı hiçbir özenleri yoktu. Osmanlı uslubundan fevkalade hoşnuttular. Sadece yabancılarla karşılaştıkları vakit Osmanlılığı bırakır, Berlin anılarıyla Gustave Lebon'u onlara anlatırlardı.

Sanırım onlara göre alafranga eğitim, bir yaşam uslubu için değil, sadece mesleğinde ilerlemek için gerekliydi. Elçiler, konsoloslar yahut yabancı uzmanlarla uzun uzun Almanca, Fransızca konuşur, evde de pijamayla entari giyip, bol bol uyurlardı. Yaşamla mutluluğun ne olup ne olmadığı konusunda da galiba pek fikirleri yoktu çünkü böyle bir dertleri yoktu. Ve günler, ağır çekilmiş bir filmin yumuşaklığında, akıp giderdi.

En büyük eğlence, kırk yılda bir gidilen Naşit'le Dümbüllü, yahut da Darülbedayi'nin sayfiye turneleriydi.

Denize yakın olduğumuz halde, plajın ne olduğunu ancak lise öğrencisiyken, tek başıma keşfetmiştim. Evin genç hanımları, alafranga akrabalar için:

— Plaja bile gidiyormuş, derlerdi.

Biz tatil yapma göreneğinden, kızlarla konuşma alışkanlığından ve dans etme hünerinden yoksun olarak girdik delikanlılığa...

Bazen yer sofrası, bazen çift tabaklı masa arasında limanı şaşırmış gemi gibi alaturkalıkla alafrangalık karışımındaki uslup topallığı, tahminlerin çok ötesinde, iyice pahalıya mal oldu bize.

Ne ev kavgalarındaki kör dilenci beddualarını ne gazete yazılarındaki maddeci dialektik, doğru dürüst bir tatil yapmasını öğretmedi bize. Bunu bizim kuşaktan doğru dürüst öğrenmiş kaç kişi olduğunu da tam bilmiyorum.

Bildiğim yürekten bir tatil özlemiyle yapay bir tatil yapma gösterisine bol bol kolan vurulduğu...

— Bu yaz Ege kıyılarına gittik, temiz temiz rakımızı içtik, diyorlar.

— Vallahi, bizim Marmara cennet, diyorlar... hem ucuz, hem dinlendirici...

Hanımlar, tatil köylerinde son moda giysiler giyiyorlar. Erkekler, doğanın tadını çıkarmaya dönük bir kalenderlikle boyuna ne iyi edip de oraya geldiklerini tekrarlıyorlar.

Ama yine de bütün bunlarda gerçek bir tatilden çok, bir tatil yapma göstermeliğinin kokusu seziliyor.

Gerçekten tatil yapmasını bilenlerin dünyasıyla, bizdeki tatilciler kumpanyası arasında bir garip uyumsuzluk göze çarpıyor.

Bizler, büyükanneleriyle büyükbabalarının tatilde tanışmadıkları geleneğin çocuklarıyız. Onlar, Bordo ile Burgonya şarabı arasındaki tadı doğarken, en fakir ölçülerde bile yaşam lezzetini çıkarmayı doğmadan önce öğrenmiş bir göreneğin çocukları...

Yeniden alaturkalığa dönmek, demokrasinin getirdiği halklaşma bile beceremiyor bunu...

Alafrangalık ise, iki yüz yıldız kekelediğimiz halde, bir türlü öğrenemediğimiz bir uslup.

Böylesi bir sıkışmanın gerçek sentezi, gelecek yüzyılda çıkacaktır ortaya.. Gerçek tatilin ne olduğunu ise, henüz doğmamış olan çocuklar tadacaklar o zaman.

Bizler iki uslup parantezi içinde azıcık araya gitmişlerdeniz.

Buna isterseniz Atatürk kuşağının devamı da diyebilirsiniz.

ESAT MAHMUT KARAKURT

İlk kez otuz yedi yıl önce görmüştüm onu. İlkokulu bitirip, altıncı sınıfa girmenin sevinçli ve tedirgin acemiliği içindeydik. Kısa pantolonlarımıza rağmen, kendimizi büyümüş hissediyorduk. Yumurtasını çatlatmaya uğraşan civcivler gibi kadından kızdan konuşma havaları atmaya çalışıyorduk. Arkadaşların daha irice olanları, sigara içip fötr şapka giymeye başlamışlardı. Ama liseyi bitirmek için önümüzde daha yedi uzun yıl vardı.

Türkçe hocası Esat Mahmut Karakurt'tu. Kıt notlu ve sert olduğunu duymuştuk. Romancı olduğunu da biliyorduk, ama neler yazdığını bilmiyorduk.

Altıncı sınıfın ilk Türkçe dersinde tanıdık onu. Uzun boyu, esmer yüzü, arkaya doğru taranmış siyah dalgalı saçları ve kocaman kara gözlükleriyle sınıfa girmiş, hiç konuşmadan, beş aşağı beş yukarı, sıraların önünde volta atıp durmuştu. Sırtında gri bir kruvaze elbise vardı.

O yaşlarda şiir yazıp sağa sola gönderdiğim, ama henüz hiç birini de basılı olarak görmediğim için ünlü romancıya imrenerek bakıyordum. Ve üç dört yıl önce Akşam'da yayınlanırken evde merakla izlenen «Dağları bekleyen kız»ı onun yazmış olduğunu bilmiyordum.

Sınıfın sessizliği içindeki volta sona erdi. Kendinden güvenli ama içi sıkılan bir durumu vardı. Gözlüklerini çıkardı, gözlerini oğuşturdu. Sonra tekrar taktı koca güneş gözlüklerini.

— Yoklama yapıldı mı? dedi.

— Yapıldı efendim.

Sınıf defterini imzaladı.

— Herkes bir tahrir defteri alacak. Bir de Okuma Kitabı..

Sonra yine bir sessizlik.

— Hey sen oradaki şapşal surat ne konuşuyorsun yanındakiyle?..

Herkes arkaya dönüp baktı. O anda arkadaşlardan birinin adı Şapşal Surat olarak damgalanıp kalıyordu.

— Katiyyen gürültü istemem derste.. Okuma kitabı olan var mı içinizde?

Üç beş parmak kalktı. Kalkan parmaklar arasında benimki de vardı.

Kara gözlükler sınıfı taradı, benim üstümde durdu:

— Kalk sen oku bakayım..

Ayağa kalkıp okumaya başladım. Serde şairlik olduğu için okumam oldukça düzgündü. Ayrıca kitapların alındığı gün kaşla göz arasında baştan sona okumuştum, Okuma Kitabını... Bütün düşlerim, hırsım, azmim, özlemim, yazarlık üstüneydi. Yazarlara kim olurlarsa olsunlar, Tanrı katının mucize insanları olarak bakıyordum, yapayalnız geçmiş bir çocukluğun büyülü tutkusunu da aşan astigmat bir saplantısıydı bu. Yazar olmak demek her şey olmak demekti.

Yazar olarak ilk yüzünü gördüğüm insan da Esat Mahmut'tu. O hafta hemen Kadın Severse'yi alıp okudum. Arkasından Son Gece'yi..

— Esat Mahmut büyük yazar canım diye arkadaşlara bilgiçlik taslıyordum.

Onlar ise Karakurt'un kıt numaralarıyla otoriter tutumundan hoşlanmadıkları için:

— Haydi yahu çok büyük yazar!. Onun yazdığını babam da yazar diyorlardı!

Üç beş ders sonra tahrir ödevleri okunmaya başladı. Herkes yazdığını kürsünün yanına giderek, ayakta okuyordu. Esat Mahmut'un da elinde altı köşe sopa büyüklüğünde bir kırmızı kalem, ödevini okuyanın satırlarını izliyor, çamlı mehtaplı edebiyat döktürmek isteyenlerin suratına kalemini vurarak,

— Sersem çamı mehtabı cebine koy da yazacağını doğru dürüst yaz diyordu.

Çocuklar da şaşırıyorlardı. Çünkü çaktırmadan Esat Mahmut'un romanlarından alıyorlardı o imajları...

Sonra sıra kırmızı kalemle ödevin üstüne not yazmaya geliyordu. Ve koskoca birler, koskoca ikiler sıralanıp gidiyordu. En yüksek numara beş yahut altı idi. Onu da ancak üç kişi alabiliyordu. Erol Kaya, Ali Avni ve bir de ben...

Aradan on gün ya geçti ya geçmedi, Esat Mahmut yine volta atarak başladığı Türkçe dersinde bir ara durdu, kara gözlükleriyle bana baktı.

— Hey sen Himbıl bey dedi. Benim Aptal muavinim olacaksın.

Yani sopa büyüklüğündeki kırmızı kalemi ben götürüp getirecek, gerektiğinde defterleri ben toplayıp dağıtacak ve hasta olanların ödevlerini yüksek sesle ben okuyacaktım.

Sıfatları pek parlak olmamasına rağmen bu göreve atanmamdan pek mutlu olmuştum. Karşılığında onun derslerine, elimde Karakurt'un romanlarından biriyle girmeye başladım. Aklımca onu anlayan, beğenen, seven bir öğrenci olduğumu kanıtlamak istiyordum.

Bir seferinde gözü elimdeki kitaba ilişti:

— Ne o elindeki Aptal Muavin? dedi.

— Hiç efendim roman...

— Getir bakayım bana.

Götürdüm.

Aldı kitabı elimden:

— Siz okuyasınız diye yazmıyorum onları ben, dedi.

Sonra da kitabı kürsünün üstüne açtı, olmadık bir yerinden, sessizce okumaya başladı. Kendi kitabımı ilk kez okuyormuş gibi, dalıp gitmişti..

Yedinci sınıfta da, bizim aptal muavinlik devam etti. İki yıl süresince tahrirlerden galiba bir kez sekiz alabildim.. Karne notu da altıdan yukarı hiçbir zaman çıkmadı.

Sonra on sekiz uzun yıl geçti aradan... Büyük bir gazetede fıkra yazıyordum. Bir gün Yazı İşleri Müdürü'nün odasında karşılaştım Esat Mahmut'la. Sarmaş dolaş olduk. Gerilimli, renkleri birbirine karışmış, gümbürtülü bir dönem yaşıyordum. Şöyle oh diyebileceğim, içimi serinletecek bir köşeden yoksundum. Uykusuz gecelerin sinirliliğinde bazen Edirne'ye kadar araba sürüyor, sonra da sabaha karşı dönüp geliyordum. Çocukluğumu bilen bir dostla dertleşmeye ihtiyacım vardı. Karakurt'a:

— Kalk, haydi bir yerlere gidelim! dedim.

Esat Mahmut, tanıdığım yazarlar arasında yaşam zevkini hiçbir şeye feda etmemiş, pratik, zeki, ama olgun ve dostlarına vefalı bir insandı.

— Olur, dedi.

Saatler boyu Boğaz'da dolaşıp, geri döndük. Yol boyu övdü durdu beni. O kuşak yazarları sığ yahut derin, bilinçli yahut bilinçsiz, suyuna tirit yahut dirençli, ne olurlarsa olsunlar, hepsinin ortak bir yönü vardı, olgun ve inceydiler. Nizamettin Nazif'ten Reşat Nuri'ye kadar, hepsinde böyle kendilerine özgü bir incelikle içtenlik dikkati çekerdi.

Ben Meclis'e girdiğim zaman, Esat Mahmut Senatördü. Benim görüşlerime tam karşıt olduğu halde kulislerde beni canla başla savunduğunu duyardım.

Loş ışıklı, zil gürültülü, kahveli çaylı ve yumuşak koltuklu Meclis salonlarında bol bol yarenlik ederdik.

Her zaman neşeli görünürdü. Diş doktorluğundan avukatlığa, gazetecilikten hocalığa, siyasetçilikten romancılığa kadar, doyumlu bir hayat yaşamıştı. Güzel kadınlarla kolayca anlaşacak kadar pratik, çok para kazanacak kadar fikir kalenderi, kendini yiyip bitirmeyecek kadar az sanatçıydı. Onun için de, hiç pörsümeden, hep neşeli ve keyifli yaşadı.

Son, bir ay kadar önce bir pastanede gördüm onu. Şakalı bir selamlaşmayla hal hatır sorduk. Yetmiş beşinde olduğunu hiç göstermiyordu.

Esat Mahmut'un öldüğünü öğrenince, ilk aklıma gelen şey, Babıali'de kimsenin onun hakkında pek bir şey yazmayacağı düşüncesi oldu. Adı sokak romancısına çıktığı için, ölümüne bir yazıyı bile çok görme titizliğine düşülecekti.

Sokak romancısıydı, ama Afrodit'i de yasaklandığı zaman mahkemede o savunmuştu:

— Dünya klasiklerini gençlere okutmayacağız da, mahkeme duvarlarına mı asacağız? diye basbas bağırmıştı.

Ben içerdeyken de ağlayıp duran bir yakınıma:

— Kuzum üzülmeyin. Neden benimle uğraşmıyorlar da, onunla uğraşıyorlar? Çünkü o, yazarlığı ciddiye aldı. Biz işi idare ettik, demiş...

Sokak romancılığı yaftasından böyle bir tevazuun doruğuna erişecek ölçüde insancıl bir sıcaklığın adamıydı Esat Mahmut.

O belki kalıcı bir yazar olmadı, ama yaşamını da kahretmedi. Kalıcı olan yazarların ise yaşamını başkalarına öğütleyebilmek için, insanın bayağı gaddar olması gerekiyor.

KOZALAK MEMİŞ'İN LATİNCESİ

Memiş'in her zaman gömleği temiz, ayakkabıları boyalıydı; her zaman da kravatlıydı. Bayramlarda daima aile büyüklerinin ziyaretine gider, pabuçlarını kapı dibinde çıkararak çorapla içeri girer ve yaşlıların ellerini öptükten sonra, kıyıdaki bir iskemleye ilişirdi. Konuşmalara pek karışmaz, çaprazlayarak iskemlenin altına doğru çektiği ayaklarıyla sessiz sakin oturur hatırını soran biri olursa, boynunu sağa eğerek:

— Ellerinizden öperim efendim, derdi.

Kavrama hızının zayıflığıyla zekâsının çalımsızlığından ötürü, okulda kendisine Kozalak adını takmışlardı. Bu ad, tüm yaşamı boyunca yapışıp kaldı ona.

Kozalak, okuldayken de her türlü haşarılığın dışındaydı. Öğretmen yardımcılarının oturur oturmaz zıplamaları için ne kürsü sandalyesine raptiye koymaya kalkar, ne öğretmenlerin tebeşirle bir şey yazmalarını engellemek için, kara tahtaya sabun sürerdi. Ona buna sataşıp, gözünün kestikleriyle «Köprü altı mavuna anamı höthötlediler iki dilim kavuna» gibi ağız dalaşı huyu da yoktu.

Sırasında kravatı, temiz gömleği, boyalı pabuçlarıyla oturur, bir türlü özünü çakamadığı dersleri, öne arkaya sallanarak hafızlamaya çalışırdı. Derse kalktığı zaman genellikle kafasındaki plaklar birbirine karışır, örneğin tarih dersinde öğretmen, Pön savaşlarının ünlü komutanını sorarsa, Kozalak, gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, Anibal diyeceğine, rahatlıkla Bismarck, diyebilirdi. Ezber-

lediği adlar, belleğine zamansız ve mekansız olarak çizildiğinden Kozalak için Sezar ile Napoleon, Şarlman ile Nelson arasında öyle titizlenecek farklar yoktu. Hepsi de, tarih kitabının içinde olan adlardı.

Fizikte de optik, yahut basınç, yahut elektrik yasalarının bilincinde değildi. Tüm ezberlediklerini, ilgili ilgisiz, kuyruk kuyruğa ekleyerek anlatmaya, öğretmene ne kadar çalıştığını kanıtlamaya uğraşırdı. Ve neden durmadan sıfır, bir, yahut iki aldığını bir türlü sezemezdi.

Kozalak Memiş, yan gözle herkesin kendisini tiye aldığını görüyordu. Ama bunun nedenini, yine de pek sökemiyordu. Herkesten daha uslu, büyüklerine karşı herkesten daha saygılı ve hattâ herkesten daha çalışkandı.

Sonunda Kozalak Memiş, çevresinde saygınlık kazanmak için kendisini Latinceye verdi. Latince ata sözlerini, Latince dizeleri Latince aforizmaları, salkım saçak bir güzel yuttu, artık her konuşmasının sonunda, Latince bir bilge söz ekliyordu.

Örneğin bir maçta, takımın biri arka arkaya iki gol mü yedi, Kozalak Memiş yanındakilere dönüyor:

— Abyssus abyssum invocat, diyordu.

Yanındaki:

— Ne diyorsun be? diyordu.

Kozalak, o sakin ve istifli duruşuyla, söylediğini yineliyordu:

— Abyssus abyssum invocat.

Yanındaki:

— Hastir ulan! diyordu.

Kozalak, bilge bir gülücükle başını sallıyor, küfüre aldırmıyordu. Sonra da söylediğinin çevirisini yapıyordu:

— Felaket, felaketi doğurur.

Yanındaki, maç heyecanıyla:

— Kes ulan, diyordu; Anan da senin gibi öküz yavrusu doğurur!

Kozalak Memiş, zar zor okulu bitirdikten sonra da Latince tutkusundan vazgeçmemişti. Bayramda el öpmeye gittiği zaman, bir kıyıda neden sus-pus oturduğunu soranlara, yarı kapalı gözleriyle şöyle diyordu:

— Et nune reges, intelligite; erudimini qi judicatis terram.

Evin büyükleri, onun bu anlaşılmaz sözlerini duyunca:

— Tuh, tuh maaşallah! Her dili bülbül gibi konuşuyor, bir de Türkçesini söyle bakalım, diyorlardı.

Kozalak:

— Durmadan kendini eğit, başkalarından bir şeyler öğren anlamına geliyor. Kral bile olsan, kendini eğitmek zorundasın, diyordu.

Ancak Kozalak Memiş'in Latince bilgisi, her zaman yararlı olmuyordu kendisine, Görücü yoluyla nişanlandığı ailenin tanıdıklarından bir kızla ilk gezmeleri, aynı zamanda son gezmeleri olmuş, kız yüzüğü geri vermişti.

Kozalak:

— Hiçbir şey de geçmedi aramızda, diyordu. Her sözüne Latince bir yanıt veriyordum, o da başını sallıyordu; sonra yüzüğü geri gönderdi, anlamadım.

Arkadaşları:

— Yani kız ne dedi de, sen Latince ne dedin? diye sıkıştırdılar Kozalak'ı.

Kozalak:

— Şey, dedi, diyordu. Hep böyle mutlu olacağız seninle, değil mi?

— Sen ne dedin?

— Ben de, «Memente, homo, qia pulvis es et in pulverem reverteris» dedim.

— O ne nedi?

— Nece konuşuyorsun, dedi.

— Sen ne dedin?

— Latince dedim.

— Sonra?

— Sonra da çevirdim Türkçeye söylediğimi. Unutma ki, sen bir tozdan ibaretsin ve yine bir gün toz olacaksın...

Arkadaşları:

— İyi halt ettin Kozalak! Tabiî kız bırakır seni, diyorlardı. Ve sürdürüyorlardı sorularını. Kız başka ne dedi:

— Sen hep böyle mi konuşuyorsun? dedi.

— Sen ne dedin?

— Paulo majora canamus, dedim.

— Yani ne dedin?

— Böyle değerli şeyler söylemeliyiz hep...

— Kız ne dedi?.

— Başını salladı, bir şey demedi.

— Sonra?...

— Res, non verba, dedim.

— Ulan Kozalak, iyi bok yedin!.

— Söze boş ver, gerçek ortada anlamına...

— Kız ne yaptı?

— Ağlamaya başladı... Ben de kulağına eğilip, «Sit tibi terra levis» diye fısıldadım. Yani, «Dünya gönlünce olsun» dedim. Sonra da götürüp evine bıraktım. Yüzüğü ertesi gün geri gönderdi.

Kozalak Memiş'in Latince yüzünden uğradığı talihsizlik bulduğu işte de sürdü... Bir bankaya memur olarak girmişti. Bir gün müdür kendisini çağırıp, işler hakkında bilgi almış, sonra da bir aralık saatine bakmış. Bizim Kozalak, hemen Latincesini gümletmiş:

— Ultima forsan...

Müdür:

— Ne diyorsunuz? demiş.

Kozalak, o bilge gülücülüğüyle Türkçeye çevirmiş Latince sözü:

— İyi bak, belki sonuncu saatindir...

Müdürün yüzü allak bullak olmuş, kaşları çatılmış:

— Derhal çıkın dışarı! demiş. Bir daha da adımınızı bu bankaya atmayın..

Zavallı Kozalak, Latince merakı yüzünden çok belalar geldi başına, ama bir türlü de vazgeçmedi o tutkusundan. Nasıl vazgeçsin ki, tek üstünlük gösterisi oydu yaşamında...

ANKARA

Çağdaş Sahne'nin düzenlediği kültür sorunlarıyla ilgili bir konuşma yapmak için kalktım Ankara'ya gittim geçenlerde. Bir buçuk yıldır uğradığım yoktu Başkente. İstanbul'un cangıl bataklığına dönüşmüş dağınık, güvensiz dost sıcaklığından yoksun, hırpani ve seviyesiz hengamesinden sonra Ankara'nın henüz insancıl ilişkilerini tüm yitirmemiş, derli toplu ve üstelik neşeli arkadaş çevreleri bir merhem gibi geldi gönlümce.

Bu gözlem sürekli olarak Ankara'da yaşayanlara ve özellikle politikacılara belki ters gelecektir. Ama yine de inansınlar ki, büyüdükçe çirkinleşme ve ruhsuzlaşma yarışında İstanbul önde gitmektedir.

Eski İstanbul dükalığı taşra patlamasıyla uğradığı sersemliği belirli bir senteze ulaştıramamış, hırslı kalabalıkların görgüsüz sığlığını kendi birikimi içinde eritememiştir. Yağmalanmaya açılmış Boğaz korularının yanında, Haliç çöplük olmaya bırakılmış, hoşsohbet, insancıl, olgun insan tipinin yerini yaşam kavgasında yer tutmaya çalışan hoyrat ve acımasız bir anlayışın ilkel zorbalığı almıştır.

Bu böyle gidecektir bir süre... Tıpkı vaktiyle Teksas'ta olduğu gibi.

Ankara ise, henüz İstanbul kadar bir kovboy kasabasına dönüşmüş görünmüyor. Kentin ana bulvarları ve çevresindeki mağazalarla oteller, sık sık karşılaşmayla tazelenen toplumsal ilişkileri sıcak tutuyor. Bunun insan

yaşamında ne önemli bir mutluluk olduğunu çocuklarıyla gençliklerinden arta kalmış eski dost çehreleri, rüzgârlı bir dağınık ortasında kolay kolay bulamayanlar daha iyi anlarlar.

Ankara'ya ilk kez 1935'te gitmiştim. İlkokulun ikinci sınıfındaydım o zamanlar. Bakanlıklar yeni yapılıyordu. Şimdikine oranla çok daha dar ama tertemiz olan kıyıları ağaçlıklı bulvarlarda kaptıkaçtılar çalışırdı. Sonra onların yerini küllü koyu petrol rengindeki Uray otobüsleri almıştı.

Bakanlar birer Olemp tanrısı, genel müdürler ise birer Tanrı yavrusuydu. Mebusların kazara selam verdikleri kişiler bir ömür bunun cakalı sevinciyle yaşarlardı.

Yamalı gömlekli poturlu şalvarlı yalınayakların ana bulvarlara girmeleri yasak gibiydi. Bunlardan kazara ana caddeye sokulmuş olanları polislerle inzibatlar:

— Ulan ayı arka sokağa sap haydi diye kovalarlardı.

Modern başkentin modern asfaltlarında, iyi giyimli hanımlarla kravatlı, şapkalı beyler dolaşırdı. Parlamentosu, ağaçlı yolları, büyükçe parkları, yeni apartmanlar ve düzgün giysili insanlarıyla bir fotoğraf dekoru gibiydi Ankara. Alman Büyükelçisine:

— Bakın işte küçük bir Berlin yaptık diye gösterilirdi bu fotoğraf dekoru.

Ve bu dekorun şiirini yazardı, Behçet Kemal.

Köylerin bakımsızlığından, köylü fakirliğinden ve Anadolu'nun çaresizliğinden söz etmek hoş karşılanmazdı. Göstermelik olanı övmek yerine, Türkiye gerçeğine eğilmek vatan ihaneti gibi gelirdi bürokratlara.

Sonra 1942'lerde tekrar geldim Ankara'ya. Ortalık biraz daha alaturkalaşmıştı. Ama yine de köyden ve köylü yaşamından söz etmenin patenti iktidar organlarına aitti. İkinci Dünya Savaşının kapımıza dayandığı gerek-

çesiyle iç sorunlardan söz açmak ulusal birliğe hançer saplamak sayılırdı.

1946'da liseyi bitirdikten sonra gelip on üç yıl süreyle demir attım, Ankara'ya. Bürokrasi, eski ağırlığını henüz yitirmemişti, ama iktidarı taşranın kasaba ağalarıyla Başkentin içinde paylaşmak zorunda kalmıştı. İsmet Paşa bunun demokrasi olduğunu söylüyordu ve ağalar tarafından anasına avradına iyice sövülüyordu.

CHP ikiye bölünmüştü. Yarısı:

— Gericilik hortladı, Cumhuriyetin temelleri çatladı diye yakınıyorlardı.

Yarısı da:

— Demokrasi gelişiyor, diyorlardı.

Ama dış politikada her türlü tartışma yasaktı, Ulusal birlik adına dış politikadaki bütünlük tam olmalıydı.

Kore Savaşı'na asker göndermeye karşı çıkan aydınlar, hemen içeri tıkılmışlardı. Bizim de o sırada başımız epey derde girmişti.

Ankara'daki bu gelişim özellikle o dönemin yeni kuşak sanatçılarını kahırlara sürükleyerek genç yaşta mezarlık etti. Çünkü Ankara'nın eski bürokrasisi de genç kuşak sanatçılarına sahip çıkamıyordu. Politikaya yeni girmiş taşra ağasına göre fazla uygar ve çağdaş bürokrasiye göre de fazla özgürlükçüydüler.

1965'te milletvekili olarak tekrar döndüm Ankara'ya. Başkent artık yapay bir fotoğraf dekoru olmaktan çıkıyor, Türkiye'nin gerçek yüzünü yansıtmaya başlıyordu. Taşra ağaları burjuvalaşma sürecinin sıkıntısıyla acemiliğinde akıl almaz hamlıklarla görgüsüzlükleri soğuk savaştan arta kalan sloganların arkasına saklamaya çalışıyorlardı. Eski tepeden bakışlı bürokrasi ağaların öncülüğünde de olsa taşraya boyun eğiyordu.

Meclis'te üstüme saldıranlar düşüncelerime kızdıkları kadar, belki ondan daha çok kendi abuk sabuklarıyla

dalga geçmeme içerlerlerdi. Hem kasabalı, hem de feodal gelenekli oldukları için kent kültüründen geçmişliği içlerine sindiremezlerdi. Savunmaya uğraştıkları çıkar biçimleriyle kendi yaşamsal düzeyleri çelişir dururdu.

Her zaman gözü hırslı taşra yontulmamışı bir türlü burjuvalaşamadığımdan kentli duruşa karşı sıkıntılıdır. Aydın kişiye gerek komünist, gerek küçük burjuva diye hırslanmasının kökünde, sade doktrincilik değil yaşam türünden gelen bir donatımsızlığın ezik hıncı da yatar.

Bu hınç, İstanbul'da alabildiğine zakkumlaşmışsa da Ankara'da daha bir tornadan geçmişe benziyor.

Bizim gençliğimizde ilericilik, aydın kişi olmakla, sanatı sevmek, sanatla uğraşmakla çatışmazdı.

Şimdi ilericilik, aydın kişiyi, sanatı ve sanatçıyı reddetme eğilimleri göstermeye başlıyor. Yani gericilikle arasında düzey ve davranış açısından pek fark kalmıyor. Birikimsizlikten gelen bu tür bir bozulmayı önlemek gerekir.

Cezaevlerinde inançlarından ötürü yok edilmek istenmiş gençler arasında, şu tür sorulara rastladığım çok oldu:

— Roman okumak, küçük burjuvalık mıdır?

— Çiçek sevmek, küçük burjuva eğilimi değil mi?

— Çikolata yemek, küçük burjuvalık işareti sayılmaz mı?

İki bin yıldan beri yeryüzünü etkisi altında tutan üç büyük kültür akımının hiçbirinden geçmeden çağdaşlaşmaya yönelmenin yarattığı zorluklardır bunlar. Elbette geçilecektir.

Ankara'ya bir daha yolum ne zaman düşer, bilemem. Ama, gördüğüm o ki, bir toplum fotoğraf dekoruyla değil, kendi gerçek yüzünü görmeye yöneldiği ve bu yüzü değiştirme gereğini duyduğu zaman nefes alıp vermeye başlıyor. Bu canlanışın yarattığı kabalıklarla, hoyratlıkları da, köşesinde oturup yakınma yerine arıtmaya uğraşmak yine aydın kişilerin görevidir.

REJİN HANIM

Yaşı, herhalde seksen beşin üstündeydi. Uzun boylu, bakımlı saçları, düzgün giyimiyle hiç de yaşlılık kokmayan bir kadındı. Havalar biraz açtı mı, hemen her gün tek başına uzun yürüyüşlere çıkar, başında bir eşarp, yılların yorgunluğuna meydan okuyan bir irade ile, kuytu yolların, denizin, ağaçların, tarlaların tadını duya duya usul adımlarla kilometreler boyu gezinip dönerdi.

Bazen misafirliğe gelirdi bize. Elinde, ya bir demet kır çiçeği, ya çocuklar için küçük bir paket bisküvi bulunurdu. İnce dudaklarında silik bir gülücük, feri azalmış mavi halkalı gözlerinde ılık bir bakış, süzme bir kibarlıkla uzatırdı bunları. Sonra kırık Türkçesiyle, hal hatır sorardı. Fransızcayı da, İngilizceyi de ana dili gibi konuşan eski bir Osmanlı musevisiydi. Dünyanın dört bir köşesinde, yaşam çizgisinin en yüksek düzeyine çıkmış çocukları, kardeşleri, yeğenleri vardı. Ama o, yeşil İstanbul kıyılarına âşıktı. Tek başına ölmekten dahi korkmayan bir dirençle, İstanbul'dan ayrılmayı asla aklından geçirmezdi. Bazen Kanada'ya, bazen İsviçre'ye gider, üçbeş ay kaldıktan sonra hemen döner gelirdi.

Rastlanmadık ölçüde bir roman okuruydu. Okumadığı yazar yok gibiydi. Bize uğradığı zamanlar, yaşamından küçük anılar anlatır, sonra çekingen bir sesle:

— Acaba birkaç kitap rica edebilir miyim derdi.

Her seferinde, üç - beş değişik kitap verirdim. Titreyen mavi damarlı elleriyle, kitapları kutsal bir emanet gibi alır;

— Hiç merak etmeyin, yine tertemiz getirip veririm, derdi.

Sekiz on gün sonra da onları getirir, yenilerini alırdı. İnce bir dantel örer gibi onda hiç bitmeyen bu okuma zevkinin güzelliğine, gizli bir saygı duyardım. Seksen beş yaşım aşkındı ve genç kuşak çocuklarından çok daha düzgün, çok daha donatımlı bir kafası vardı.

Babası, Sultan Hamit'in doktorlarındandı. Yeşil çimli, çiçekli, faytonlu, moda bahçelerinde büyümüştü. Meşrutiyet öncesiyle meşrutiyet döneminin ünlü diplomatlarını tanımıştı. Onların kitaplıklarını anlatırdı bana.

— Bir Feridun bey vardı. Sonra Washington'a büyük elçi olarak gitti. Genç kızken hayrandım kitaplığına, Klasikler bir yanda, romantikler bir yanda, modernler bir yanda dururdu. Kimseye vermezdi kitaplarını, bir bana verirdi.

Bir gün Abdülhamit'in çok sevdiği genç sultanlardan biri hastalanmıştı. Doktorlar bir türlü çare bulamamışlardı hastalığına. Sonunda Saray'la da ilişkisi olan bir dost, Rejin hanımın babasına gelmişti:

— Bir de sen gör ne olur şu hasta Sultan'ı demişti.

Rejin hanımın babası:

— Aman kuzum yapma, demişti. Sultan iyi olmazsa, kabahat benim olur, yok iyileşirse, Allah kurtardı olur. Onun için hiç karışmayalım bu işe.

Ama dostu çok ısrar etmiş ve doktoru Saray'a götürmüştü. Doktor, Sultan'ı muayene etmiş, verilen ilaçlara bakmış ve uygulanmakta olan tedavilerin hepsinin yanlış olduğunu anlamıştı. Olgun bir kibarlıkla:

— Madem bunları denediniz bir sonuç vermedi, öy-

leyse hepsini şimdilik bırakalım, yeni bir tertip deneyelim, demişti.

Sultan çabucak toparlanmaya başlamış ve iki hafta sonra ayağa kalkıp, Saray'ın bahçesinde gezinecek duruma gelmişti.

Abdülhamit, bunun üzerine Rejin hanımın babasını çağırtmış:

— Sultan'ı az daha öteki doktorlar öldüreceklerdi, siz kurtardınız, demişti.

Doktor:

— Hayır efendim, ben onlardan sonra geldiğim için, hangi ilaçların yarar sağlamadığını gördüm de, o yüzden, gibi bir şeyler mırıldanmıştı.

— Haydi, haydi! Ben farkındayım hepsinin, sizi paşa yaptım, demişti.

Rejin hanımın pek sevdiği bir anıydı bu. Daha önce anlatmış olduğunu unutur, bir kez daha anlatırdı. Ben de, ilk kez dinliyormuş gibi, dikkatle dinlerdim.

Bir başka sevdiği anı, ağabeyiyle ilgiliydi. Birinci Dünya Savaşı'nda, ağabeyini askere almışlardı. O da komşu kızlarla flört ederken, birkaç gün uğramamıştı kışlaya. Derken inzibatlar gelmişti eve ve ağabeyini alıp götürmüşlerdi. Kasımpaşa merkezinin bodrumuna tıkmışlardı oğlanı. O da her gün merkezin komutanına bir dilekçe yazmaya başlamıştı. Komutan dilekçeleri yırtıp yırtıp sepete atarken, bir sabah aklına esmiş, çocuğu yanına çağırmıştı. İki haftadır bodrumda yatan genç, üstünü başını düzelterek, korka korka komutanın karşısına çıkmıştı. Komutan:

— Adın ne senin? demişti.

Çocuk söylemişti.

— Sizde soyadı vardır, soyadın ne?

Rejin hanımın ağabeyi, soyadını da söylemişti. Komutan:

— Ha! demişti, o adda bir doktor tanırım ben, senin akraban mı olur o?

— Babamdır efendim.

Komutan kollarını açmış:

— Gel öpeyim seni evladım, senin baban benim karımı ölümden kurtardı, demişti.

Rejin hanımın bu anısını da en az kırk elli kez dinlemiştim.

Rejin hanım, komutanın «Gel öpeyim evladım seni», demesini, öyküsünün en sonuna bırakır ve:

— Ağabeyim o doktorun babası olduğunu söyleyince bir anda beklenmedik bir tiyatro şaşırtmacası olmuş, derdi.

Ve kırık Türkçesiyle eklerdi:

— Gel öpeyim evladım seni.

O sırada komutanı taklit ederek, kollarını da iki yana açardı.

Severdim Rejin hanımı. Arka arkaya istediği için, tekrar kitap istemeye cesaret edemediği zamanlar, ünlü ustaların üç-beş yapıtını çıkarıp uzatırdım. Kitaplara tek tek bakar:

— Şunları okudum, şu ikisini alayım, hiç merak etmeyin, yine tertemiz getirip veririm, derdi.

«Hiç merak etmeyin, yine tertemiz getirip veririm.»

Her seferinde mutlaka tazelerdi bu güvenceyi.

Genç kızken Selanik'te, Osmanlı Bankası'na nasıl sekreter olarak girdiğini, o sırada banka müfettişi olan kocasıyla nasıl tanıştığını da arada bir anlatırdı. Ve yaşamın bir rastlantılar dizisinden ibaret olduğuna inanırdı.

Oysa kendi yaşamında unutamadığı o mutlu rastlantıları yaratan iyi yetişmiş olması ve iyi Fransızcayla, iyi İngilizce bilmesiydi. O tarihte Selanik'teki Osmanlı Bankası'na sekreter olarak girdiği zaman, kendisinden başka bankada İngilizce bilen yoktu. Müdür, İngilizce gelen bir

telgrafı çevirtmek için adam ararken, yine rastlantı olarak öğrenmişti Rejin hanımın İngilizce de bildiğini:

— Ay, sen İngilizce de mi biliyorsun demişti.

Rejin hanım, günlük gezintileri ile durmadan okuduğu kitaplar dışında, haftada bir de, tek başına otobüsle şehre briç oynamaya inerdi. Ve şehrin gürültüsünden şikâyet ederek geri dönerdi.

Bazen ölüm döşeğine düşmüş bir arkadaşını yoklamaya giderdi. Sonra bir ziyaret sırasında telaşsız, vakur ve doğanın bu değişmez yasasını rahatça kabul eden bir sesle, arkadaşının öldüğünü söylerdi...

Kendi ölümüne de her an hazırdı. Haftanın belli bir gününü bekler gibi biliyordu ölümünün yaklaşmakta olduğunu; ama yine berbere gidiyor, gezintilerini aksatmıyor ve devam ediyordu romanlarını okumaya.

Mutlu bir çocukluk, mutlu bir gençlik, mutlu bir evlilik, mutlu bir ihtiyarlık geçirmişti. Geçenlerde yataklarda sürünmeden, tek başına, bir kalp krizi sonucu ölüverdi Rejin hanım. Gürültüsüz, patırdısız, sessiz sedasız kaldırdılar cenazesini.

Artık elinde bir demet kır çiçeği, yahut bir küçük paket bisküvi ile gelmiyor bize.

Kitapları düzeltirken bazen özler gibi oluyorum seksen yaşını aşkınken tanıdığım, eski Moda bahçelerinin küçük kızını.

BİR UÇAK MÜHENDİSİ

Kimbilir kaç yıl oldu. Paris'e giden uçağa girdiğim sırada, oturacak kuytu bir yer ararken, gözümün ucuna azıcık takılmıştı. Sarı bir yangına benzeyen kuş yuvası saçları, turuncu bir elbisesi, kıpkırmızı dudakları ve açık mavi gözleri vardı. Makyajın bütün hünerine rağmen, yaşının kırk beşi aşmakta olduğu, yüzünün çizgileriyle gerdanının gevşekliğinden ve kalınlaşmış vücudundan anlaşılıyordu.

Zaten gözümün ucuna kadının yaşıyla saçları ve giyimi arasındaki zıtlaşma ilişmişti. Kadınların yaş dönemlerinde bazan genç kızlığa özenme eğilimleri, ne kadar komik durursa dursun, bana hazin görünür. Yüreklerinden gelen zamana karşı direnme çabasının buruk acısını duyarım onlarda.

Sigaraları söndürünüz, kemerleri bağlayınız ışıkları... Uçağa hoş geldiniz, şu kadar yükseklikten, şu kadar saatte varacağız Paris'e anonsları...

Ve uçak pistte hızlanarak başladı koşmaya. Derken, bir anda havalandık.

On dakika ya geçti, ya geçmedi. Sarışın hanım, yerinden kalkıp cam dibinde oturduğum üçlü koltuk dizisinin başına geldi:

— Türk müsünüz? diye sordu.

— Evet, dedim.

— Fransızca biliyor musunuz?

— Eh işte, dedim. Bir isteğiniz mi vardı?

— Ben uçak mühendisiyim. Hava alanında tamirat vardı. Pist bizim kalkışımızdan on beş dakika önce açıldı uçuşa. Ve sanırım kalkarken uçağın tekerlekleri pistte unutulmuş, kazma-kürek gibi şeylerden birine takıldı. Lütfen pilota söyler misiniz?

— Merak etmeyin. Şimdi hemen söylerim, dedim.

Ayağa kalktım, dipte duran kabin yöneticisinin yanına gittim.

— Şurada oturan hanım uçak mühendisiymiş, dedim. Pist, bizim kalkışımızdan on beş dakika önce açılmış uçuşa. Kalkış sırasında uçak tekerleklerinin bir şeylere takılmış olmasından kuşkulanıyor. Pilotu uyarır mısınız?

Yönetici de ciddileşti:

— Şimdi söylerim, dedi ve pilot bölümüne girdi.

Ben de hanımın yanına geldim:

— Söylediklerinizi pilota ilettiler, dedim.

O sırada hostesler servis yapmaya başlamışlardı. Servis arabası benim oturduğum yeri kapatmıştı. Hanımın yanındaki boş koltuğa iliştim.

— Demek uçak mühendisisiniz, ne kadar güzel...

— Evet. Türkiye'de Teknik Üniversite'yi bitirdikten sonra, New York'ta okudum...

— Vallahi bravvo! Sizin gibi hanım bir uzmanla tanıştığıma, çok memnun oldum...

— Sadece uçak mühendisi değil, aynı zamanda mimarım da...

— Efendim?

— Aynı zamanda mimarım da.

— Bu kadar zor iki dalı, nasıl bir araya getirdiniz? Gençler örnek almalı sizi.

— Uçak düşer mi dersiniz?

— Nasıl, anlamadım?

— Biraz sallanıyor da...

— Sallanma sayılmaz o.

— Kemerlerinizi bağlayınız ışıklarını söndürmediler...

— Belki bulut kümesinden geçeceğiz...

— Geçerken, ya düşersek?...

— Aman yapmayın, siz uçak mühendisisiniz...

— Evet, ama korkuyorum...

— Korkacak hiçbir şey yok!

— Benim yayınladığım elektrikle uçağın yayınladığı elektrik birbirine ters geliyor.

— Nasıl yani?

— Biliyorsunuz, herkes elektrik yayınlar.

— Evet...

— Benim yaptığım yayın, çok güçlü...

— Anlıyorum.

— Uçak da elektrik yayınlıyor.

— Evet...

— Benim elektriğimle uçağın elektriği uyuşmuyor.

— Uyuşur canım, niye uyuşmasın? Herkesinkiyle uyuşuyor.

— Benimkiyle uyuşmuyor.

— Keşke vapurla Marsilya'ya gitseydiniz.

— Denizin elektriğiyle de elektriğim uyuşmuyor.

— Otobüsle aranız nasıl?

— Benim elektriğim motorlara karşı...

— Bisikletle de zor olur Paris'e kadar gitmek...

— Zor olur tabii. Araba ehliyeti almak istiyorum, elektriğim uymadığı için alamıyorum. Şey, yine sallandı... Düşüyoruz galiba...

— Yok efendim, siz rahat edin, kolay düşmez bu uçaklar!

— Hangileri kolay düşer?

— Ben uçak mühendisi değilim ki, pek bilmem...

— Peki, siz ne mühendisisiniz?

— Hiç ilgim yok benim mühendislikle. Gazeteciyim ben.

— Tahmin etmiştim zaten... Demek elektriğiniz gazeteciliğe uygun... Benimki mühendisliğe uygun.

— Evli misiniz?

— Üç kez evlenip ayrıldım.

— Elektrik mi tutmadı?

— Yok, hayır. Beni çok kıskandılar, baskı yaptılar.

— Erkek milleti işte. Ne diyeceksiniz?

— Ama, siz de erkeksiniz...

— Evet, ama ben genellikle baskıya karşıyım.

— Hep öyle söylerler, ama sözlerini tutmazlar... Ay, ay, ay!.

— Ne oldu?

— Sallandı...

— Size öyle geliyor. Sallanmadı.

— Kemerlerinizi bağlayın ışıklarını hâlâ söndürmediler.

— Unutmuşlardır...

— Siz düşmez mi diyorsunuz?

— Düşmez diyorum.

— İlaç aldınız mı?

— Ne ilacı?

— Ben Nebmutal aldım...

— Neee?

— Nebmutal...

— Aman hanımefendi, çok güçlü bir uyuşturucudur o. Özel reçeteyle ancak satılır. Her zaman mı alıyorsunuz?

— Eskiden çok alıyordum. Şimdi uçağa binerken alıyorum.

— Sakın almayın onu... ruhsal gerilimleriniz varsa, düşük dozda Diazem, yahut Nobraksin falan alın, hiç değilse...

— Çok hafif geliyor onlar...

— Hiç doktora gittiniz mi?

— Ben doktorum aynı zamanda.

— Anlıyorum. Ne doktoru?

— Sinir hastalıkları...

— Uçak mühendisi, mimar, sinir hastalıkları uzmanı...

— Ama elektriğim uymuyor doktorlukla... Bir oğlum var, onunki uyuyor. Doktor olması gerek, ama kemancı olmak istiyor. Çok yakışıklı kendisi. Yalnız kadınlara hiç ilgi duymuyor...

— Büyüyünce duyar...

— Büyük sayılır, on sekiz yaşında... Hiç kız arkadaşı yok...

— Belki içine kapalı bir tip...

— Çok içine kapalı, bir hassas.. Sade keman çalmak istiyor...

— Neler çalıyor?

— Her şey çalıyor. Dün akşam «Yalnızım» tangosunu çaldı...

— Aferim ona!

— Ben, piyano çalıyorum. Aslında piyanistim ben. Ay, düşüyoruz!..

Servis arabası oturduğum yerden uzaklaşmıştı.. Saçları kuş yuvası gibi, açık mavi gözlü hanıma:

— Sizi daha çok rahatsız etmeyeyim, dedim.

Ayağa kalktım, yerime giderken:

— Bir dakika, dedi.

— Buyurun...

— Uçağa binerken kuyrukta bir arıza var gibi geldi bana.. Pilota söyler misiniz onu da?

— Olur, fırsat bulunca söylerim.

Ve tabii kalkarken tekerleklerin kazma-küreğe takılmış olması olasılığını söylediğim gibi, bu kez kuyrukta da sakatlık olabileceğini asla söylemedim kimseye.

«...CAKA İŞLERİ YAPILIR»

Bostancı'da yeni bir sinaî sitesi açıldı. Bizde sinaî sitesi demek, otomobil - kamyon onarımı için yanyana açılmış, çeşitli küçük atölyeler demektir. Buralarda kaportacılar, egzozcular, elektrikçiler, motorcular, kilitçiler, ağırlığını parmak boyundaki çocuk çırakların taşıdığı teknik bir uğraşım hamurunu kararlar.

Sökülmüş tekerlekler, iskeleti çıkmış arabalar, çekiçlenen çamurluklar, indirilmiş motorlarla sınaî siteleri, dünyadaki otomotiv endüstrisinin Türkiye'de biçimlenmiş bir çeşit kalafat yeridir. Buralarda Batı teknolojisinin; çaycısı, kahvecisi, köftecisi ve lahmacuncusuyla süslenerek Şark tipi bir görüntüye bürünmüş uzantısını seyredersiniz.

Benzin tenekelerinin yanında «Bir şey olmaz abi» diye içilen sigaralar, balyozla araba üstünde düzeltilen çarpılmış tamponlar, kulak ölçüsüyle ayarlanan motor devirleri ve nereye takılacağı kestirilemeyince kıyıya fırlatılan vidalar ortasında, her türlü araba onarılır buralarda... Bu onarımlar sonucunda arabaların ömürlerinin ne kadar kısalıp uzadığı, yahut güvencelerinin ne kadar azalıp çoğaldığı konularında herhangi teknik bir araştırma yapılmış değildir.

Yalnız bilinen, oralardan geçen arabaların gitgide daha sık oralara uğrar duruma geldikleridir.

Böylece araba sayısına oranla yedek parça sürümü

ayrıca incelemeye değer bir artış göstermektedir. Bütün bu oluşumdan araba sahipleri de, site ustaları da, parça ithalatçıları da hoşnut olarak sürdürüp giderler yaşamlarını.

Ve kalkınan Türkiye'nin bir simgesi olarak çoğalan sitelerle birlikte, büyüyen trafik kazaları, ölümler, sakat kalmalar ve döviz harcamalarıyla garip bir hengâmenin çapaçulluğu, bir ahtapot gibi sarmaladıkça sarmalar bütün toplumu...

Bostancı'da yeni açılan sınaî sitesi henüz bu devreye tam girmedi. Üç beş aya kadar, orası da onarım keşmekeşindeki yerini alacaktır elbette...

Geçenlerde henüz tenha ve temiz olmasının çekimiyle şöyle bir uğradım oraya. Birkaç usta, yeni açtıkları dükkânlarının uğurlu kademli olması için kapı önünde kurban kesiyorlardı.

Bazı dükkânlar da, iri harflerle duvarlarına reklam yazıları yazmışlardı. Bunlardan biri dikkatimi çekti.

«Oto, kaporta ve caka işleri yapılır.»

Oto ile kaporta işlerini anlamıştım, ama caka işlerinin ne olduğunu kavrayamadım ilk anda.

Sonra bir jöton düştü kafamın içinde.

Allı morlu sarılı ampullerle, fosforlu rengârenk işaretlerle süslü otobüsler, kamyonlar, kamyonetler, otomobiller modası vardı Türkiye'de. Bu tür süsler, onarımcılıkta «Caka işleri» bölümüne giriyordu herhalde.

Caka işleri... Şarkın yüreğinde petekleşen vazgeçilmez tutku...

Arap şeyhlerinin altın Cadillac'larından, Anadolu şoförlerinin havalı kornalarına kadar uzanan gösteriş epidemisi.

Üç beş gün önce de sevdiğim bir gence.

— Yaşam sürecindeki amacın nedir? Nereye varmayı, ne olmayı istiyorsun? diye sormuştum.

— Valla ağabey, şöyle havalı bir adam olmak istiyorum, demişti.

Biliyordum, herkes havalı ve cakalı olmayı özlüyor, bunun yollarını arıyor, bunun düşlerini kuruyordu.

Fiyakah olmalıydı her şey... Kimseyi takmadan cakalı, havalı ve fiyakalı. Arabalar için sorun çözülmüştü, sınaî sitelerindeki atölyeler caka işleri yaptıklarını da ilan ediyorlardı.

Ama kişiler için? Bunun özel bir atölyesi yoktu. Herkes kendi cakasıyla kendi fiyakasını kendi yaratmaya uğraşıyordu. Ya bir kaşını kaldırarak, ya iki kaşını çatarak, ya topuklarını vura vura yürüyerek, ya dişlerinin arasından hırlar gibi konuşarak, ya kasketini yan giyerek, ya başkalarına tepeden bakarak, ya palavra sıkarak...

Kimsenin aklına hava atmak, yahut caka satmak için Einstein gibi «Görecelik kuramını» yahut Kant gibi «Katkısız aklın eleştirisini» yazmak veya Marconi gibi radyoyu keşfetmek gelmiyordu.

Şark üretimde değil, tüketimde istiyordu cakayı.

Gömlek cakalı olacaktı, ayakkabı cakalı, araba cakalı ve tavır cakalı...

Yeryüzünde var olduğunu kanıtlama ihtirasında Şark'ın insanı beynini zorlayamıyor, avuntuyu görüntüsünün fiyakasında arıyordu.

Yöneticilerdeki kasıntı duruş, sokaklardaki kabadayılık eğilimi, gençlerdeki siyasi lider olma isterisi, elektriğini hep aynı «Var olduğunu kanıtlama» kökeninden alıyordu. Ve bu doğal istek, beyinsel bir yaratıcılıkta rahatlayamadığından, minibüslerdeki allı morlu ampullere dönüşüyor ve sınaî sitelerinde caka işleri yapılan dükkânlar açılıyordu.

Ne yazık ki bu kadar içten kaynayan caka, fiyaka ve hava atma şehveti dünya önünde durmadan komikliğe düşüp bozum oluyor; Şark gösterişçiliği ile beceriksizli-

ğinin uğradığı evrensel alay, Şark'ı bir kez daha kendi kompleksinin dibine itiyordu.

Oysa bu kısır döngüyü kırmanın özellikle Türkiye için olanakları vardı. Yaratıcılığa yönelmiş olanları görmezlikten gelme yerine değerlendirmek, caka işlerinin kaportacı dükkânından geçmediğini anlatmaya bir başlangıç olabilirdi. Ve toplum bir değerler hiyerarşisi kurmaya doğru yönlendirilebilirdi. Bunun paralelinde eğitim politikasının yeniden düzenlenmesi, herkesin yüreğinde tüten, var olduğunu kanıtlama ateşini, olumlu bir raya doğru sokabilirdi.

Biliyorum, konular çözüm stratejisinin saptanmasına gelince, hemen karamsar bir soru konur ortaya:

— Peki, ama kim yapacak?

Oysa hiç de önemli değildir bu soru. Soğuk savaş koşullanmasının üstüne çıkmak, yaratıcığa yönelmiş kadroları kasıtlı bir ezme alışkanlığının dışına almak ve dış dünyaya sağlam bir vitrinle açılmak, beklenmedik ölçüde olumlu gelişmeler getirecektir.

Ve işte o zaman Türkiye, dünya önündeki cakayla fiyakanın bir gıdım da olsa tadını tadmaya başlayacaktır.

Genç kuşaklara havalı ve cakalı olmanın hangi rotadan geçtiğinin örneklemesi verilecek, var olduğunu kanıtlamayı tüketimde aramanın yerini üretimde arama almaya başlayacaktır.

Türkiye bu çizgiye gelmiştir. Arada sigara kâğıdı kalınlığında bir engel kalmıştır ki, o da soğuk savaş artığı cesetlerin zihniyetidir. Ve mutlaka aşılacaktır.

O güne kadar Bostancı'daki sınaî sitesinde caka işleri de yapan dükkânla yetineceğiz ve havamızı ancak Eurovision Yarışmasındaki puanımız kadar atabileceğiz.

YALÇIN ÇETİN

Yalçın Çetin, benim komşumdu. Basınköy'ün yalnız gecelerinde üç-beş satır konuşup, günün yorgunluğunu çıkarmak için, ya o bana gelirdi, ya ben ona giderdim.

Ortadan azıcık kısa boyu, kalın çerçeveli gözlükleri, arkaya doğru uzamış, kumral kıvırcık saçlarıyla yaşamın iğneli fıçısında durmadan çalkandığı halde, çocuksuluğunu yitirmemiş dostlardandı. Neşeli, direnci ve kendine olan güveniyle, hiçbir zaman karamsarlığa düşmeden bakardı geleceğe.

Bazen başbaşa, kıyıdaki kuytu meyhanelerden birine gittiğimiz de olurdu. Katılıklardan, anlayışsızlıklardan, nankörlüklerden, kahkahası bol dedikodularla dertleşirdik.

Üç yıl kadar önce bir gazeteye yazmaya başladığım günaşırı uzunca yazıları o çizgilemişti. Bu ortak çalışma, eski arkadaşlığı çok daha içli-dışlı duruma getirmişti. Sonra o yazıları aynı çizgilerle bir kitapta toplamıştık. Sadc değerli bir sanatçı olarak değil, bir kardeş gibi severdim Yalçın'ı. Mutlu olmasını, başarısının tadına varmasını, yapıtlarını günlük basında daha sık görmesini isterdim içimden.

Bir de ileriye dönük bir proje geliştirmiştik. Son aylara kadar her konuşmamızın temel konularından biriydi o proje.

Tıpkı klasik romanlarla tiyatrolar gibi, felsefe ve düşünce kitaplarının da filme aktarılması gerektiğini öne sürüyordum. Büyük halk kütleleri, televizyon aracılığıyla Balzac'ın, Flaubert'in ünlü yapıtlarını nasıl seyredip öğreniyorlarsa, Kant'ı, Bergson'u da aynı biçimde öğrenmeliydiler.

Engels'in «Tarihte Şiddetin Rolü» adlı kitabını, bir çizgi film senaryosu olarak yazmayı düşünüyordum. Yalçın da, bu senaryoyu çizgi-film olarak gerçekleştirecekti. Bu alanda büyük ustaydı kendisi. Belki de halk eğitiminde yeni bir dönemin ilk adımını atacaktık. Başaracaktık, başaramayacaktık, ama ilginç bir deneme olacaktı bu.

Bir yıldan beri konuşmalarımızda iyice geliştirdiğimiz projeden son aylarda söz edemez olmuştum Yalçın'a. Öleceğini biliyordum. Avutucu bir sesle konuşmaya gücüm yetmiyordu her zaman.

Ağzından gelen ilk kandan sonra, beş ay boyunca damla damla sönüşünü acıyla izleyip durduk. El altından konuştuğumuz uzman doktorlar, hiç bir umut olmadığını, ciğerdeki tümörün hızla büyüdüğünü söylüyorlardı. O ise:

— Şiddetli bir zatürre olmuşum, bir türlü kurtulamıyorum, diyordu.

Aslında biliyordu kanser olduğunu, ama üstüne kondurmak istemiyordu. Kobalt tedavisine gittiği hastaneden, bazen sevinçle dönerdi:

— Çetin usta, müjde vereyim sana, tömörden hiçbir iz kalmamış.

Yüreğim cız ederdi. Gözlerimin dalmasını engellemeye çalışır, acemiliğinin çakılmasından korktuğum bir aktörlükle:

— Ulan Yalçın, bir şey olmaz bizlere, boş ver sen, derdim. Bak bahar geliyor, yine gider meyhaneye, ufak ufak içeriz.

Gözlüklerinin arkasından mavi gözleri umutla bakardı gözlerime:

— Bir de şu ağrılar geçse, derdi.

Ve bir öksürük krizinin salvosunu vargücüyle direnerek savuşturmaya çalışırdı.

Yeni bir romanı bitirmek için, kimsesiz bir köşede, gece gündüz didiniyordum. Ancak haftada bir gelebiliyordum Basınköy'e. Gelir gelmez de:

— Ne zaman gelecek, daha gelmedi mi? Gelse bana uğrar hemen, diye yolumu gözlediğini öğreniyordum.

Her geçen hafta, Yalçın'ı bizlerden ve bahardan biraz daha koparıyor gibiydi. Ama bilinci cıvıl cıvıldı. Politika konuşuyor, yorumlar yapıyor, ülkenin durumuna üzülüp duruyordu.

Bazen bir ona, bir de pencereden yeşermeye başlayan ağaçlara bakardım.

Bir daha o ağaçların altında, küçücükten alıp çocuk gibi büyüttüğü sevgili köpeği Aki'yi koşturamayacak, şimdiden öksüz duran masasının başında, yeni çizgiler, yeni renklerle yeni dünyalar yaratmak için gecelerini harcayamayacaktı. Üstelik gençti de. Henüz kırk dört yaşındaydı.

Son kitabına bir önsöz yazmamı istemişti.

Sanki arkasından yazıyormuşum gibi bir kahırla yazmıştım o yazıyı.

Ölümünden bir hafta kadar önce basılıp geldi kitabı. Yatağında bir kaç gün beraber tutmuş kitabını. Hayatta duyduğu son sevinç de yine bu oldu. Yeryüzünden ayrılırken arkasında gönlüyle beyninden bir şeyler bırakmanın sanatçılara özgü soylu sevinci.

Son gördüğümde, uyuyordu. Ses etmeden ayrılmıştım.

Sonra cami avlusundaki çelenkler, yeşil örtülü tabut...

Sonra ölüler bahçesine bırakışımız Yalçın'ı.

Görüyorsunuz, bir neşe dergisine dahi, her zaman neşeli şeyler yazılamıyor.

Ama unutmayın ki, o da bu neşe dünyasına ömrünün otuz yılını armağan etmiş bir sanatçıydı. Üstelik ölümünden sonra kendisine gösterilen ilginin yaşamında onda birini bile tadmamış bir ortamın sanatçısı...

Adı gazete manşetlerinde dalgalanan anlı - şanlı kişilerin ölümü de elbet yine aynı ölümdür. Ama galiba insan, kozasını kendi âleminde sessiz - sedasız, yiğitçe örmeye çalışarak, çoluk çocuğunu geçindirmeye uğraşan bir sanat işçisinin, bir oh bile diyemeden genç yaşta yitirilişine, daha bir başka burkuluyor.

MUHSİN ERTUĞRUL

Türkiye için 20. yüzyılın özelliği, genellikle orta ve küçük adamlarla, sonradan görme ve türedilerin yüzyılı olmasıdır. Halklaşma sürecinin hızlanmasıyla birlikte, toplumsal birikimsizliğin sonucu olarak beklenmedik bir düzey düşüklüğü çıkmıştır ortaya.

Bu düzey düşüklüğünün ezip kemirip yok edemediği ve bir türlü boğuntuya getiremediği büyük çaptaki üç-beş değerden biri de, *Muhsin* Bey'di.

Geçmişinde ne düz yazı, ne de tiyatro geleneği olmayan bir toplumda, akıl almaz bir kuyumcu yontuculuğuyla uğraşa-savaşa, sahne sanatını, ucuz şaklabanlıklardan arıtarak, Türk ortamı içinde evrensel tahtına mıh gibi oturtmayı bilmiyorum nasıl başardı.

Türkiye'nin iki yüz yıldan bu yana tüm didiniş ve çırpınışlarına karşın Şark bataklığının içinden bir türlü kurtulamaması yanında, sanatta gösterdiği çağdaş atılımlar gerçekten şaşırtıcıdır.

Türkiye'den sonra Japonya'ya kadar uzayıp giden Asya toplumlarmm hiçbirinde, ne şiir ne düz yazı, ne tiyatro, ne resim, ne yontu, Türkiye'deki kadar gelişmemiştir.

Ne var ki, Türkiye'nin 20. yüzyılında siyasal alana tam bir damping yapan küçük adam furyası, kendi düzey düşüklüğünün karmanyolasında, yaratıcılarla boğaz bo-

ğaza gelmişler ve Asya toplumlarına oranla ilginç bir ayrıcalık gösteren Türk sanat dünyasını bozkır vandalizminin pençesi altında ezmeye kalkmışlardır.

Başka bir deyimle Türkiye'nin Şarklı yönü, çağdaş yönünün gırtlağına yapışmıştır. Nice nice altın beyinler, kahırlardan kahırlara itilmişler, rezil, perişan edilmişlerdir.

Muhsin Bey, bütün bu kavurucu Sam fırtınalarına insanüstü bir güçle dayanan, üç-beş mucize adamdan biri olarak gelip geçmiştir yaşadığımız yüzyıldan...

Ben doğduğum zaman, 35 yaşındaymış Muhsin Bey. Çocukluğumda resimlerini görürdüm dergilerde. Ertuğrul Muhsin, sahnelerle perdelerden taşarak en kuytu evlere kadar yayılmış bir efsaneydi. İlk gençliğimde ise aklımdan bile geçmezdi onunla tanışıp dost olacağım. Bazen Tepebaşı'ndaki tiyatrodan çıkarken görürdüm onu. Bir yıldıza bakar gibi, uzaktan hayranlıkla bakardım kendisine...

Sonra nasıl oldu bilmiyorum, Ankara'da gazeteciliğin sonu gelmez eziyetleri içinde, tiyatroyla da uğraşmaya başladım. Yaşım 24-25'ti. Devlet Tiyatrosu Edebi Heyeti oyunu kabul etmiş, bana da bir mektup göndermişti. Ama oyun bir türlü repertuara alınmamıştı. Oyunu sahnede görebilmek için içim içimi yiyordu. Muhsin Bey, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü idi. Arada sırada Genel Müdürlükteki tanıdıklarıma uğruyor, durumu öğrenmeye çalışıyordum.

— «Merak etme, oynayacak, oynayacak!» diyorlardı.

O geliş gidişler arasında tanıştım Muhsin Bey'le. Öyle bir yakınlık gösterdi ki bana, kendimi tiyatroya gazetecikten çok daha bağlanmış bulmaya başladım. Muhsin Bey, Tiyatro Dergisi için bir yığın çeviri veriyordu bana, o ince kibar sesiyle de:

— «Hemen yap, getir!» diyordu.

Muhsin Bey'i hoşnut etmek için evde sabahlara kadar çalışıyor, en uzun çevirileri yirmi dört saatte bitirip, Muhsin Bey'e sunmaya koşturuyordum. Ama aklım hep Trapez'in ne zaman oynayacağında idi. O ise, hiçbir şey söylemiyordu bu konuda. Mevsimin sonu geliyordu. En sonunda Muhsin Bey'in bizim oyunu oynatmaya karar verdiğini öğrendim. Ama bu konudaki isteksizliğini de seziyordum. Beni kırmamak için bir şey söylemiyor ama, aslında kalabalık olmayan başka bir oyun yazmamı bekliyordu!

Ve «*Çemberleri*»i yazdım. Son tabloyu bitirmeden de, heyecanla alıp götürdüm piyesi. Oyun yazmak ayrı bir iş, oyunu Muhsin Bey'e okuyabilmek ise, çok daha ayrı bir işti. Yorgun olmadığı bir günde, birkaç saatliğine boş zamanını bulmak kolay değildi.

Ama Muhsin Bey, bir yazarın ne olduğunu bilen bir adamdı. Koltuğumun altında Çemberler, güz yaprağı gibi tirtir titrediğimi görünce:

— Haydi, oku bakalım! dedi.

Ve başladım okumaya...

— Hah, işte bu olmuş! dedi. Sonu nerede?

— Evde unutmuşum sonunu, koşup getireyim hemen.

— Git, getir!.

Sonu yazılmamıştı ki. Yıldırım gibi koştum makinenin başına ve o hızla son tabloyu yazıp döndüm Muhsin Bey'in yanına...

Ve yeni sezon, Çemberler'le açıldı. Perdeyi de, kuliste eski bir geleneğe uyarak, bizzat Muhsin Bey açmıştı.

Yeni yazdığım oyunları okumak için Dragos'taki evine giderdim. Yarı kapalı gözlerle öyle dinler, sonunda da:

— Tamam olmuş, hemen oynayalım derdi.

Beğendiği yabancı oyunlardan bazılarını da bana çevirtirdi. Hem de inanılmaz bir acelecilikle:

— Üç gün sonra mutlaka getir! diyerek.

Bazen karşılıklı oturur, dertleşirdik. İkimizin de en kızdığımız şey, uydurma adamların tiyatroya ambargo koymaları ve bazı konular için:

— Şimdi zamanı değil, demeleriydi.

Muhsin Bey:

— Onlara bakarsan, zamanı hiç gelmez, çünkü işlerine gelmez, derdi.

Sanatçı kişiliğinden ödün vermeyen, gerçekten büyük çapta bir adamdı. Olmadık nankörlükler, bağnazlıklar, kıskançlıklar, engeller ve çelmelerle karşılaşıp durmuş, hiçbirine de pabuç bırakmamıştı. Kişinin gerçek değeriyle çabasının asla yok edilemeyeceğine inanırdı. Ortalarda dolaşıp kendisini göstermekten hiç hoşlanmazdı.

Cezaevindeyken de, ta Sağmalcılar'a kadar gelip, yüceltici sözlerle gönlümü alırdı.

Kendisine de, yaşamında olmadık hakaretler layık görülmüş, siyasetçilerle geçinemediği zamanlar, yurt dışına gidip gelirken, gümrüklerde külotuna kadar aranmıştı.

Son kez evine gittiğimde:

— Vaktiyle ne yazdınsa, hepsi doğru çıktı işte!. diyordu. Yeni oyunlar yazmamı istiyordu.

Ehramlara, Süleymaniye'ye benzer, anıtsal bir adamdı Muhsin Bey, Bizim toplumdan böyle bir insanın çıkmış olması, hem kıvanç, hem umut verirdi içime. Paraya pula önem vermemiş ve Türkiye gibi olumsuz koşulların kanserleştiği bir yerde, yetmiş yıl tiyatroyla uğraşmış, yetmiş yıl tiyatro yaratmıştı.

Tükürüklü cücelerin üstünden kuyruklu bir yıldız gibi ağır ağır geçip gitti Muhsin Bey.

Sanırım kolay kolay bir daha gelmez öylesi.

ESKİ BAKANLAR

Otuz yılı aşkın bir süreden beri tanıdığım bakanları gözlerimin önünden geçirmeye çalışıyorum. Belleğimde iz bırakmış olanların sayısı o kadar az ki...

Örneğin bir Tahsin Bey vardı, Tarım Bakanı. Orta boylu, tıknaz bir eli daima pantolonunun cebinde, asık suratlı bir adamdı.

Düşünüyorum, Türkiye'nin temel sorunlarıyla Tahsin Bey ne kadar ilgiliydi acaba, diye... Sanıyorum ki adam başına düşen ulusal gelirle, adam başına düşen elektrik gücünden bile habersizdi. İnönü'nün gözüne girmek, keyifli yerlerde hava basarak yaşamak ve bakanlığında hır-gür çıkartmamadan ötede bir derdi yoktu pek.

Bir zamanlar Gümrük Tekel Bakanlığı da yapmıştı. Suat Hayri Ürgüplü'nün Yüce Divana verildiği günlerde tanık olarak mahkemeye çağrılmıştı. Yüce Divan Başkanı Halil Özyörük, Bakanlığına bağlı genel müdürlükler hakkında kendisine ne sorduysa:

— Bunlar ayrıntılarla ilgili efendim, ben bakanlığın sadece genel politikasıyla uğraşıyorum, demişti.

Ne kibrit fabrikasının kapasitesi, ne yıllık kahve ithalatının toplam döviz değeri hakkında bir fikri vardı. Rakı ve sigara tüketimleri konusuna dahi doğru dürüst eğilmemişti.

Ama bir eli pantolon cebinde, asık suratı önüne eğik bakanlığa girerken, herkes ayağa kalkar, yolunun üstündeki kapılar ardına kadar açılır ve o yürür giderdi.

Siyasetçiler bir araya geldikleri zaman, Türkiye sorunlarının nasıl çözümleneceğini değil, kimin kime nasıl kazık attığını veya atacağını konuşurlardı. Zaten Türkiye'nin sorunlarının neler olduğunu da açık seçik bir bilen yoktu. Bu sorunlardan bazılarının saptanması için akıllarına estiği zaman, dışardan uzman çağırırlar, uzmanın hazırladığı raporu da çokçası bir köşeye atıp unuturlardı.

İnönü demokrasiye benzer bir şeyler yapma eğilimindeydi. Bu eğilime karşı olanlar gericiliğin devlet otoritesini zedeleyeceğinden yakınırlardı. Demokrasiden yana olanlar ise, demokrasinin ne olduğunu pek kavrayamamışlardı. Bu alandaki bilgisizliklerini, okudukları yabancı gazete haberleriyle kapatmaya çalışırlardı.

Akarsulardan enerji sağlamak, elektrifikasyon, ihracatı arttırmak, konut sorunu, toplumsal güvence, işsizliğe karşı çare ve istatistikler gerçekte kimsenin umurunda değildi.

Yürürken ayakkabıları gırç gırç öten havalı siyasetçilerden Ulaştırma Bakanı Kemal Bey, deniz ticaret filosunun toplam tonajını dahi bilmezdi. Herkes önüne gelen kâğıtları imzalar ve günlük sorunları da belirli bir programın doğrultusunda değil, kendi sağduyusuna göre çözerdi. Bu sağduyuların biçimlenmesinde, Anadolu Kulübü'yle, Yat Kulübü'nü oluşturan çevrelerin katkısı da büyüktü.

Ve herkes Atatürk'çüydü.

Ne iktisattan, ne planlamadan, ne de etken bir kalkınmanın koşullarından anlayan bir kimse pek yoktu...

Yıllar sonra İnönü'nün bir sohbette:

— Bir ömür motor yapacak bir mühendis aradım ama bulamadım, demesi boşuna değildi.

Bir gün de:

— Ne yapalım elimizdeki çamur bu işte, demişti.

Bir de Eğitim Bakanı Şemsettin Bey vardı, sonradan

Çalışma Bakanı olmuştu. O da ciddi olmaya çok önem veren, asık suratlı bir adamcıktı. Kimseye çaktırmadan Şehime Hanım diye çok güzel bir kadını sever, İstanbul çevresindeki gezilerine Şehime Hanımı da makam arabasına bindirip götürürdü. Şehime Hanım bu gezilere katılma nedeni olarak, CHP'nin kadın kollarında faal bir üye olmasını gösterirdi.

Gencecik bir gazeteciydim o tarihlerde. Şemsettin Bey, çevresinde işgüzar alkışçılarıyla nutuk söylerken, ben Şehime Hanımla konuşmayı yeğlerdim. Gerçekten güzel kadındı:

—Arabaya çektim parti forsunu, dağ tepe aşarak geldik işte, derdi.

Bir de yine ünlü bakanlardan bir Mümtaz Bey vardı. Kızılay'da bulvar üstündeki apartmanlardan birinde otururdu. Sıkıldığı yaz gecelerinde bir aşağı bir yukarı donla dolaşırdı evin içinde... Karşı yönde oturanlar ünlü Bakan Mümtaz Beyin bir aşağı, bir yukarı yine donla dolaşmaya başladığını görünce:

— Hükümette bir terslik var galiba, Mümtaz Bey dün gece de sabaha kadar donla dolaşıp durdu, derlerdi.

Çok gülmemek ve her şeyi olgun bir duruşla karşılamak Mümtaz Beyin özelliklerindendi. Ve devlet adamı görünmek için bu kadarı yeterliydi. Haliç'in kirlenmesini önlemek yahut balıkçılığın gelişmesini sağlamak, yahut superfosfat üretimine geçmek gibi sorunların hiçbiri tıpkı tıpkı öteki bakanlar gibi Mümtaz Beyin de derdi değildi.

Menderes döneminin bakanları da teknik açıdan daha üstün değildiler, ama görünüş açısından daha külüstürdüler. Gençliklerinde düşlerinden dahi geçirmedikleri yerlere ulaşmışlar ve, ne oldum delisi olmuşlardı. Boyuna CHP'ye atıp tutarlar, sorunları da alaturka bir dostluk anlayışı içinde tanıdıkların hatırını kırmamak prensibiyle çözerlerdi.

Eski taşra avukatlarından bir Şevket Bey vardı. Ciddi durmaya çalışır ve güzel rakı içerdi.

Bakanlığında, zamanını ziyaretçi kabul etmekle geçirirdi. Bütçe sırasında da genel müdürlerinin kendisine söylediklerini çıkar tekrarlardı kürsüden.

Tevfik Bey iyi bir konuşmacıydı. Karayollarında Bölge Müdürüyken siyasette yükselmiş, bir ara da Eğitim Bakanı olmuştu. Üniversitedeyken Razgrat Mitingini yönetmesi yetmişti buna.

Eğitim sistemlerini incelemiş falan değildi. Ama Akif'in Çanakkale şehitlerini hem ezbere. hem de yürekten okurdu. Nazım'ı da ezbere bildiği söylenirdi ama, o konuya hiç değinmezdi.

Seyfi Bey eski bir albaydı. İyi keman çaldığını duymuştuk. Sevdiği bir hanıma geceleri telefonda serenat yaparmış. Bakanlığında birkaç kez sabaha karşı denetime çıkmış ve genel telefonlardaki bozuklukları saptamıştı.

Kimbilir daha ne kadar bakan tanıdım. Tutarlı bir görüşü olanı, herhangi bir konuyu doğru dürüst bileni ve Türkiye'nin temel sorunlarını özünden bilimsel olarak kavramış bulunanı hemen hemen yok gibiydi.

Denize karşı ev yaptırmaya daha çok meraklıydılar.

Epey zamandan beri bakanlarla konuştuğum pek olmuyor. Demeçleriyle sorunlara yaklaşım açılarından, eskilerle kıyaslanmayacak kadar konuları derinliğine benimsedikleri seziliyor... Türkiye'nin çıkmazının ne olduğunu görüyor ve biliyorlar.

Bunların çözümüne gelince...

Bakanları çok aşan bir başka düğüm bu... Bugün artık Türkiye'nin içine yuvarlandığı çapaçulluğun nedenleri iyice çıktı su yüzüne.

Ama çaresi?...

Çaresinin uygulama alanına girmesi için de, yine epey bir zaman geçmesi gerekiyor; bir kuşak, belki de iki kuşak ötesi bir zaman...

ABAZAN MÜDÜR

Uzun yıllar doğu ilçelerinde dolaştıktan sonra, İstanbul'un şirin bir semtindeki bir banka şubesine müdür olarak atanmıştı. Kasabalarda alıştığı otoriter bürokrat görüntüsüyle, hemşerileri koruma çabası ötesinde, banka diplomasisiyle ilgili hiçbir esnekliği yoktu. Hatta bir ölçüde, bankada çalışan boyalı kızlarla, doğduğu bölgeden ve biraz da eğilimli bulunduğu partiden olmayan kravatlı müşteriler betine bile gidiyordu. Asık bir surat ve çatık kaşlarla masasına çöküyor, daha önceki müdürlerin banka hesaplarındaki şişkinlikleri oranında çevre esnaflarına gösterdikleri ilgi ve sıcaklığı kimseye göstermiyor, hiç kimseyi odasına davet etmiyor, hiç kimseye çay ve kahve ikram etmiyordu. Sanki bir bankaya müdür olarak değil, bir jandarma karakoluna komutan olarak atanmıştı.

Para etkenliğinin, hiç değilse ilişkili oldukları bankalarda tadını çıkarmaya alışmış olan semt esnafı, hesaplarında yarım milyonu aşan mevduata rağmen kendilerine hiç yüz vermeden, masasında asık suratla oturan müdürü görünce, aralarında mırıldanmaya başlamışlardı.

Müşterilerin usuldan usuldan yan bankalara tüymeye başlamaları müdürün, umurunun teki bile değildi.. Nasıl olsa, kısa bir süre sonra emekliye ayrılacaktı. Banka tümden batsa ne yazardı. Onun tek derdi, henüz karısı İstanbul'a gelmeden şöyle vaktiyle İstanbul hakkında duyduğu

türden aşklı-oynaşlı, aşna-fişneli bir yaşamdan azıcık kâm almaktı. Ancak bunun da yolunu yordamını bilmiyor, aklına estikçe, şubede çalışan memurlara:

— Haberiniz var mı, dört aydır İstanbul'da yalnızım, daha elim bir kadının eline değmedi diye açık davetiyeler çıkarmaya uğraşıyordu.

Memurlar kıs kıs gülüyorlardı içlerinden:

Daha henüz, bir kadın eline değmeme yakınmalarının arkasından Türklük üstüne övgü nutukları geliyordu.

Sabahları memurlar müdürün, odasına yine asık suratla girdiğini gördükçe, kendi aralarında:

— Bu akşam da bunun eli yine hiçbir şeye değmemiş, diye gülüşüyorlardı.

Bazıları:

— Peki ulan dört aydır ne yapıyor bu ayı, diyorlardı.

— Ne yapacak ulan her akşam bir paket lüks sabunla gidiyor eve...

— Ulan onu da yapamıyordur bu, yoksa suratına biraz nur inerdi. Baksana yüzüne dümbeleğe gerilmiş eşek postekisi gibi.

Bazen bankaya, esnaflıktan iş adamlığına geçme dönüşümündeki bir müşteri geliyor, kredisini artırma olanaklarını arıyordu. Müdür el altından memurlara:

— Nereliymiş bu, diye soruyordu.

Memurlar müşterilerden kimin nereli olduğunu az çok bildikleri için, örneğin:

— Kastamonulu efendim, diyorlardı.

— Kastamonulu mu, geç. Kredi miredi veremeyiz.

Yozgatlı mı, geç. Kayserili mi, geç, Giresunlu mu, geç. Derken bazen de müdürün bölgesinden biri geliyordu. Müdür adamın hemşehrisi olduğunu anladı mı, ayağa fırlıyor:

— Hemen yapın beyin işini, diyor, muavinlere, servis şeflerine kaş göz işareti çekerek, dudaklarının ucuyla:

— Bizden, bizden işmarları, veriyordu.

Ancak müdürün hemşerilerinin bazen kredi istekleri ölçüyü aşıyor, sorumlu memurların hafiften uyarılarına yol açıyordu.

Müdür:

— Verin efendim, ne dedim ben, bizden dedim, diyordu.

Ve ancak bizden dediklerini odasına alıyor, onlara çay kahve ikram ediyordu.

Boş zamanlardaki yakınmaları sürüp gidiyordu:

— Dört buçuk ay oldu elim henüz bir kadının eline bile değmedi...

— Beş buçuk ay oldu, elim henüz bir kadının eline bile değmedi...

Memurlar, kendi aralarında gülüşerek:

— Ulan herifin niyeti kötü, bu gidişle altı ayı geçirirse, sonunda galiba bize saldıracak, diyorlardı.

Çevredeki esnaf da müdürün abazanlıktan yakındığını öğrenmişti. Kasaplar manavlara:

— Ulan sen de abazan müdüre döndün. Çoktandır iş tuttuğun yok galiba, nedir bu teslik, selamsızdan mı geliyorsun, diyorlardı.

Şoförler, taksi kâhyasına:

— Abazan müdür gibi dik dik bakma, diyorlardı.

Banka şubesinin mevduatı gün günden azalıyor, krediler ise sürprizli zıplamalar gösteriyordu. Merkez uzaktan uzağa şubenin gösterdiği gariplikle ilgilenmeye başlamıştı. El altından yapılan soruşturmalar müdürün İstanbul'a uyum sağlayamadığını, banka yönetiminin siyasal eğilimine ters düşen bir eğilimde olduğunu ve hemşerilik gayretine düştüğünü ortaya koyuyordu. Sonunda genç

bir müfettiş denetlemeye geldi şubeyi. Müdür, müfettişe Türklük üstüne uzun bir nutuk söyledi:

— Hepimiz Türküz, Türkler çalışkan olur, ilk bankayı bile Türkler kurmuştur, siz de müfettiş olduğunuz için Türk, Türk olduğunuz için müfettişsiniz. Ben de Türk olduğum için müdür, müdür olduğum için Türk'üm. Türk olduğum için yedi aydır elim bir kadının eline değmediği halde, dayanıyorum. Bizde bu Türklük varken, on yedi ay da dayanırım, yüz yedi ay da dayanırım. Yaşasın Türk olmak...

Müfettiş kredilerdeki dengesizlikle, mevduat azalmasının nedenlerini sordu.

Müdür:

— Efendim herkes aynı ölçüde Türk değil dedi. Türklüğünden kuşkum olmayanların namusuna güvendiğim için, onlara daha geniş davranıyorum. Onların da eli yedi ay değil on yedi ay, yüz yedi ay bir kadının eline değmese, benim gibi sonuna kadar dayanırlar. Siz de Türksünüz, siz de dayanırsınız. Sayın Genel Müdürümüz de Türk, o da dayanır. Sayın merkez müdürümüz de Türk, o da dayanır. Bize sağlam müşteri gerek, öyle değil mi efendim.

Müfettiş raporunda müdürün derhal şubeden alınmasını yazdı:

Müdürü aldılar şubeden.

Müdür ayrılırken memurlara yaptığı konuşmada:

— Kadrimizi bilemediler, dedi. Biz burada on ay elimiz bir kadın eline değmeden çalıştık. Neden, çünkü Türklüğümüzü unutmadık. Siz de unutmayın arkadaşlar. Bizim yerimizde başka birisi olsaydı dayanamaz ve kimbilir sizlere neler yapardı.

Aradan yıllar geçtiği halde, çevrede abazan müdürün adı hâlâ unutulmadı.

Hâlâ herkes kahvede birbirine, kimliği çoktan unu-

tulmuş adı unutulmamış abazan müdürden kalma takılmalar yapar:

— Ulan Recep, tavlada yenildin mi, senin de suratın abazan müdürün suratına dönüyor.

— Hişt buraya bak Hacı Osman, gemilerin mi battı Karadeniz'de, neden öyle Abazan Müdür gibi oturuyorsun orada...

Abazan müdür ise çok uzaklarda başka bir kahvede yaşam öyküsünden anılar anlatırken, en çok İstanbul'da zorlandığını söyler sık sık:

— Ben İstanbul'da müdürken on iki ay eli elime değmedi bir kadının. Ama sonuna kadar dayandım, Türklüğü rezil etmedim, Anladınız mı? Yoksa bütün İstanbul'u sıradan geçirmek işten değildi...

BATIYOR MU, BATMIYOR MU?..

Yoğun çalışmam gereken günlerdeyim. Buna rağmen bir tatlı avareliğin ılık tembelliği gerinip duruyor içimde.

Yarın sabah erkenden kalkar, çalışırım diyorum kendi kendime. Sabahleyin, hele bir yol gazeteleri okuyayım, sonra hemen oturur çalışırım, diyorum. Gazeteleri okuyorum, bir kahve içeyim de, diyorum. Kahveyi içiyorum, bir sigara daha yakayım da, diyorum. Sigara bitiyor, telefon etmek için bir arkadaşa söz vermiştim, telefon edeyim de diyorum.

Sonra saata bakıyorum, öğleye yaklaşıyor. Şimdi başarsam çalışmaya, araya öğle yemeği girecek, en iyisi yeneği yedikten sonra, diyorum. Yemekten sonra kahveyi çeyim de diyorum...

Ve sonra çıkıp şöyle bir dolaşayım da, diyorum. Akşama çalışırım, gece çalışırım, sabah çalışırım...

Yaramaz bir okul kaçağının tüm kaytarmacılığıyla yüreğimin ta kökünde bir sinsi huzursuzluk, yitirip duruyorum zamanı.

Bu arada sıçan yuvasına benzer karmakarışık bir yığın akılsızlıkla tutarsızlık çarpıyor gözlerime. Açık seçik, aydınlık ve yetenekli beyin sayısı ne kadar da az görünüyor.

Kulağıma çalman sözcükleri, kişilerden koparıp gerçek anlamlarına indirgiyorum. Örneğin:

— Bu gidişin sonu ne olacak beyefendi? sorusu şimdilerde pek moda. Herkes geleceği çözümleyecek bir falcı arıyor gibi. Bu gidişin sonu ne olacak? Aslında bu:

— Benim sonum ne olacak? demektir. Yani daha sıkıntıya mı düşeceğim, yoksa daha rahat mı edeceğim? Bu merak politik bir çerçeve içinde konuyor ortaya...

Kimi de:

— Halk zor durumda, diyor. Yahut halk çok zor durumda...

Bu da aslında.

— Ben zor durumdayım, demek...

Henüz halk ne olup bittiğini anlamıyor, demek, ne olup bittiğini ben anlamıyorum, demek. Halka sahip çıkmak gerekir, yahut halka yararlı olmak gerekir, demek, politikada önemli kişi olmayı özlüyorum, demek.

Bazıları da:

— Türkiye kalkınıyor, diyorlar.

O da, ben kalkınıyorum anlamına geliyor.

Ve son toplamda, «Bu gidişin sonu ne olacak, halk zor durumda, henüz ne olup bittiğini tam anlamıyor, halka sahip çıkmak gerek,» cümlesini şöyle çevirmek doğru düşüyor:

«Benim sonum ne olacak? Büsbütün sıkıntıya mı düşeceğiz, yoksa daha rahat mı edeceğiz? Ne olup bittiğini tam anlayamıyorum. Bir şeyler yapmayı, önemli bir kişi olmayı özlüyorum.»

Bu konuda yurtsever bir görüntü arkasında, birçok kişi hem kendisine bir danışman arıyor, hem de konuşma süresince beyinsel değerini kanıtlamaya uğraşıyor...

Söylenenleri hemen somut dile çevirme oyununa öyle alıştırdım ki kendimi, çok eğlenceli istekler ve eğilimler yakalamaya başladım.

Biri bürokrasiden yakınarak:

— Sıkıştım kaldım, elimden tutacak kimsem yok

ki, diyorsa, işimi rüşvet vermeden yürütmek istiyorum, forsun varsa bana yardım etsene, demek istiyor.

Rüşveti verip işi kurtaran, açıktan verdiği paradan canı yanmışsa:

— Bu memleket batar, yahut batmış, diyor.

O aslında her işi rüşvetle yaptırırsam ben batarım, yahut battım vallahi, demek...

Memleketin battığı, bir de televizyonda sevilen bir dizi başlayacağı sırada elektrik sönünce, yahut tam banyoda sular kesilince akla geliyor:

Karşımdaki:

— Bu memleket battı kardeşim, dedi mi, içimden demek ki banyoda sabunluyken susuz kaldı, yahut tam «Şehir ve Adam»ı izleyecekken, elektrik kesildi, yahut rüşvet vermek için keseyi açtı diye düşünüyorum... Biraz kurcalıyorum, yakınmasını örneklerken:

— Dün tam banyoya girdim, sular kesildi, diyor.

Yahut:

— Bir ruhsat almak için üç bin papeli dayandık, diyor.

Kadınların konuşmalarında ise çeviriyi daha bir değişik yapmak gerek. Onların da bütün konusu, «kim kimi koynuna aldı, kaça aldı?»dan ibaret...

— Kızı zengin bir ailenin çocuğu istiyormuş.

Çevirisi:

— Erkek kızı çok paraya alacak koynuna...

— Kızı namuslu bir çocuğa verdiler. Zengin değil ama geleceği parlak...

Çevirisi:

— Erkek kızı bedavadan aldı koynuna, ama ilerde ödemesini yapacak.

— Kocam kürk hediye etti bana...

Çevirisi:

— Bedavadan girmiyorum koynuna.

— Çok bahtsız kadınmışım çok, on yılda bir çöpüni görmedim.

Çevirisi:

— Bedavadan giriyoruz koynuna...

Yüksek sosyeteden mahalle kıyısına kadar, kadı çevreleri genellikle bu piyasayı konuşmaya meraklı. Yan «kim kimi aldı, kaça aldı koynuna?»

«Türkiye'nin sonu ne olacak memleket battı mı» konuşmalarının çevirisi ile seks ve evlilik dedikodularını çevirisini yanyana getirince; insan yaşamını kısacık bir metinde özetlemek kolaylaşıyor:

— Kaç para kazanacağız, kaç paraya yatacağız; İyi mi yaşayacağız, kötü mü yaşayacağız...

Onca nutuk, kitap, arantı, vaad, yemin, çaba, direnç böylesi bir merakta biçimleniyor gibi...

Hangi düzen bu temel meraka daha sağlam bir cevap verir teması ise çağımızın en büyük tartışması.

Kişi kendine sormalı:

— Kaç para kazanıp, kaç paraya yatıyorum?

Cevap olumsuzsa veya kazık kokuyorsa:

— Bunun sonu ne olacak? bu memleket batıyor diye verip veriştireceksin.

Cevap olumluysa ve kazığı sen atmış görünüyorsan:

— Her şeye rağmen Türkiye kalkınıyor, hızlı bir uyanma var, çok da karamsar olmayalım, diyeceksin...

Önemli bir kişi olmak ihtirasın şahlanınca da sık sık tekrarlayacaksın:

— Halka sahip çıkmak gerek, halkı kurtarmak gerek...

Oturup çalışacağıma böyle çevirilerle gerinip esneyen bir avareliğe vuruyorum kendimi. Biliyorum ki aydın kişi olmaya kalkmak, Ortadoğu toplumlarında kazığı peşin peşin yemek demek. Ne diye o acıyla boyuna:

— Memleket batıyor! diye bağırayım...

Tuzu kuru olanlar da:

— Batmıyor, diye bağıracaklar.

Batıyor mu, batmıyor mu?

— Vallahi, onu saygıdeğer poponuza sorunuz, diye cevap vermeğe de dilim varmıyor.

Kimininkine batıyor, kimininkine batmıyor. Kimi de neyin neresine battığının farkında değil.

Bir sabah, yahut bir öğle, yahut bir gece, yine kapanır odama başlarım kâğıtlarla dövüşmeye.

Yaşamak kazık yemekle eşdeğer olunca, bizler için tek soylu uğraş kalıyor, o da oturup kitap yazmak.

Oysa işte yarım yüzyıllık bir yaşam serüveninden sonra bazen çekiyor insanın canı avarelik etmeyi. Sanki kâğıt makinede beyaz dururken, buna hakkımız varmış gibi.

AVNİ ARBAŞ'LA BİR GÜN...

Geçen gün diş doktorundan çıkarken Avni Arbaş'a rastladım. Avni Arbaş, yirminci yüzyılda yetişmiş üç-beş büyük Türk ressamından biridir. Uzun yıllar Paris'te kaldığı ve Avrupa'nın göbeğinde fırçasıyla yaşama mucizesini gösterebildiği için, bizim yöneticiler kendisini Türk vatandaşlığından çıkarmışlardı. Her zaman bakanlar olsun, büyükelçiler olsun kendisine sık sık hayranlıklarını belirttikleri halde, yeniden Türk vatandaşlığına dönmesi uzun yıllar aldı. Fransızların kendisine verdiği haymatlos kâğıdıyla bizimkilerden özel izin sayesinde Türkiye'ye gidip gelebildi uzun süre. Ressam için acı, Türkiye için ise sanat tarihi açısından kuşaklar boyu unutulamayacak ayıp bir olay işte...

Türkiye'yi dışa tanıtıp sevdirmek için Cumhuriyet'ten bu yana yabancılara ödenen milyonların ayrıntıları da, belki bir gün çıkacaktır ortaya. Buna karşılık aynı dönemde dünyaya kendilerini tanıtıp kanıtlamış Türk sanatçılarına karşı gösterilen anlayışsızlık, katılık, hatta gaddarlık ise, gerçekten gariptir.

Yöneticiler sanatla sanatçının ne olduğunu bir türlü kavrayamamışlar feodal bir despotlukla onları kendilerine köle yapamadıkları zaman, az rastlanır bir kültür vandalizmiyle canım dehaları yok etmeye gitmişlerdir. Ve koca toplumu yaratıcı nitelikten yoksun, kısır bir sürü görünümüne sokmuşlardır.

Önümüzdeki yüzyılda her biri hakkında ciltler yazılacak olan Türk sanatçılarının en çile çekmiş olanları, çoğunlukla en önde gelenler olmuştur.

Arbaş'la o gün Bebek'de bir kıyı lokantasına gittik. Gök puslu, hava serindi. Lokanta yeni açılmış olduğu için, pek kimse yoktu. Pencerenin dibinde demir atmış bir taka yavrusunun zincirli burnu yükseliyordu. Daha ötelerde kış uykusundan henüz çıkmamış üç beş deniz motoru sallanıyordu. Ve Boğaz, Boğaz'dan çok göle benzer gri bir durgunlukta, karşı kıyılara doğru açılıyordu. Avni:

— Ne güzel atölye olur burası, diyordu.

Denizle dudak dudağa olan bir atölyenin kara sevdalı düşleri kıpırdıyordu gözlerinde.

Her telden konuşa konuşa beyaz şarap içiyorduk. Bir daha dönüş izni vermezlerse diye, Türkiye'den çıkmaya çekiniyordu. Oysa Paris'te de bir evi vardı, dünya sanat çevrelerinden büsbütün de kopmak istemiyordu. Onun Türkiye ile Avrupa arasında gerçekleştirdiği yaşam ve çalışma köprüsü, benim ileriye dönük olarak planlamaya uğraştığım bir tasarıydı. Ne yazıkki o, İstanbul'la Paris'teki olanaklarından yararlanamıyor, ben de çeşitli nedenlerden olanaklarımı bir ayağımı sıkıca Paris'e koyacak biçimde ayarlayamıyordum.

Oysa ne bir İsrailli, ne bir Yunanlı, ne bir Avusturyalı sanatçının böyle sıkıntıları yoktu. Onlar, kendi ülkeleriyle dünya arasındaki sanat bütünleşmelerini rahatça sağlayabiliyorlardı. Bizler ise görünür görünmez bir yığın engellerle karşılaşıyor, davetli olarak dahi dışardaki bir toplantı için canımızı dişimize takmak zorunda kalıyorduk.

Sonra da Türkiye'yi dışarıya tanıtmak için parayla yabancı fotoğrafçılar, ne olduğu bilinmez kişiler çağırılıyordu Türkiye'ye... Bizim ise kimseden para pul istediğimiz yoktu. Avni, gezi özgürlüğünden yoksundu, benim

de kitaplarımın gerçek geliri bir türlü elime geçmiyordu. Türkiye kendi öz çocuklarının daha geniş ufuklu yatırım çabalarına kayıtsız ve hatta biraz da isteksiz kalıyor gibiydi.

Bunun da bir yığın karmaşık nedeni vardı. Bir toplum için evrensel sanata dönüklüğün önemi pek anlaşılmamıştı. Ayrıca evrensel sanata dönüklük çağdaş bir fikir özgürlüğü ile alışılmışın dışında, konformist olmayan bakış açıları istiyordu. Türkiye ise alışılmışın dışındaki aranışların tadını henüz benimseyemiyor, kendi yıpranmış doğmalarının sarsılmasından tedirgin oluyordu. Ayrıca bir de buna yayıncılık mekanizmasındaki sakatlıkla çürüklükler, bürokrasideki bağnazlıkla köhnelikler ve kişisel çekememezlikler ekleniyordu. Dışa açılmak zordu. Ama Türkiye'nin yapısından gelen engelleri aşmak, daha da zordu.

Bir gece Royan'da, İsrailli gazeteci yazar Amos Kaan'ın söylediği sözleri anımsıyordum:

— O kadar mutsuzum ki, bir sen hariç, buradaki herkesle yerimi değiştirmeye hazırım. Ama seninle değiştirmem yerimi. Hem yazar olacaksın, hem de Türkiye'de olacaksın. Öylesi bir yalnızlığa dayanamam ben. İyi ki bir kütüğe koyup kesmiyorlar kafanı senin...

Ben ise, Türkiye'nin sanıldığı kadar bağnaz olmadığını, özellikle halkın sanatçılarını çok sevdiğini anlatıyordum. Amos ise:

— Söyle bakalım İstanbul'da haftada kaç yabancı sanatçıyla arkadaşlık edebiliyorsun? diye soruyordu. Tel-Aviv'le Atina'dan örnekler veriyor. İstanbul'un ise sanat ve kültür alışverişine sımsıkı kapalı olduğunu, çağdaş dünyanın dışında yaşadığını iddia ediyordu. Otomatik bir telefon bile yok orada, diyordu.

O yüklendikçe, ben de bizdeki yazarların, ressamla-

rın, müzisyenlerin, yontucuların ne ölçüde güçlü olduklarını anlatıyordum.

Ama Bebek kıyılarında Avni Arbaş'la daha içten ve yürekten dertleşiyorduk.

Bir Fikret Mualla, neler neler çekmişti Paris'te... Gerçi Fikret Paris'ten başka bir kentin kolay kolay dayanamayacağı kadar hırçın ve dengesizdi. Peşinde polis olduğu saplantısı gitgide büyümüştü kafasında. O nedenle de stüdyosunun altında rastlantı olarak oturan bir Fransız polisinin kapısı önüne arada sırada kakasını döker, ama yine de hoşgörüyle karşılanırdı. Hem de Paris'in Alman işgali sırasında, Almanlara pek de antipati göstermediği halde. Hemen hemen bütün arkadaşları hakkında olmadık küfür mektupları yazar dururdu...

Avni bir gün Montparnasse'ta, Sabahattin Eyüboğlu ile otururken, Fikret'in çıka geldiğini ve yan masaya otururak kendilerine yiyecek gibi baktığını anlatıyordu. Oysa o sırada Eyüboğlu, Fikret Mualla'nın babasından kalan mirası kurtarmak için çırpınıp duruyormuş. Fikret ise, mirası Sabahattin'in kendisi alacak diye kuruntuya saplanmış. Bir süre Sabahattin'e yamyam bakışlarla baktıktan sonra:

— Senin gibi lazın başaltısında geçerler ırzına! demiş.

Avni:

— Ne diyorsun Fikret sen? deyince,

— Senin gibisinin de ırzına başaltında geçerler, demiş.

Ve çekip gitmiş.

Bana da rastladıkça:

— Bizim orası leblebiciler ülkesidir anlamına leblebistandır, der dururdu.

Taha Toros'tan öğrendiğime göre, benim de İran yazılarına kızıp, hakkımda küfür mektupları döşenmiş. Me-

ğer İran elçilik müsteşarı kendisinden resim alıp armağanlar verirmiş.

Ama bugün Türk resminin dünyaca ünlü adlarından önde gelenidir Fikret Mualla. Türkiye'de yaşasaydı, o dengesizliğiyle kimbilir başına neler gelirdi. Paris'te yıllar boyu süründü durdu, ama hiç değilse sanatının doruğuna erişmek olanaklarını buldu.

Sanat çilesinin dışında sürünüp belalardan belalara yuvarlanmadan da güzel şeyler yapma olanakları vardır. Vardır, ama bizim yerli beyinler, henüz sanatçıyı tam değerlendirip, ondaki titreşimleri hoşgörüyle karşılayacak olgunluğa varmamıştır. Dış dünyaya karşı bir türlü sevimli görünememizin nedenlerinden biri, belki de birincisi budur.

Avni Arbaş'la Bebek lokantasında ne güzel konuştuk. Ama konuştuğumuz şeyler aslında acı şeyler; Türkiye'de doğduk diye ressam ve yazar olmanın ceremesi bu kadar büyük olmamalıydı ama olmuştu işte ve önümüzdeki yıllar da o kadar çok değildi artık...

PROFESÖR DOSTUM

Onu ilk kez Hukuk Fakültesi'nin birinci sınıfındayken, Anayasa dersinde tanımıştım. Birbirine benzeyen hımhım sesli, bıkkınlıklarını otoritelerinin arkasında gizlemeye alışmış profesörlerle, kendini beğenmişliklerini kibarlıklarıyla cilalamaya çalışan ölçülü biçili doçentlerden değildi.

Liselerin dar kalıplarından gelen çocuklar, görkemli kürsünün gerisinde, bir kaşı hafif kalkık, beş aşağı beş yukarı dolaşarak Türkiye'deki yöneticilerin hiçbirinde Anayasa saygısı olmadığını anlatan genç profesöre bakıyorlardı. Şimdiye dek hiçbiri geldikleri okullardaki öğretmenlerden böyle bir eleştiriyi ne duymuş, ne işitmişlerdi.

Profesör, sınıftaki dikkat ve şaşkınlıktan hoşnuttu. Anayasa Hukuku'nun nasıl doğduğunu, bu uğurda ne kadar insan kanı döküldüğünü, etken bir ses ve güçlü cümlelerle anlatıyordu.

İki yıllık öğrencilerden bazıları:

— Bırak şu şarlatanı, araba tekerleği gibi öyle güldür güldür konuşur ama, aslında derin bir bilgisi yoktur, notlar da çok kıttır diyorlardı.

Benim profesöre duyduğum sempatiyle öğrencilerin onun hakkındaki kanıları üst üste oturmuyordu. Bunun nedenlerini yıllar sonra bulup çözebildim ancak. Profesör,

belki büyük bir bilgin değildi, ama taşra ortamında yetişmişler için fazla alafrangaydı. Fransız Devrimi'ni pek renkli anlatıyor, Fransız adlarını pek bilgiç bir biçimde sıralıyor, alaturkalığın az gelişmişliğini dangalaklıkla eşdeğerde gören bir hava estiriyordu. Pos bıyıklı, eli tesbihli kırsal bölge gencinin pek hoşlanacağı bir tip değildi profesör. Ayrıca notu da azdı.

Fakülteyi bitirdikten sonra gazeteciliğin her çevreyi kapsayan geniş kanatları sayesinde pek dost olduk o profesörle. Fıkra yazdığım gazetenin başyazarı, o profesörle sınıf arkadaşıydı. Haftada bir Ankara'nın en süzülmüş lokantasında toplanır başbaşa yemek yerdik.

Profesör yemeğin incesine meraklıydı. Aşçıyla özel konuşmalar yaparak o günkü mönüyü saptardı. Ünlü bir politikacı olan başyazar da, o dönemlerde politika henüz ruhunu tümden kurutup teneşire çevirmediği için, insancıl bir sıcaklıkla kendisine bravvolar çekerdi.

Yıllar ve yıllar sonra o politikacının iktidarı döneminde, profesörün de, benim de tutuklanıp, içeri tıkılacağımızın, kimsenin aklından geçmediği günlerdi o günler! Neyse... Biz hiçbir zaman özümüze karşı yazılmış tatsızlıklara, aynı gaddarlık ve vefasızlıkla silah çekmedik. Nasıl ki görüşlerimizi açıklarken de kimseye, hiçbir ödün vermedikse. Vaktiyle uygar görüntülerine aldandığımız kişiler ise, bunu pek anlamadılar. Görüş tutarlılığı içinde insancıl olma yerine, tutarsızlıkla insanlık dışı gaddarlıkları yeğlediler. Kendilerine yakışmaz ve de değmez şeyler yaptılar.

Profesör dostum, bir tiyatro tutkunuydu. En sevdiği kişilerden biriydi İ. Galip Arcan.

Bir sabah evine gitmiştim. O akşam ilk kez bir piyesim oynayacaktı. Heyecandan geberiyordum. Evi evime yakın olduğu için mi ona gitmiştim, yoksa o ilginç günde

beni en iyi onun anlayacağına inandığım için mi, bilmiyorum.

— Oyun bir de tutmazsa, rezil olacağım, diyordum.

— Tutacak, bu kesin. Ben okudum o senin oyununu. Birinci sınıf bir eser, inan bana, diyordu.

Heyecanımı dağıtmak için eski rejisörlerin taklitlerini yapıyor, yabancı markalı içkiler ikram ediyordu. O sırada uğursuz bir arı geldi soktu yanağımı. Akşam kazara sahneye çıkarırlarsa, davul gibi bir yanakla çıkacaktım. Kalender görünmek için:

— Canım, kim çıkaracak zaten beni sahneye? diyordum.

O, elinde sabun, arının soktuğu yere sürüyor, bir kimyacı bilgiçliğiyle:

— Sudkostik derhal asidi nötralize eder, diyordu.

Bütün gün öylesine dalıp gittik ki konuşmalarla, akşam tiyatroya ancak perde açıldıktan sonra yetişebildim. Yanağım da gerçekten şişmemişti. Ancak aceleyle pantolona kemer takmayı unutmuştum. İkide bir düşüyor, ben de bileğimin içiyle yukarı çekiyordum.

Bir gün de eski antika eşyalar satan bir dükkâna gitmiştik profesörle. Profesörün herkesi tanıyan ve herkesle senli benli konuşan bir tavrı vardı. Garsonlarla, aşçılarla, satıcılarla hep öyle konuşur ve onlara hemen, yemekten de, maldan da anladığını kanıtlayan istekler sıralardı.

— Votka buzdolabında mı duruyor? İyi. Şimdi sen bana bir duble votka vereceksin. Ama önce kadehini buzun içinde çevirerek soğut. İçine limon suyuyla glason istemem. Bir dilim kesip koy.

Dükkân sahibine de:

— Yeni bir şey var mı? dedi. Geçen gün gösterdiğin markizleri beğenmedim. Tanıyorsun değil mi bu yanımdakini? Yazar Çetin Bey... İlginç ne göstereceksin bize bakalım?..

Adam da bizi aşağıya indirdi, sinemalardaki gördüğümüz türden, üstü kapalı bir karyola gösterdi. Profesör çok beğendi karyolayı:

— Biraz rokoko, ama güzel, dedi.

Sonra bana döndü:

— Sen al bu karyolayı, dedi.

Ben ise o sırada ancak o karyolanın sığacağı kadar bir bodrum odasında oturuyor, uydurma bir divanın üstünde yatıyordum. Kırılan pencere camını param olmadığı için yaptıramamış, bir yastık tıkamıştım kırığın boşluğuna. Profesör ise ısrar ediyordu:

— Al bu karyolayı, bir daha böylesini bulamazsın.

Dükkân sahibine:

— Kaç para bu karyola diye fiyatını da sordu. İki bin beş yüz liraydı. Çetin Bey'e taksit yaparsın, taksitle alır, diyordu.

— Taksitle değil, bedava verse koyacak yerim yok, dedim.

— Piyesin parasını ne yapacaksın? Bu karyolaya kapat işte! diyordu.

Profesörü kırmamak için, avuç içi kadar bodrum katı odasına, dört kişinin rahat sığacağı, üstü kapalı kral karyolasıyla dönecektik az daha. Neyseki dükkân sahibi durumu sezdi:

— Maalesef başka birine sattık karyolayı, size sadece göstermek istedim, dedi.

Profesörle başbaşayken, bol bol kadından, kızdan da konuşurduk. O tadını çıkara çıkara Paris anılarını anlatırdı:

— Otelin Amerikan barında otururken bir sarışın gördüm. Gözgöze geldik, işaret ettim. Kalktı, merdivenlerden tuvalete indi. Ben de indim ve hiç konuşmadan sarıldığım gibi, çektim içeri. Konuşmadan seviştik. Konuş-

madan çıktık yukarı. Ayrı ayrı oturup, içkilerimizi içmeye devam ettik. Her şey yıldırım hızıyla oldu...

Avukat yazıhanesinde sakladığı bir battaniye vardı. Yakın dostlarına gülerek battaniyeyi gösterir;

— Fırsat çıktı mı, hemen seriyorum yere battaniyeyi, derdi.

Profesörün ayrı ve bir hayli ilginç bir yönüydü çapkınlıkları. Seks konusundaki rahat konuşmasıyla da çevresindekileri afallatmaktan zevk alırdı.

Gazete manşetlerinde anama sövüldüğü günlerde de ilk mektubu ondan almıştım, «Bu eşşekoğlu eşşeklerin sözüne kulak asma» diyordu.

Ankara'daki bir karşılaşmamızda da, ballandıra ballandıra tutuklanma öyküsünü anlatmıştı. Hem de sınıf arkadaşı politikacıyı fazla yermeden, sadece biraz ayıplayarak...

— Sabahleyin sayın başbakanın evinde kahvaltıdaydım, akşama tutukladılar, diyordu.

Fakülteye ders vermeye giderken, çocuklara şaka olsun diye kasketini gösterip:

— Dikkat edin, bu Lenin'in kasketidir, demiş.

Tutuklanmasının nedeni buymuş.

Kitaplığımdaki kitaplarına bakıyorum, bir tanesi Fransızca. Ne övgülü şeyler yazmış içlerine.

Bazen onu bulup, eskisi gibi yarenlik etmeyi çekiyor canım. Telefona gidecek gibi oluyor elim. Dostlarına karşı o kadar canlıydı ki, unutuyorum öldüğünü...

«SEN ADAM DEĞİLSİN, YOKSUN DÜNYADA»

Çocukluğuyla gençliği Yeşilköy köşklerinde geçmiş, eski bir İstanbul efendisi olan kırçıl bıyıklı Tarık bey:

— Her sabah evden çıkarken o gün karşılaşacağım tüm davranışlarla sözlerin bana kişi olarak var olmadığımı, yürüyen kıpırdayan bir insan gölgesi dahi sayılamayacağımı tekrar tekrar ihtar edeceğine, kendimi hazırlayarak adımımı atıyorum sokağa, dedi.

Güngörmüş, hoşsohbet bir adamdı Tarık bey.

— Köşede gazete de satan gedikliden emekli suratsız bir tütüncü var. Gazete almak için önce ona uğruyorum. Paramı hazırlayarak, günaydın diye tütüncüden gazetemi istiyorum. Selamımı almadan dükkânının içinde ayran yahut süt şişelerini düzeltmeye devam ediyor. Bir garip tad alıyor, beni görmezlikten gelip adam yerine koymamaktan. Yani tavırlarıyla «Sen yoksun, mevcut değilsin» demek istiyor. Ben de içimden tekrarlıyorum «Ben yokum, mevcut değilim...» Ama yine de gazeteyi uzatmasını bekliyorum. Beni adam yerine koymadığını kanıtlayacak süre kendince geçince, kafasının dağılmasını istemeyen bir atom bilgini özensizliğiyle yüzüme bile bakmadan gazeteyi alıp uzatıyor.

Tarık bey gözlüklerinin arkasından kıskıs gülerek, tütüncünün gazeteyi nasıl alıp uzattığını gösteriyordu.

— Elimde gazete, dolmuş durağına gidiyorum. Durak her zaman kalabalık oluyor. Kimsenin sırasını çalmadığımı gösterecek bir yerde duruyorum. Derken bir dolmuş geliyor, bütün bekleşenler kapılara üşüşüyor, binen biniyor, binemeyen kalıyor. Ben sıram gelmediği kanısıyla acele etmiyorum. Bir dolmuş daha geliyor. Benden sonra gelenler de kapılara üşüşenlerin arasına katılıyor. Biliyorum ki kimse bana «Buyurun sıra sizde» demeyecek. Bazen artık sıramın geldiği inancıyla ben de yeni gelen bir dolmuşun kapısına doğru seyirtiyorum. Ya sert bir omuz darbesi iniyor göğsüme, ya arkadan gelip içeri girmek için eğilen birinin kalçası dayanıyor karnıma. Kişiler mekanik bir itip kakmanın ortaklığında bana «Sen yoksun, mevcut değilsin» diyorlar. Ben de içimden tekrarlıyorum. «Ben yokum, mevcut değilim.» Sonunda geç de olsa biniyorum dolmuşa. Benden önce inecekler, şoföre «Şurada dur» diyorlar. Bu aynı zamanda bana «Sen de in de, rahat çıkalım» demek. Ben de araba durunca hemen yere iniyorum, yanımda oturanın çıkmasını bekliyorum. Onlar yine yüzüme bile bakmadan çekip gidiyorlar. Yani adam yerine koymuyorlar beni. Bir anlamda «Sen yoksun, yeryüzünde var değilsin» demek istiyorlar. Ben de içimden «Ben yokum, yeryüzünde var değilim» diyorum.

Tarık bey, kendiyle yahut İstanbul'un hoyratlığıyla eğlenir gibi sigarasını yakıyordu ve gözlüklerinin arkasından devam ediyordu kıs kıs gülmeye.

— İneceğim yere gelince «Şoför efendi durur musunuz?» diyorum. Bazısı duruyor. Bazısı duymazlıktan gelerek, müşteri gördüğü yere kadar gidip orada duruyor. Bazısı «Haydi yahu acele et, işimiz var» diyor. Ben hepsine inerken «Teşekkür ederim» diyorum. Çoğunlukla cevap vermeden gazlıyorlar. Birini rahatsız ederek inersem, ona da teşekkür ediyorum. O da genellikle cevap vermiyor. Ben daha evden çıkarken yok sayılacağımı bildiğim için

asla yadırgamıyorum bunları. Gayet normal karşılıyorum. Sade bana değil, herkes birbirine «Sen yoksun, insan olarak bir sıfır kadar bile değerin yok» demekten hoşlanıyor. Bayılıyorlar birbirlerini adam yerine koymamaya. Bu arada ben de payımı alıyorum. Ama ben direnip, ille de varım diye inatlaşmıyorum. «Yokum, mevcut değilim» diye devam ediyorum günlük serüvenime.

Tarık bey keyifli keyifli tüttürüyordu sigarasını.

— Dolmuştan ince karşı kaldırıma geçerken iki üç taksiyle özel arabadan mutlaka sesler yükseliyor: «Sallanmasana moruk,» «Yürüsene ulan ihtiyar», «Geç hadi geç teneşir horozu,» Ben hep yaya geçidinden geçtiğim için beklediklerine kızıyorlar. Varmış gibi yürümem sinirlendiriyor onları. Yok olduğumu var olmadığımı hatırlatmak istiyorlar bana. Ben de «Merak etmeyin, yokum, var değilim» diye geçiyorum karşı kaldırıma. Bazen oralarda bir trafik polisi duruyor. Çok seviyorum o polisi. Çünkü o da şoförlerin var olmadığı kanısında. Onlara «Bas ulan geri», «Kör müsün ulan ayı» diye bağırıyor. Arada bir de sinek kovalar gibi hiçbirinin suratına bakmadan eliyle, «Geç geç» yapıyor. Yani şoförler beni, polis de şoförleri adam yerine koymuyor. Herhalde komiseri de, polisi adam yerine koymuyordur.

Tarık bey bir günlük yaşam serüvenini en ince ayrıntılarıyla akide şekeri emer gibi tadını çıkara çıkara anlatıyordu.

— Çalıştığım iş hanına geliyorum. Elektrik kesik değilse asansöre biniyorum. Asansöre binenler gençse, bir elleri pantolon ceplerinde bir kaşları kalkık oluyorlar. Taşralıysalar pos bıyıklı, tıknaz, pantolonları göbeklerinin altına düşmüş, önleri açık oluyorlar ve kasıtlı biçimde, kimseye önem vermez görünmek istemiş gibi yüksek sesle konuşuyorlar. Ben yine biliyorum ki, herkesin tavrı, kimseyi adam yerine koymama üstündedir ve şişkindir.

Ben hemen sigara kâğıdı gibi iyice yapışıyorum asansörün dip duvarına. «Ben zaten yokum, dünyada mevcut değilim» diyorum. Asansörden çıkarken kimse kimseye ne yol, ne selam veriyor. Kimse de kapıyı arkadan gelenin suratına çarpmasın diye usturuplu tutmuyor. Ağıldan çıkar gibi çıkıyor öyle.

Tarık bey sigarasının izmaritini tablada söndürdü.

— Akşam eve dönerken de yine aynı şey. Kalabalığın bireyleri, bıkıp usanmadan «Sen yoksun, yeryüzünde var değilsin» demeyi sürdürüp gidiyorlar. Ben de «Ben yokum, var değilim» diye mırıldanmaya devam ediyorum içimden. Adam yerine konmamak insanın gücüne gider değil mi? Benim hiç gitmiyor. Bir toplumun kendi kendini adam yerine koymamakta inatlaştığı dönemlerde kimleri adam yerine koymaya kalktığını biliyorum çünkü.

Tarık bey bir sigara daha yaktı:

— İstanbul bin beş yüz yıllık bir başkenttir, dedi. Gönül bütün birikiminin Haliç'in dibindekilerden ibaret olmamasını isterdi.

RAŞİT BEY

Raşit Bey İttihat Terakki iktidarının iaşe nazırıydı. Cumhuriyet döneminde okuduğum ortaokula, tarih öğretmeni olmuştu. Ortadan kısa boylu, kırpık ak bıyıkları, minicik ayakları ve koridorlardan geçerken üşümemek için, giymeden omuzlarına koyduğu paltosuyla tonton bir hali vardı. Biz onun eski bir bakan olduğunu çok sonra öğrenmiştik. Ama anlamını pek kavrayamamıştık bunun. Eski bir bakanın geçinmek için ortaokulda tarih öğretmenliği yapmak zorunda kalmasının ne demek olduğunu algılayabilecek bir yaşta değildik. Raşit Bey bizim için numarası kıt, ilginç ve aksi bir ihtiyardı sadece. Karşısındaki veletlere geçmiş politik yaşamından hiç söz etmeyecek kadar gururlu ve olgun, geride kalmış anılarla hava basmaya özenmeyecek kadar da güngörmüş ve kültürlü olduğu için, bu ihtiyar tarih hocasının gerçek kimliğini değerlendirmek kimsenin aklına gelmezdi okulda.

Ve ne İttihat Terakkiyi biliyorduk, ne İttihatçıların kabinelerini, ne de Raşit beyin iaşe nazırı olmasının anlamını...

On dört - on beş yaş çocuğu için nazır olmuşsun ne yazar, bakan olmuşsun ne yazar...

Biz sadece Raşit Hocanın yazılı sınavda ne sorduğunu öteki şubelerden izleyerek birbirimizi uyarmakla yeti-

nir, gece etüdlerinin amiral battı partileri arasında, arada bir tarih kitabını karıştırarak:

— Bu bunak da Haçlı seferlerini sormaktan bir türlü usanmadı diye, dertleşip öfkelenirdik.

Raşit Beyin Haçlı Seferleri'ne karşı hoşgörüsüz bir hıncı vardı. Bu hınç güncel bozuklukları dahi Haçlı Seferlerine bağlayacak ölçüde keskindi. Fasulyanın fiyatının artması da Haçlı Seferlerinin sonucuydu, çançanlı tramvayların gereğinden fazla gürültü etmesi de...

Raşit Bey teneffüslerde fevkalade iyi konuştuğu Fransızca ile Fransız hocaları yakalar, Haçlı seferleri konusunda iyice sıkıştırırdı onları. Fransız hocalar olağanüstü bir saygı ama hafiften ironik bir gülücükle Raşit Beyi dinlerler, başlarını sallıyarak durmadan onaylarlardı...

Raşit Beyin eski öğrencilerinden biri Haçlı seferlerinin karikatürünü yapıp kendisine armağan olarak sunmuştu. Eşekler üstündeki papazlarla, cılız atlı sıska şövalyelerin islam dünyasını yağmaya gidişini gösteren bir karikatürdü bu. Eski öğrenci, karikatüründe papazlarla şövalyelerin gittiği yönü de bir bir okla işaretleyerek üstüne «Yağ bal diyarı» diye yazmıştı. Raşit bey hayrandı bu karikatüre. İyi not alan öğrencilere ödül olarak bu karikatürün bir kopyesini verirdi.

Ve her yazılı sınavda Haçlı seferlerinden bir soru gelirdi.

Raşit beyin kızdığı bir başka konu, Türklerin Orta Asya'dan dünyanın her köşesine nasıl yayıldıklarını gösteren göç haritasıydı. O haritaya göre Ostragotlar da Vizigotlar da Türktü.

Dersten önce tahtaya asılmış kırmızı oklu haritayı görünce:

— Kaldırın şunu derdi...

Biz o haritaya neden o kadar kızdığını pek anlayamazdık. Çünkü gerçekten inanırdık bütün dünya ulus-

larının temelde Türk olduklarına ve Orta Asya'dan dünyaya yayıldıklarına. Raşit Bey buna inanmaz ve Güneş dil teorisini de hiç tutmazdı.

Raşit Beyin bir başka tutkusu da İslamiyetin Hıristiyanlıktan ne kadar üstün olduğunu kanıtlama merakıydı. Bunu da Fransız hocalara durmadan anlatır kalın ciltli Fransızca eski kitaplardan iddiasına belgeler gösterirdi.

Hz. Muhammet'in hayatını okuyorduk. Büyük bir saflıkla sormuştum:

— Efendim peygamberimiz kaç kez evlendi, diye.

Raşit Bey mosmor kesilmiş:

— Otur yerine rezil herif, diye bağırmıştı.

Hiç anlayamamıştım neden bu kadar kızdığını. Bir ders sonra kalın Fransızca bir kitapla girdi sınıfa.

— Bak iyi dinle, diye bana bölümler okudu o kitaptan.

Kitapta hıristiyan şövalyelerle kralların metresleri anlatılıyor ve müslümanların çok sayıda karı almalarının bu gizli ilişkilerden çok daha ahlaklı olduğu ileri sürülüyordu. Oysa ben hiçbir ard niyetim olmadan sormuştum o soruyu. Bunu kekeleye mekeleye anlatmak istediysem de Raşit Bey, eliyle sert bir jest yaparak:

— Otur yerine bir daha da edepsizlik etme, dedi.

Bizans tarihinin Jüstinyanos döneminde de hepimiz Teodora'yı anlatmaya hevesliydik. Teodora bir ayıcının kızıydı. İmparatorun geçtiği yolun üstünde bir pencere kıyısına oturup sözde yün örüyormuş gibi yaparak bilinçli bir biçimde tavlamıştı Jüstinyanos'u. Raşit Bey onun için «Azgın bir fahişeymiş» derdi. Biz ise azgın fahişeyi bizans imparatorunun sıram sıram yıl rakamı yüklü marifetlerinden daha ilginç bulurduk. Yok Ayasofya şu tarihte yapılmış, yok Roma yasaları şu tarihte yazılı hale getirilmiş.. Oysa Teodora öylesine ateşli bir kadındı ki yeşil çimlerin

üstüne donsuz oturduğu zaman, ateşinden çimler sapsarı kesiliyordu.

Yazılı tarih sınavlarında fırsat çıkarsa Teodora'nın bütün bu yönlerini ballandırarak anlatmayı ve Raşit Beye bilgimizin genişliğini göstermeyi özlerdik. Ama Raşit Bey:

— Jüstinien devrini yazın, dediği zaman mutlaka eklerdi, o azgın fahişeden söz etmek yok!

Heves kursağımızda kalırdı.

Bir gün Raşit Bey sınıfa girince bir cetvel isteyip tahtaya ölçe biçe bir merdiven resmi çizmişti:

— Mimarlara sordum, demişti, bir merdivenin yüksekliği on sekiz santim olursa genişliği de yirmi iki santim olurmuş. Oysa bilmem hangi sinemanın merdivenlerinin yüksekliği onsekiz santim ama genişliği on santim. İnerken az daha düşüp kafamı patlatıyordum.

Sonra da mimarlıkdaki bu bozukluğun Haçlı seferlerinden geldiğini anlatmaya kalkmıştı.

Hz. Muhammet'in hayatıyla ilgili talihsiz sorudan sonra Raşit Beyle barışmanın yollarını aramaya koyuldum. Raşit Beyin her türlü yeniliğe karşı çocuksu bir ilgisi vardı. Aynı zamanda cep lambası da olan bir kalem geçirdim elime. Düğmesine basınca çevresine ışık dağıtarak, karanlıkta da yazmayı sağlıyordu. Tarih dersinde kalemle oynuyordum. Raşit Bey geldi.

— Bu ne, diye sordu.

Anlattım kalemin özelliğini.

— Tam bana göre kalem, dedi. Her türlü fikir gece geliyor aklıma. Kalkıp lambayı yakarak not almaya üşendiğim için unutuyorum aklıma gelen şeyleri.

Kendisine vermek istedim kalemi. Kesinlikle ama kibarca reddetti. İlk kez bir anı anlattı:

— Ben vaktiyle nazırken kırk bin altına kadar rüşvet teklif ettiler. Reddettim. Kırk bin altına kadar na-

muslu olduğumu biliyorum. Ama kırk bin altından daha çoğunu teklif etselerdi ne olurdu, onu bilemiyorum. Kırk bin altına kadar namuslu olduğuma göre senden rüşvet diye kalem alamam...

Arkasından da gülmüştü.

Sonradan babamdan dinlemiştim. Nazırken üyesi olduğu kabinedeki bazı bakanların yolsuzlukları hakkında sorular yöneltmişler kendisine. O da Meclis kürsüsüne çıkmış, bakanları savunacağına, bir sağına bakmış, bir soluna. Sonra da tane tane ve açıklıkla:

— Ham, hum, şaralop...

Deyip inmiş kürsüden aşağı...

Zaten o tarihlerde lakabı da Deli Raşit'miş. Namusuyla ünlüymüş.

Yazık ki Raşit Bey yıl sonunda sınıfa küs ayrıldı. Çocuklardan biri babası aracılığıyla Raşit Beyin göç haritasına karşı olduğunu ve Güneş Dil teorisini ciddiye almadığını gammazlamış. Gammazlık bir gazeteye kadar yansımış.

Ondan sonra Raşit Bey ağzını açmaz olmuştu sınıfta. Tahtada göç haritası gördüğü zaman da:

— Kaldırın şunu şuradan, demez, başını çevirerek bahçeyi seyretmekle yetinirdi...

Kimbilir belki de bir ömürlük namuslu yaşamdan sonra ihtiyarlığında üç kuruşluk ekmek parası için dilini tutmak zorunda kalmasının acısını sindirmeye çalışırdı gönlüne...

DERİN VE ÜSTÜN BİRİ

Yaşamının bütün özelliği, kendisini herkesten derin ve üstün saymasından ibaretti. Ailesinden kalma parayla, işe gider gibi her sabah içmek için evden çıkar, meyhanelerde kendisinin derinliğiyle üstünlüğüne kafa sallayacak bir rakı arkadaşı bulmaya çalışırdı. Ve mutlaka da bulurdu birini. Buruk bir bunalımın değişik görüntülü boşluğunda ilk kadehi söyledikten sonra:

— Gördün mü salağın son yazdığı rezaleti? diye söze başlardı.

Salak, daima ya ünlü bir ozan ya ünlü bir yazar olurdu.

Arkadaşı da, genellikle dudaklarını aşağılayıcı bir gülücükle çarpıtarak:

— Gördüm! derdi. Eskiden hiç değilse gübre üretimine katkısı olacak şeyler yazıyordu, şimdi büsbütün sıvıştırmaya başladı.

— Ya hele öteki dangalağın yazdığı?

— Hepsi aynı it uyuzunun ılımlı kaşıntısı!

— Piyasa onların babacığım, ne yapacaksın? Sümüklü tükürük karışımı rezillikleri tezgâhlayıp tezgâhlayıp, sanat diye millete kazıklıyorlar.

Ve her gün aynı tür konuşmalar, gözler çatallaşıp, dille ayaklar tümden dolaşmaya başlayıncaya kadar, meyhaneden meyhaneye, gece yarılarına dek sürüp giderdi.

Bir akşam karşılaştığımda, yine fitil gibiydi. Ayakta

duracak hali yoktu. Suratının en şirin sokulganlığını takınarak:

— Beş dakika oturabilir miyim? dedi.

— Buyur, otur, dedim. Ne içersin?..

— İstersen söyle bir rakı, demincek aşağıdaki meyhanede beşinci dubleyi bitirdim, dedi... Orada rakı yirmi kağıt. Gündüzleri orada içiyorum, gece de burada üç tek daha atıyorum. Hem tamam, hem denk geliyor...

Bunları yaşam rotasında en sağlam çizgiyi bulmuş bir zekâ gururuyla söylüyordu.

— Nasılsın, ne var ne yok?

— Biz başkaları gibi bezirgan olmadığımız için, namusluca içmeye devam ediyoruz rakımızı.

— İyi ediyorsun...

— Son kez Doğu'ya gittim... Herkes gibi masa başında yazmıyorum ben... Gidip görüp öyle yazıyorum... Ağrı'ya baktım, Van gölüne baktım. Güzel rakılar içtim. Güzel insanlar gördüm. Ama nedense sadece iki satır yazabildim... O kadar geldi, öteye gitmedi... Bilmem neden gitmedi öteye...

Sanki edebiyat tarihine büyük ve ilginç bir sırrı açıklıyordu.

— Belki daha sonra açılır, yazarsın, dedim.

— Bilmiyorum valla... Londra'da da böyle oldu... Biliyorsun, orada da hep rakı bulup rakı içtim... Üç yahut dört satır yazdım, orada durdu. Gerisi gelmedi. Bizim evden ayçiçeği tarlası görünür, ona bakarken bazen iki üç sayfayı dolduruveriyorum, bazen olmuyor... Örneğin Londra'da olmadı, Van gölü kıyısında da olmadı... Bazen olmuyor...

— Öyledir, dedim, bazen olmaz.

— Başkaları gibi bezirgan olmadın mı, şakır şakır dolduramıyorsun sayfaları... İki satır iki satır, üç satır, üç satır... Bizde böyle bu iş...

— Sanatın çilesi, dedim.

— Sen yeni bir şey hazırlıyor musun? dedi.

— Eh işte, bir şeyler kıpırdıyor kafamda, dedim.

— Kusura bakma, ama çok boktan yazıyorsun, her zaman da boktan yazdın sen, bunu biliyorsun, değil mi? dedi.

— Ne yapalım, elimizden o kadarı geliyor, dedim.

— O zaman yazma birader! Bırak yazıyı mazıyı... Yahut git, yerinde yaz. Masa başında olmaz bu... Bak, beni yeni gittim Doğu'ya... İki satır yazdım, orada durdum, gerisi gelmedi... Sen daha hiçbir yere gitmedin Türkiye'de değil mi? dedi...

— İnsaf et Tanrı aşkına, bak şurada azıcık dinlenmeye geldim, dedim.

— Kızdın mı bana? İstersen gideyim masandan, dedi.

— Gitme, ama beni de yorma kuzum, dedim.

— Şey, dedi; sen niye bu ceketi giyiyorsun?

— Ne giyeyim istiyorsun?

— Çok kötü bir ceket, bir daha giyme bu ceketi!

— Olur, peki, giymem!

— Sen zaten hiçbir zaman giyinmesini bilmezsin.

— Haklısın. Kendime özen göstermeye pek fırsat bulamadım.

— Sen şimdi aklınca alay ediyorsun benimle değil mi?

— Yok yahu! Niye alay edeyim seninle? dedim.

— Haydi yahu, sen herkesle alay edersin... Ne geçiyor yani eline benimle alay ediyorsun da?

— Vallahi etmiyorum!

— Ediyorsun... Küçümsüyorsun beni...

— Yapma, ne olur! dedim. Gerçekten yorgunum. Seni de, severim...

— Ben seni hiç sevmem! dedi.

— Canın sağ olsun, dedim.

— Kızdıysan kalkıp gideyim masandan...

— Otur, ama çekilmez olmadan otur, dedim...

— Bak, işte kızdın! Anladım ben... Zaten bana hep kızarsın... Bana herkes kızar zaten. Sen de kızarsın... Doğu'ya gittim, iki satır yazdım, orada durdu... Ayçiçeği tarlasına bakarken, üç sayfa, dört sayfa atıyorum bazen... Sen Tatvan'ı biliyor musun? Güzel rakı içtim orada. Güzel maviler gördüm, güzel ağaçlar gördüm, güzel insanlar gördüm... Sen niye takıyorsun bu kravatı? Zevkin çok adî senin be!

Azıcık şakaya vurarak.

— Sonunda beni de gerçekten kızdıracaksın. Yaşın elliyi aştı, hâlâ yirmi yaş hırçınlıklarında dolaşıyorsun, dedim.

— İstersen kalkıp gideyim masandan...

— Git, otur, ne istersen yap! Ama yorma beni!

— Ben seni aslında çok severim, dedi.

— Sağol! dedim.

— Ama boktan yazar olduğunu da unutma...

— Unutmam.

— Bir kadeh daha içebilir miyim?

— İçersin, ama ben gideceğim.

— Sen ayçiçeği tarlasından hiçbir şey anlamıyorsun, değil mi? dedi.

— Sıkmaya başladın ama! dedim.

Kadehini kaldırdı, sırıttı:

— Şerefe! dedi.

Çevredeki tanıdıkları gösterdi:

— Hiç değilse bu hıyarlara benzemiyorsun...

Bunu duyan şakacı bir arkadaş yanına yaklaştı, elindeki bardaktan kafasına azıcık rakı döktü. O ise, bunalımlı gözlerle baktı ona:

— Benimle uğraşmayın! dedi.

Sonra da başını kolunun üstüne kapatıp, inceden inceye ağlamaya başladı...

ABDİ BENİM DOSTUMDU

Bayrağa sarılı tabut, caddeyi dolduran insan selinin ortasından, eller üstünde ağır ağır Milliyet Gazetesi'nin önüne doğru geliyordu.

Ufak tefek, sessiz bir çocuk. okulun bahçeye açılan kapılarından birinin yanında duvara dayanmış, ders zilini beklerken, elindeki gazeteyi karıştırıyordu.

Tabut siyah örtülü katafalkın üstüne kondu.

Yine aynı okulun geleneksel yıllık toplantı günlerinden birinde karşılaşmış bahçedeki banklardan birine karşılıklı oturmuştuk.

— Bizim gazeteye yazmak ister misin? demişti bana.

Turhan Aytul, hıçkırıklı boğuk bir sesle üç beş sözcük söylemeye çalışıyordu.

O yaz gecesinde, Florya'daki küçük yazlığın balkonu ne güzeldi. Mangalda pişen şiş kebabının kokuları geliyordu. Rakı içiyorduk. Hava ılıktı. Siyasetten konuşuyor, şakalaşıyorduk.

Bayrağa sarılı tabut, katafalkın üstünde duruyordu.

Turhan Güneş'in gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

Caddenin orasına burasına serpilmiş, elleri otomatik tüfekli mavi berelilerde hızlı bir kıpırdanma oldu.

Başbakan geliyordu.

Onunla çalışmaya başladığım gün, dört yazı birden götürmüştüm.

— Hangisini istersen, onu koy demiştim.

Ağır başlı bir hoca, oldukça ağdalı bir dille, haklarımızı helal etmemizi istiyordu.

Bütün cadde bağırıyordu.

— Helal olsun!

Batı Almanya'nın küçücük bir kenti olan Ramştayn' da ne kadar canlı, ne kadar gençti. Arada bir ufak tefek sorular soruyordu. Belirli bir mantık dizisinin boşluklarını yakaladığı zaman, sanki öyle aklına gelmiş de, laf olsun diye soruyormuş gibi masum görünüşlü kısa sorular sorardı. Onu tanıyanlar bunları kendisini göstermek için değil, anlatılanların ötesinde yakalamak istediği asıl gerçeğe yaklaşmak için sorduğunu bilirlerdi.

Sonra askeri bir jet avcı uçağıyla uçmak isteyen var mı, diye sormuşlardı.

O, hemen parmağını kaldırmış:

— Ben! demişti.

Avcı uçaklarıyla ses duvarının yeni aşıldığı yıllarda. Pilot başlığını takmış, pilotla birlikte tırmanıp binmişti uçağa.

Hoca'nın konuşması da bitti. Tabut, eller üstünde Milliyet'in önünden Gazeteciler Cemiyeti'nin önüne doğru, hazin ve görkemli bir dalgalanışla ilerlemeye başladı.

Menderes iktidarının zorlu günleriydi. Sakıncalı bulduğu yazıları gönlümü kırmadan değiştirmek, yahut bir başkasını yazdırtmak için ne kadar ince ama tartışmaya olanak vermeyecek kadar kararlı konuşurdu. Bunu nasıl başarırdı, anlayamazdım.

Benimle aynı sorumluluğu paylaşıyordu, o nasıl beni kırmak istemezse, ben de onu incitip üzmez istemezdim.

Yazı ilişkisi dışındaki ev toplantılarında ise, en çok takıldığım dostlarımın başında gelirdi o. Şakalarımdan alınmaz, küçük, zeki bir gülücükle gevezeliklerimi dinler, bazen de kıskaç gibi bir mantıkla tutumundaki haklılığı

en kısa yoldan savunur, kendine özgü küçük sorularla haklılığını onaylatmak isterdi...

Büyük tutkularından biriydi davranışlarındaki dürüstlükle haklılığını kanıtlamak için direnmek...

Bunu bağıra çağıra değil, sakin, olgun, ama çelik gibi bir inatla yürütürdü.

Cemiyet'in önünde Mustafa Yücel konuşuyordu.

Altan Öymen gözleri önünde, elindeki şapkasıyla oynuyordu.

Karakol sokağındaki evinde vaktiyle miniskül bir Uzakdoğu köşesi vardı. Gelişmiş bir estetiğin insanı olduğu için, Batıcı ve züppe olmayan bir zevkin uyumlu güzelliğine meraklıydı.

Aynı eve yıllar sonra duvarı baştan başa kaplayan bir kitaplık yaptırmış, kitaplığın rengi biraz koyu kaçtığı için de, bayağı dertlenmişti.

Yığın yığın çelenkler, resmî arabalar ve bayrağa sarılı tabut...

Japonya'da bir akşam, Japon usulü bir yemek yemek istemiş ve oteldeki görevlilerden böyle bir yerin adresini istemiştik. Görevli.

— Benim annemin böyle bir yeri var, oraya gidin, demişti.

Ve görevlinin verdiği adrese gitmiştik. Yerdeki yastıkların üstüne bağdaş kurup, çubuklarla balıklı Japon mezeleri yemiş, bol bol saki içmiştik.

Japonca otel adlarıyla asansör markalarını arka arkaya sıralayarak, Japonca konuştuğu izlenimini yaratıyor, kıskıs gülüyordu.

Aslında mahzun görünüşlü bir insandı. Öyle çabucak sevinip, kolayından mutlu olanlardan değildi. Derinden derine kendisinden hoşnut değilmiş gibi durur, en belirgin başarılarının dahi tam gönlünce olmadığından yakınırdı.

Tabut, Teşvikiye camiindeki musalla taşının üstünde duruyordu.

Tanıdık çehrelerin gözleri, zaman zaman bir noktaya takılarak dalıp gidiyordu.

Ezan okunmaya başladı.

Ayrılığın en kesin bölümüne doğru yaklaşıyorduk.

Ankara otellerinden birindeki karşılaşmamızda, birbirimizi görünce nasıl sevinmiştik. Onun yaşamına oranla benimki pek düzenli olmadığı için, o konularda da okul çocukları gibi fiskeler dururduk birbirimizi.

Tabut, camiden son yolculuğuna doğru çıkıyordu.

Beni cezaevinde görmeye geldiği zaman, içi nasıl burkularak sarılmıştı boynuma.

Ve ne kadar, ne kadar yardım etmeye çalışmıştı bana...

Chopin'in mahut cenaze marşı çalmaya başladı.

Ve o eller üstünde gidiyordu...

Kırk yılda bir tutan, ama dakikalarca süren ünlü gülüşü çınlıyordu kulaklarımda.

Otuz dokuz yıllık yoğun bir dostluğun derinliklerine bakar gibi göğe baktım. Gök kapalıydı. Maçka apartmanlarının pencereleri, salkım saçak insanlarla doluydu.

Üç beş kuş geçti uçarak.

Gözlerin ikide bir sulanması güçsüzlüğü mü gösterir, bilmem. Ama insan her zaman da o kadar güçlü olamıyor ki...

BİR KARI-KOCA...

Ufarak boylu, yüzü buruş buruş ayağa kalkmış çelimsiz bir kaplumbağaya benzeyen asık suratlı ihtiyar karısının yanında, kıyısı tüylü trolyen şapkası, kırpık bıyıkları, kareli spor ceketi, kalın tabanlı pabuçları, koltuğunun altındaki fildişi başlıklı küçük sopasıyla tohuma kaçmış bir mısır koçanı gibi dimdik yürürdü.

Yolda bir tanıdıklarıyla karşılaştıkları zaman kadın, yüzünü büsbütün buruşturarak sıkılmış bir sünger çaresizliğiyle gülücükler yapmaya uğraşır, o ise ayaklarını sertçe birbirine vurarak, kafasını sertçe enseden öne kırar ve kolunu lokomatif pistonu gibi sertçe ileri doğru uzatırdı.

Kadın ihtiyar yaşına rağmen, kara cübbesiyle mahkemeden mahkemeye koşmaya çalışan eski bir avukattı. Kocası ise hiçbir iş yapmayan modası geçmiş bir Alman soylusunun yerli taklidi. Evden birlikte çıkar, her yere birlikte gider, her yerde birlikte görünürlerdi.

İkisi de CHP'liydiler. Daha doğrusu kadın CHP'nin kadın kollarındandı, kocası da yaveri has olarak, politikada da karısının yanındaydı. İnönü Cumhurbaşkanıydı. Şemseddin Günaltay da Başbakandı. O zamanlar Cumhurbaşkanının yurt içi gezileri için Ankara garından özel beyaz bir tren kaldırılırdı. Bütün siyaset kodamanlarıyla partinin kalbur üstü kişileri İnönü'nün uğurlanmasında

ve karşılanmasında sıram sıram Ankara garına dizilirlerdi. İhtiyar kadınla, koltuğunun altı kısa sopalı, trolyen şapkası yeşil tüylü kocası da bu törenlere mutlaka katılırlardı. Ve koca her ünlü siyasetçinin elini, ayaklarını birbirine vurup kafasını ensesinden sertçe öne kırarak sıkardı.

Başbakanla bakanlar geziye çıkarlarken de siyasetçilerle iri kıyım bürokratlar, koyu renk elbiselerle yine Ankara garına dolarlardı. Ve ihtiyar kadınla tohuma kaçmış mısır koçanı kocası da hiç aksatmadan her uğurlama ve karşılamada yanyana İstasyon'da «arzı endam» ederlerdi. Koca ayaklarını birbirine vurup, kafasını sertçe öne kırarak, el sıkarak ayaküstü görüşmelerde, en Avrupalı kişi iddiasıyla kısa cümleli kesin görüşler öne sürerdi. Örneğin:

— İnönü büyük adam...

Yahut:

— Günaltay tarihsel dev...

Yahut:

— Nihat zeki çocuk...

Gibi...

Karısı da buruşuk suratını büsbütün buruşturarak gülücükler yapardı.

Ayaklarını birbirine vurup, kafasını öne kırarak selam veren Alman eğitimi almış koca, ayrıca her konuyu da bilirdi. Karısıyla birlikte Ankara Palas'ta bira içmeye geldiği zaman biradan her ilk yudumu içişte.

— Nerde o Alman biraları derdi.

Ve bu girişten sonra Türkiye ile Almanya arasındaki kıyaslamalara geçerdi:

— Almanya'da servisi böyle Beykoz kunduralı garsonlar değil, on sekiz yaşındaki kızlar yapar... Almanya'da Amerikan bar ortadadır... Almanya'da içki saatlerinde orkestra çalar... Almanya'da otel teraslarında sardunya vardır...

Karısı ise uyuklamamak için kendini zorlar, başı önüne düşerken kendini toparlayıp alkol oranının Almanya'daki biralarda daha yüksek olduğunu söyleyen kocasına:

— Kuzum çok içme yoksa yine saran tutacak, derdi.

Söylentilere göre trolyen şapkalı koca saralıydı. O yüzden çalışmıyor, o yüzden karısının yanından hiç ayrılmıyordu. Ve kadın kazanıp kazandığını ona yediriyordu. Kocaya da düşe düşe Avrupalı adam rolü oynamak düşüyordu. Ayakları sert vurup, kafayı ense kökünden kırarak selam vermek ve her konuda Almanya örneklemeleriyle konuşmak.

— Almanya'da gazetecilik çok ileridir... Almanya'da at sporu çok gelişmiştir... Almanya'da durmuş saat göremezsin...

İkinci biradan sonra uykusu iyice bastırıp başı tümden öne düşen ihtiyar kadının yanında, Almanya'yı anlatan Avrupalı koca bir ara saatine bakar, sonra karısına usulca dürterek:

— Geç oldu hesabı öde de kalkalım, derdi.

Ve kadın buruşuk elleriyle siyah çantasını açıp çıkardığı bazı kâğıt paraları sıkıştırırdı kocasının avucuna. Koca garsonu sertçe çağırarak hesabı isterdi. Bahşiş olarak da pek az bir şey bırakırdı.

Arkalarından bakınca yanyana gidişleri hazin ve komik görünürdü... Bitkin ihtiyar bir kadın ve yanında kazık yutmuş gibi yürüyen trolyen şapkalı koca...

Bir gün koltuğunun altı kısa sopalı kocayı çok eskilerden tanıyan bir dosta rastlamıştım oradan buradan konuşurken:

— Militarist eski Alman soylularına neden bu kadar özenir ki, diye sormuştum...

Dostum kıs kıs gülmüştü:

— Bak sana onun ilk Almanya'ya gelişini anlatayım, demişti.

Ayağında çizmeler, sırtında avcı ceketi, başında kasket ve burma bıyıklarıyla İstanbul'daki şaka sever arkadaşları kendisine çapkınlık edebileceği bir gazinonun adresini vermişler:

— Çizmelerini iyice parlat, bıyıklarını kozmatikleyip bur, yakana da bir karanfil tak git otur o gazinoda. Üç beş kız birden üşüşür, başına, demişler...

O da çizmeleri parlatıp, bıyıkları burduktan sonra, yakasında karanfil, kasketiyle gitmiş o gazinoya...

Meğer gazino homoseksüellerin gazinosuymuş... Bir yığın kadın kılıklı çıtkırıldım genç, oksijenli saçları, manikürlü tırnakları, pudralı yüzleriyle oturup duruyormuş, sağda solda... Yakalarında birer de karanfil olarak...

Bizimki burma bıyıkları, koca çizmeleri, kasketi ve yakasında karanfiliyle onların ortasında bir yere kurulup, kızlar ne zaman gelecek diye başlamış beklemeye...

Sağdan soldan fısıltılar, kıkırdamalar duyulmaya başlamış.

Kızlar yerine yakası açık, göğsü kıllı iri bir herif sokulmuş yanına:

— Kaç para verirsin, diye sormuş...

O da kem küm bir Almancayla:

— Hoşnut olursam veririz gerekeni, demiş...

Adam:

— Şimdi mi olsun, yoksa akşamı bekler misin, diye sormuş...

Bizimki:

— Şimdi olsun, demiş...

— Haydi öyleyse gel gidelim şuradaki otele tanıdıktır o otel...

Bizimki:

— Kızlar oraya mı gelecek, diye sormuş.

Adam:

— Ne kızları, demiş...

— Ne demek ne kızları... Kızlar işte...

Adam bizimkinin lafı yanlış anladığını sanarak, Almancanın yanında işaretlerin de yardımıyla otelde kendisine ne yapacağını açıklamaya kalkmış...

Bizimki öfkelenmiş.. Bağırmaya çağırmaya başlamış. Garsonlar gelmişler. Ve işin karıştığını görerek:

— Affedersiniz burası erkekler için, demişler...

Bizim karanfilli:

— Ulan peki biz erkek değil miyiz, yani biz karı mıyız, diye bir tokat atmış garsona...

Ortalık birbirine girmiş polisler gelmiş... Sonunda zor bela kendisine yanlış kahveye geldiğini ve böyle kahvelerde asla karanfil takmamak gerektiğini anlatmışlar...

Dostum:

— Aslında iyi adamdır. Almanya'da da öyle uzun süre kalmadı ama sanki bütün yaşamı orada geçmiş gibi görünmeyi benimsedi işte, diyordu.

Üstelik ihtiyar karısı da hoşnuttu kocasının görüntüsünden. İşi olmasa bile yanında dimdik yürüyor, ayaklarını birbirine vurup başını kırarak selam veriyor ve her konuyu Almanya'dan örnekler vererek konuşuyordu... Yetmez miydi yani?

ESKİ BİR DOST

Çocukluğunu yitirmemiş bir gönül dünyasının, yaşamı kendisine özgü bir imbikten süzerek değerlendiren renkli bir insanıydı. Neşeli olmasına neşeli, olgun olmasına olgun, dedimci olmasına da dedimciydi.

Kalender evi her saat bütün dostlarına açıktı. Ama özellikle pazartesi akşamları politikayla sanat karışımı bağnaz kalıplardan arınmış, rakılı dost yarenliklerini sevenler, doğru ona koşarlardı.

O, şişmana yakın vücudu ve güleç çehresiyle, oturduğu tabureden yahut sandalyeden, yahut iliştiği tozlu divanın ucundan, elindeki rakı kadehini, yeni gelenin şerefine:

— Haydi merhaba, diye kaldırır ve sonra yine konuşmasına devam ederdi.

Bilimsellik kokan ekonomik konularla, bilgiçlik zırhına sığınmış titreşimsiz kültür gösterilerinden nefret ederdi. Gerçek bir ozanla, gerçek bir ressam ve halkın yarattığı türkülerle motifler, ünlü düşünürlerle ünlü siyasetçilerin söylediklerinden çok daha ilginçti onun için.

Kazara biri:

— Marx der ki... diye bir konferansa başlasa da sözü biraz uzatsa, şaka dozunu iyi ayarladığı bir sevimli öfkeyle:

— Allah Marx'ın da belasını versin, senin de, diye konferansı keser, arkasından:

— Haydi merhaba diye, kadehini kaldırarak konuyu hemen sanata getirir ve o sırada aklına takılmış bir masal tekerlemesini tekrarlayarak, o tekerlemedeki gerçeküstücülüğün övgüsüne geçerdi.

Osmanlı minyatürleri, on sekizinci yüzyıl Karagözleri, Anadolu'daki eski uygarlık kalıntıları ve modern resim ustalarıyla dünya edebiyatının halka dönük zekâ dorukları, bayıldığı konu ve uğraşlardı. Yabancı dillerdeki sevdiği yaratıcıları, bıkmadan, usanmadan, gece gündüz demeden, yanında rakı kadehi, harika bir incelikle Türkçe'ye çevirirdi.

Ve bu arada renk renk fırıldaklar kımıldaklar yapar, renkli resimler çeker; dostlarını, evindeki oyuncak tüy tüfeğiyle atış yarışmalarına davet ederdi.

Çocuksuluğun doğallığında, gönülsel yaratıcılığın tadında rakının zevkinde ve özgür düşünceyle kütle esprisinin derin boyutlu keyfindeydi. Böyle bir perspektivin dışında kalmış olanların, insan değil ceset olduklarına inanırdı.

Köy enstitüleriyle İnönü, kara sevda ile tutkun olduğu büyük aşklarıydı. Kim olursa olsun hiçbir ödün vermeden savunurdu onları ve üstelik iyi de savunurdu.

Bir de Abdülâziz'e laf söyletmezdi. Abdülâziz hakkında tüm söylenenler yanlıştı.

Pazartesi sofralarında Abdülâziz'in erdemlerini sayıp dökerken, her beğendiği başarısı için bir çatal koyardı önüne. Demiryolunu getirmiş bir çatal, Kızılay'ı kurmuş bir çatal daha, Ali Paşaları, Fuat Paşaları yetiştirmiş, bir çatal daha...

Ve sorardı:

— Üstelik sporu da severmiş. Güreşçi olması bir çatal etmez mi, bir çatal da onun için...

Bazen telefon ederdi bana:

— Çetin kardeş bak burada kimler var...

Sevdiğim birkaç kişiyle, tanımadığım bir iki öğretmenin adını sayardı.

— Şimdi sen kalk hemen buraya gel, dostlar seni bekliyor.

Benim oturduğum yerle onun oturduğu yer arası kırk kilometreydi. Hatırını kırmamak için üşünmez, kalkar giderdim.

Fırıldaklar, kımıldaklar, tüy tüfeğiyle atış gösterileri ve son çekilmiş slayt seyrinden sonra üçüncü kadehte:

— Çetin kardeş şimdi bizi al, hep birlikte sizin orada Yaşar kardeşe gidelim, derdi.

Ve kırk kilometreyi geri dönerdik. Yolda hep birlikte halk türküleri söylenirdi. O sırada biri durumundan yakınır, dertlerini açarak bir sorun çıkarmaya kalkarsa, o:

— Hepsi düzelir, hepsini çözeriz, şimdi bırak bunları, der, dinlemeyi kıyıya iter, türküye devam ederdi.

Toplantının bizim çevredeki uzantısında, olmadık tartışmalar çıkardı bazen. Örneğin:

— Hamam sözcüğünün kökeni Türkçe midir, Yunanca mıdır, gibilerden...

Ve tartışmalar bazen saatlar boyu, rakının da kırbacıyla şahlanarak devam ederdi. Saat gece yarısından sonra biri, ikiyi bulurdu... Sonra o:

— Çetin kardeş şimdi sen bizleri evlerimize bırak, derdi.

Ve tekrar kırk kilometreyi yeniden göğüslerdik. Evlere yaklaştığımız sırada da, ya bir işkembeciye, ya sözlü bir yere gidelim, diye tuttururdu.

Giderdik çokcası... Ceplerdeki paranın durumu, hesabın nasıl ödeneceği gibi konular, hiç aklına takılmayan konulardı.

Sabaha karşı arabanın içinde sigara yanıkları, cüz-

dandaki son yüzlük de uçmuş olarak, dostları eve bırakır ve kırk kilometreyi yeniden geri dönerdim. Köprüye geldiğim zaman da Köprü genellikle açılmış olurdu. Yorgun argın, pestilim çıkmış olarak, bir saat boyu ayazda uyuklaya uyuklaya Köprü'nün kapanmasını beklerdim. Bir daha da:

— Çetin kardeş seni bekliyoruz hemen gel dendiğinde, hayır demek için yeminler ederdim.

Bir ara Babeuf çevirisinden ötürü mahkemeye düştü. Buna yürekten üzüldüğünü biliyorum. Gerçekten de olacak şey değildi. Bizim yerli demokrasi 1793 Fransa'sının düşünce atmosferine dahi hoşgörü gösterememişti. Ve bu canım insanı aylar boyu mahkemelerde süründürüp durmuştu.

Sonra daha beteri oldu. Türk kültürüne en güzel armağanları vermiş olan bu cıvıltılı sanat adamını, eşiyle birlikte gizli komünist partisi kurduğu iddiasıyla cezaevine koydular. Aslı faslı olmayan bu iddiayla sekiz ay kaldı cezaevinde. O sıralarda ben de aynı cezaevindeydim. Ama hiç karşılaşamadık kendisiyle. Onun koğuşuyla benim koğuş ayrı ayrı yerdeydi.

O günlerde tutuklu gelenlerin grup grup bir arada resimlerini çekiyor, sonra herkesin resmini ayrı ayrı kesip cezaevi defterlerine yapıştırıyorlardı.

Dostum böyle grupla bir arada resim çektirmeye karşı çıkmış:

— Tanımadığım kişilerle resmimi bir arada çeker, arkasından da hepsinin birlikte olduğu fotoğrafla belgeli, diye onu mahkemeye verirsiniz. Ben başkalarıyla resim çektirmem, resmimi tek başıma çekin, demiş.

Aklanarak cezaevinden çıktıktan sonra duyduğuma göre satranca merak sarmış; böylece fırıldakların kımıldakların, fotoğrafların ve tüy tüfeğinin yanına satranç tahtası eklenmiş.

Ne çare ki o belalı serüvenden sonra uzun süre yaşamadı bu sevgili dost... Bir gün eşi bize geldiğinde eski anılardan konuşurken, yaşlı gözlerle:

— O tutuklandığı gece öldü aslında, ama dayanamadı sonuna kadar, dedi.

Çok sert ve yakışıksız biçimde alıp götürmüşlerdi evden.

Kolay yetişmeyen değerdeki insanlardandı oysa. Daha nice nice anılar var onunla, aklıma geldikçe içli bir gülücük kıpırdar dudaklarımda.

Az yetişenleri hızlıca yok etme hünerine kurban edilmiş birini daha anarken, biz neden böyleyiz sorusuna yanıt arayacak değilim. Yıllarca önce bu yanıtın ne olduğunu bildiğimiz halde, bir gün bizim dünyamızın da insan sevgisinin ve insan değerinin ne olduğu bilincine varacağı ve ilkel hoyratlıklardan arınacağı inancıyla yaşadık. Umutlu örneklere rastlayamadıysak da bu inancımız sarsılmadı. İnsanlığa layık olmak çabası, ancak böyle bir inançla olanak kazanır çünkü...

SİSLER İÇİNDE

İstanbul'un geçit vermez yoğun sisi, buharla buğudan dokunmuş, göz gözü görmeyen beyaz bir karanlık gibi çökmüş Boğaz Köprüsü'nün üstüne. Sanki yer yüzü ters dönmüş de, yerçekimsiz bir boşlukta, bulutların içine yuvarlanmışız. Ne arka görünüyor, ne ön, ne de yanlar. Arada sırada bir hava akımıyla tül tül savrulan beyaz duman yığınlarının ortasında, ölü gözü gibi sarı ışıklarıyla yürümeye çalışan araba hayaletleri seziliyor.

Nereden geliyoruz, nereye gidiyoruz, neredeyiz? Hiç belli değil!.. Ne gök var, ne deniz, ne de kara. Sislerin ortasında biçimlerimizden soyunup sislerle özdeş olarak, eriyip gitmiş gibiyiz.

Ve usul usul, dura yürüye, bir yerlere doğru kayıyoruz.

Ayda yetmiş yazıyı aşan bir tempoyla çalışıyorum sisler içinde. Adı-sanı olmayan, kaybolmaya mahkum yazı hevenkleri, bulut bulut uçuyor parmaklarımdan. Libya'ya sattığımız hayvanlar hasta çıktığından, Libya aramızdaki anlaşmayı bozmuş ve Bulgarlarla Romenlere başvurmuş hayvan almak için. İşte bir yazı konusu. Vaktiyle de İngiltere'ye kuru üzüm diye keçi kakası ihraç etmiştik. Şark kurnazlığının dünyaya kazık atmaya özenen ayıplı ahmaklığı.

Nedir o önde görünen? Bir kamyonet galiba...

Libya'ya satılan nasta koyunlar, küçük fıkraya d
gider, büyük fıkraya da... Ulan dur, çarpmayalım şu ön
deki kamyonete...

Bizim Edirne davası ne oldu acaba? Hani Edirne
deki Sulh Hukuk Yargıcı, Edirne'deki genelevlerin açı
arttırmayla kiralanacağını bildiren bir ilan vermişti Cum
huriyet gazetesine de, bizler de bu konuda alaylı yazıla
yazdığımız için mahkemeye çekilmiştik.

Edirne'deki genevlerin sahibi ölmüş, genelevler mi
ras olarak karısına kalmış. Ancak adamın eski karısında
bir çocuğu varmış. O da anasıyla miras üstünde hak iddi
eden bir dava açmış. Mirasçılar, aralarındaki anlaşmazlı
karara bağlanıncaya kadar kimsenin zarara uğramaması
için de, yargıç kayyum olarak evleri resmi ilanla kirala
maya kalkmış.

Ayrıca ilanda özendirici ayrıntılara da inilmişti. Alt
kadın çalıştırılırsa, günlük kazancın ne kadar olacağı, se
kiz kadın çalıştırılırsa, ne kadar olacağı gibi.

İsveç'ten geldiğim günün ertesinde çıkmıştım mah
kemeye.

Bu sis kolay dağılmaz. Ne vapur kalkar bu havada
ne uçak.

Yabancı gazeteler de ilgilenmişlerdi Edirne davasıyla

Şimdi Bandol'da olsaydım. Yaşam düzenli, hava da
ılıktır oralarda. Kafamda kıpırdayıp duran romana baş
lardım. Yorulunca da kıyıdaki kahvelerden birine iner
bir bardak şarap içerdim. Cote de Rhone, yahut Beaujo
lais.

Yandaki herife bak, önüme geçmeye çalışıyor. Sank
daha hızlı gidecek önüme geçerse. Göz gözü görmeyen
köprü üstünde, kendince kanıtlayacak kurnazlığıyla üstün
lüğünü.

«Küçük Bahçe»nin çevirisi bilmiyorum ne zaman bi

tecek. Paris'e giderken en azından otuz yedek yazı bırakmak gerekiyor.

«Zurnada peşrev olmaz», değişik bir kitap bu. Bakalım ilgi görecek mi? Öğleden sonra oturup küçük fıkralardan beş tane yazabilsem.

Geç ulan, geç işte! Şimdi arkadan gelen de bize çarpacak. Şu bizim araba kullananlar ne kadar da ilkel ve bencil oluyorlar. Kağnıdan motora zıplamanın görgüsüzlüğü belki de...

Birkaç devlet kurmuştuk? Galiba on altı. Amma da çok devlet batırmış olduğumuz pek aklımıza gelmiyor nedense. Demek kurup kurup batırmış, yahut batırıp batırıp kurmuşuz.

Ne kadar yoğun bir sis. Hiçbir yeri görünmüyor Boğaz'ın...

Bir kez de Bolu'yla Uludağ'da yakalanmıştım böyle bir sise... Bir de Gavur dağlarından inerken.

Yahut öğleden sonra büyük yazıları yazayım önce. Okuyan var mı, yok mu; onu da bildiğim yok ya!

Bandol'e gitsem... Torunu da alsam yanıma.

— Yine yazı mı yazıyorsun dede?

— Evet.

— Niye hep yazı yazıyorsun?

— Ekmek parası için...

— Sen o kadar çok ekmek yemiyorsun ki...

— Sus bakalım da, bitirelim şu yazıyı!

Dede olmak hiç aklıma gelmezdi. Oysa torun, ilkokula bile başladı.

Amma da uzunmuş bu köprü. Bu siste bakalım kaç saatte varabileceğiz Babıâli'ye...

Libya'ya satılan hasta koyunları büyük fıkra yaparsak. Bir de bir türlü açılmayan dış krediler üstüne bir yazı yazarız, eder iki... Kaçırılan Suadiye vapurunu da küçük fıkrada kullanırız. Bu bizim gençlik de tam bir oto-

fajiye yuvarlandı, kendi kendini yiyip yok ediyor. Acaba Bedri nasıl oldu? İlhan iyileşmiş, neyse...

Sanki önüme geçtin de büyük başarı sağladın, çakıldık duruyoruz işte. İlerde bir kaza mı oldu, nedir?

Yeni romanda çocuğunu yanlış eğiten bir annenin, aynı çocuğu bir kez daha doğurup daha değişik eğitmeye çalışmasını işleyeceğim. Çocuk dilediği gibi olmayınca, bir kez daha doğurup yeniden eğitecek. Sonra yine olmayacak. Ve tekrar doğurup tekrar eğitecek. Birincisinde çocuk pısırık olmuşsa, ikincisinde kumarbaz, üçüncüsünde şahteci, dördüncüsünde homoseksüel, beşincisinde palavracı, altıncısında gaddar, yedincisinde duygusal, sekizincisinde kafasız, dokuzuncusunda deli olacak.

Oyuncaklı bir roman. Kimbilir ne zaman yazabileceğim?

Yol biraz açıldı. Soldaki arabayı bir kadın kullanıyor galiba.

Öğleden sonra önce şu Libya'ya satılan hasta hayvanları yazmalı. Küçük fıkraları akşam da yazsak olur.

Öndeki araba yine sağa geçmek istiyor, akılsız mıdır nedir? Köprünün sonuna yaklaşıyoruz gibi...

Ne ön belli, ne arka. Sis bastırdıkça bastırıyor. Göz gözü görmeyen bir beyazlıkta, dura kalka gitmeye çalışıyoruz işte...

TANRI JANUS

Janus, çok eski bir Roma tanrısıdır. Özelliği, biri ileriye, biri geriye bakan iki yüzünün olmasıdır. Eski Roma paralarının üstünde, Siamlı ikizlere benzeyen çift suratlı resimlerini görürsünüz Janus'un... Hem geçmişe hem geleceğe bakan bir Tanrı olduğundan yılın ilk ayı da ona armağan edilmiştir. Ocak ayının Fransızcası olan «Janvier» ile, İngilizcesi olan «January» Janus'ün adından gelir.

Geçenlerde Kültür Sarayı'nın yangından sonraki açılışında resim, heykel ve seramik sergisini gezerken, Tanrı Janus'un biri geriye, biri ileriye bakan çifte yüzünü düşünüyordum.

Şu anda karşımda Türkiye'nin çağdaş, yaratıcı, aydınlık ve ileriye dönük yüzü duruyordu. Sanki gençlerinin birbirini boğazladığı, caddelerinde rastlanmadık bir kargaşanın egemen olduğu, sokakları pislikle çöpe batmış bir ülke değildi Türkiye.

İlkellik, bağnazlık, bilgisizlik kısırlık ve öfke tülbentlerden süzülerek arıtılmış ve toplumun özünden kaynaklanmış gökyüzü boyutlarında bir ebemkuşağı, tabloları, yontuları ve seramikleriyle insanlığa armağan edilmişti...

Genç-yaşlı sanatçılarla yarenlik ediyorduk. Sıcacık bir mutluluk kaplamıştı içimi.

Ali Çelebi ile Cevat Dereli, güneşli bir yaşlılığın ta-

dında, uzun ve başarılı sanat yıllarının nakşına bürünmüşler, küçük adımlarla resimlere bakıyorlardı.

Saygın insan elleri sıkmanın gizli coşkusuyla sıktım ellerini. İkisinde de ressamlığın değişik büyüsü vardı.

Şadi Çalık'la birlikte uzun uzun baktık ikisinin de yapıtlarına. Çalık, kendine özgü sadeliğiyle sanatın hedefi on ikiden vurmayı da aşan yerçekimsiz uzayını anlatıyordu. Sanırım bunu onun kadar iyi anlamış az sanatçı vardır dünyada. Kendisinin sergideki çalışması da, sanatçı iddiasını aşan bir zekânın alçak gönüllü görünümünde bilinenlerin bittiği yeri araştırıyordu.

O akşam hemen biç politika konuşmadık. Daha önce Akademide değişik yontularını gördüğüm Erol'la tanıştım. Almanya'dan yeni gelmişti. Sergideki yapıtının önüne götürdü beni. Alüminyumdan, bir bacağı eksik, boynu bükük gibi bir insancık yontusuydu. İçimden «İnsanın yitiği» adını verdim Erol'un yapıtına.

Sonra üç beş adım ötede duran Şadi'nin dikey ve yatay tahtalardan yarattığı görkemliliği alçak gönüllüğünde erimiş kompozisyonu üstünde söyleştik. Parçaların yerini ne kadar değiştirsen, kompozisyonun tılsımı bozulmuyordu.

Erol, «Ben sanatçıyım» derken, Çalık «Ben sanatçı bile değilim» diyen bir nüktedanlıktaydı sanki.

Sergide durdum dolaştım, dolaştım durdum. Türkiye'nin bu yüzünü çoktandır göremez olmuştuk.

Yaşamlarını Babıâli'den koparamayan Elif Naci ile Agop Arad'ın resimleri de, pek sevdiğim çocuksu bir arılığın içtenliğindeydi.

Yalnız ikisi de vaadettikleri resimleri vermemekte en az Çallı kadar cimriydiler... Ne yapalım, her ressam sevgili Mümtaz Yener kadar eli açık olmuyor.

Tanıdıklardan biri:

— Sergiyi nasıl buluyorsunuz? Halkımıza dönük mü, değil mi, diye sordu.

Son yıllarda bu tür ölçüler yüreğimi de, boğazımı da sıkıp duruyor.

Bir sanatçı konularında değil yaratımında yansıtır toplumu... Örneğin, Gauguin Tahiti resimleri yaptı diye. Fransız toplumunun dışında mıdır yani? Kimse, ne yaparsa yapsın, yetiştiği toplumun kültüründen ve onu yansıtmaktan soyutluyamaz kendisini. Sanatçıyı topluma dönük olup olmamak gibi katı ölçülerle sıkıştırmaya kalkmak, yaratma özgürlüğüne ters düştüğü için, gerici bir bakıştır. Sanatçı ve sanatçıyı yaralayan, yaratım dehasına aykırı bir demagojidir. Sanatçı dünyaya açıldığı ve insanlığa yeni yorumlar sunduğu kadar yansıtır toplumu. Çünkü yaratıcı bir toplumun çocuğu olduğunu kanıtlar böylece.

Kültür Sarayı'ndaki sergide Türkiye'nin uzun süredir karşılaşamadığımız yüzünü görmekten duyduğum büyük mutluluğa rağmen, tümden boşa basıp, Türkiye ilerliyor, Türkiye'de bir şeyler değişiyor gibi inançlara da hemen kaptırmadım kendimi.

Janus'un bir de geriye dönük yüzü vardı. O yüzü de akıldan çıkarmamak gerekiyordu. Bağnazları, dar kafalıları, işkenceye ve cinayete tutkunları, asıcıları, kesicileri, ezicileri, düşün ve sanat düşmanlarıyla geriye dönük yüzü... Üstelik politikacılar çoğunlukla o yüzü okşamayı yeğliyorlardı. Ve o yüz dünyada Türkiye'nin gerçek yüzü olarak biliniyordu.

Sergiden sonra sanatçı dostlarla geç saatlere kadar sürdürdük sanat konuşmalarını... Aydın Cumalı şarlatanlıkla sahteciliğe karşı bütün toplarını ateşleyerek gümbürdetip durdu ortalığı... Aydın'mkine benzer bir bakış açısı yaygınlaşırsa, sanat vitrinlerindeki hiyerarşiyi yeniden düzenlemek gerekebilir.

Mimar ve ressam Adnan Çoker'den de çok ilginç şeyler dinleyip öğrendim. Şeker Ahmet Paşa'nın resmi Batı'dan öğrenmesine rağmen, yine de ufuk çizgilerinde nasıl doğulu kalmış olduğunu anlattı.

Türkiye'de aydınların bir araya gelince sadece politika konuşması alışkanlığı, galiba artık bir ölçüde sona eriyor, evrensel sanat konuları da gündeme girmeye başlıyordu.

Ancak Janus'ün iki yüzü vardı... Sergide ve o akşam içime sinen ışıklı çağdaş Türkiye, yarın yine öteki yüzünü ortaya çıkarır, sanatı da sanatçıları da yamyam çığlıklarıyla açlıkla acıların kör cehennemine yuvarlıyabilirdi.

Şimdilik tek avuntu, Türkiye'nin sadece dünyanın sandığı gibi geriye bakan çirkin yüzünden ibaret olmadığıydı. İleriye bakan ışıklı yüz de zaman zaman ortaya çıkıyordu işte...

NEŞESİZ DEMOKRASİ

Hızlı kazanç ile katı bir pratikliğe dönük tek yönlü halklaşma sürecinin gitgide genişleyen kaba dalgalarıyla birlikte, toplumun ayrı bir çeşnisi olan renkli insan tipleri de hızla silinip kayboluyor. Artık kolay kolay ne bir Neyzen Tevfik yetişir, ne bir Sakallı Celâl, ne bir Ercüment Ekrem, ne bir Çallı İbrahim.

Onlar ayrı bir süzülmüşlüğün, nükte ve sohbet dünyasına armağan kalmış son mirasıydı. Sanat boheminde her akşam patlayan zekâ kırbaçları, yıllar boyu ağızdan ağıza dolaşırdı. Siyasetçiler de o dünyanın bugünkü kadar uzağında değillerdi. İnce söz oyunlarına, iğneli de olsalar, herkesin hoşgörüsü ve hattâ saygısı vardı.

Örneğin tek partinin keskin bakanlarından bir Cevdet Kerim İncedayı, Türk edebiyatını da, edebiyatçısını da, bugünkü halk tipi siyasetçilerden daha iyi tanırdı. Gönül halkla bütünleşmeye dönüklüğün zekâ ve sanat zevkine boşverme olarak biçimlenmesini istemezdi, ama ne yapmalı ki «Olabilen» ile «Olması gereken» arasındaki açı, her türlü öngörüyü aşarak büyüyüverdi. Sığlık, kabalık ve sonradan görmeliğin bayrakları, insana özgü beyin ve duygu kıvraklıklarını tabutluya tabutluya çekildi doruklara, sanki halklaşma başka türlü olamazmış gibi.

Evet, en despot dönemlerde bile bir Neyzen Tevfik, bir Cevdet Kerim'le rahat şakalaşabilirdi. Herkesin kar-

şısında, yere çakılı kılıç gibi durduğu tek partinin bakanı, bir gün yolda Neyzen'i görünce, arabasını durdurup cebindeki şişeden rakı içmeye devam eden ozanı yanına almış, ondan bir zorluğu olursa mutlaka kendisini aramasını rica etmişti.

Neyzen'in de günün birinde aklına esmiş, Ankara'ya, Cevdet Kerim'i görmeye gitmişti. Ne var ki, bakan yerinde yoktu. Neyzen ise, bir saat kadar bekledikten sonra canı sıkılmış, özel kalem müdüründen aldığı bir kâğıda şu iki dizeyi yazarak, oraya bırakmıştı.

Rızk için Allah Kerim
Fısk için Cevdet Kerim

Neyzen'in bu şirin yergisi, Ankara ile İstanbul'un seçkinler kulisinde ağızdan ağıza yıllar boyu kahkahalarla dolaşmıştı.

Bizlere ise demokrasinin çeyrek yüzyılından sonra bir «Kombinezon» sözcüğünden, cezaevlerinde sürünmek düştü.

Politik kutuplaşmalar demokrasiyle birlikte gaddarlaşmayı da keskinleştirdi bir bakıma.

Çallı, cebindeki ufak tefek paraları her gece son meteliğine kadar arkadaşlarıyla harcayan bir adamdı. Sabaha karşı zilzurna Akademideki evine dönerken, ceplerini karıştırır, kazara birkaç lirası kalmışsa, onları da bahçede aşk heykelciğinin dibindeki deliğe saklar, ertesi günkü içki parasını, karısına karşı güvence altına alırdı.

Arkadaşları aşk heykeline «Kıçbank» adını takmışlardı. Çallı parasızlıktan yakınınca:

— Sen hele Kıçbank'a bir bak, bir şeyler vardır orada, derlerdi.

Cumhurbaşkanı olan İnönü'nün görkemli bir portresini yapmak için ressamlar arasında bir yarışma açılmıştı. Yarışmaya Çallı da davet edilmiş, yaptığı resim birinciliği

kazanmıştı. Üç bin lira olan büyük ödülü vermişlerdi kendisine:

Arkadaşları:

— Ulan Çallı, bu kez paraları hanıma kaptıracaksın, diyorlardı. Üç bin papeli Kıçbank'ın deliğine sığdıramazsın.

Çallı:

— Siz işinize bakın, ben gereken önlemi aldım, demişti. Heykeltraş Zühtü'den İ.M.'nin bir heykelini yapmasını rica ettim, artık onu kullanacağım.

O dönemin oldukça ünlü yazarlarından biri de İ.M. idi. Batılı inceliği göze batacak kadar damıtılmış, olduğu için hakkında alaturka türden çeşitli söylentiler dolaşırdı.

Bir gün kendisi Yahya Kemal'le yemek yerken duyduğu dedikodulardan yakınmış:

— Valla bak, Yahya ailemc bile dil uzatıyorlar, bir daha böyle bir şey duyarsam, söyleyeni gidip vuracağım, demişti.

Yahya Kemal de sözde içkiden uyuklayarak tabağının üstüne eğilmiş başını, azıcık kaldırır gibi yaparak:

— Öyleyse o zaman köprü başına mitralyöz kurman gerekecek azizim, demişti.

Ercüment Ekrem, ayrı bir âlemdi. Dilini bir türlü tutamazdı. Varşova'da elçilik müsteşarıyken de:

— Almanya'yı Hitler, bizi de itler idare ediyor, deyivermiş ve hemen geri çağrılmıştı.

Sakallı Celâl lise müdürüyken bakanlığa kızdığı için istifa edip aynı lisenin önünde ayakkabı boyacılığına başlamıştı. Fabrikalarda işçilik yaparak yaşar, bazen de Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in kolunda bir şeyler anlata anlata Beyoğlu'nda yürürdü. «Türkiye doğuya giden bir gemidir, bizler de içinde Batı'ya doğru koşanlar» sözü de onundur.

Selim Sırrı Tarcan'dan Sait Çelebi'ye kadar radyo

konuşmacılarının dahi uslupları başka bir incelikteydi. Türk kültüründe uzun bir geçmişi ve derin bir kökeni olan sohbet sanatı, siyasal yergi, cinas, nükte ve yaşamı kendine özgü ilginç tipler, çarpıtılmış bir halklaşma süreciyle kinleşmeye dönüşen siyasal kutuplaşmalar yüzünden gitgide kuruyup elendiler. Türkiye'nin gelişmiş toplumlarda raslanan kıvrak bir özelliği, usul usul yitirip gitti kendini.

Ulunay, bir radyo konuşmasında eski bayramları anlatırken:

— Bayram yerinde salıncakçılar, sallanma süresinin bitiminde çocukları cabadan üç kez daha savururlarken bağırırlardı «Yandım...» diye, demişti.

Bana da şimdi biraz öyle geliyor, insancıl ilişkiler, ard niyetsiz takılmalar ve görmüş geçirmiş kişiler arasındaki nükte cümbüşlerinin tadı da «Yandım» galiba!..

UNUTULUP GİTMİŞ BİR GAZETECİ

Çıplakça alnı, uzun boyu, çekik burnu, kalkık kaşları ve kendini beğenmişlik kıvamındaki suskun duruşuyla, ünlem işaretine benzeyen bir adamcıktı.

Neyi, ne kadar bilir, neyi ne kadar bilmez, kestirme olanağı yoktu. Kimseye önem vermez, havalarındaki suskunluğu beyinsel çapını maskelerdi. Ve o dönem Ankara'sının ünlü bir gazetecisiydi. Çalıştığı gazete, demokrasinin ve DP muhalefetinin bayraktarlığını yapıyordu. O nedenle o da kendisini politika dünyasının vazgeçilmez kahramanı sayıyordu.

Böyle saymakta bir ölçüde haklıydı da. Bürosunun telefonları sabahtan akşama durmadan çalışıyor; CHP kodamanları da, DP kodamanları da, peşinde en tatlı gülücükleriyle dolaşıyorlardı.

Her iki parti de olağanüstü bir önem veriyordu İstanbul basınına. Yeni demokrasinin acemi politikacıları seçim başarısının basında düğümlendiğine inanıyorlardı. Ankara'dan şu veya bu partinin lehinde verilen bir haber, o gün için o parti merkezinde bir zafer, aleyhte verilen bir haber de, yenilgi sayılıyordu.

Ve siyasetçiler bu haberleri veren ünlü gazeteci olarak bizim kalkık kaşlı, çekik burunlu ünlem işaretini, yere-göğe koyamıyorlardı. O da bu övgülerle beğenilerin önünde şişindikçe şişiniyordu.

Bayar'la Menderes'e CHP'lilerden duyduklarını iletiyor, CHP'lilere de tepeden tepeden öğütler veriyordu. Haberleri bakla gibi imzasıyla gazetesinin birinci sayfasında çıkıyordu. Ve doğal olarak inanıyordu yeni Türk demokrasisine biçim veren kişilerin önde gelenlerinden biri olduğuna...

Demokrasiye biçim veren ve muhalefeti tutan kahraman gazeteci.

Uzaktan bakardım kendisine. Suskunluğu ortasında bazan:

— Akşam Menderes'e dedim ki, yahut:

— Dün sabah İnönü beni çağırttı... gibilerden bir kaç söz mırıldanırdı...

Gerisini getirmez ve yine hemen susardı...

Gerçekte kendiliğinden yaptığı geçerli bir yorum veya bir analiz pek yoktu.. Kendisine söylenenleri yazar. «Benden duymuş olma ama...» diye verilen haberleri de, öngörü-yorum biçimine sokardı... Yani o kendisini siyasetçilere yol gösteren demokrasi kahramanı sayarken, siyasetçiler de iki üç sütunluk bir gazete haberi için, onu kafa kola almanın fırdöndüsü içindeydiler. Lehlerinde bir haber çıkınca, haberi birbirlerine gösterirler:

— Yürekli çocuk, aferin doğrusu, güzel yazmış! gibi sözlerle ünlem işaretini överler, geceleri de evine telefon edip:

— Bugünkü yazıyı çok beğendim, yanaklarından öperim, diye kendisini kutladıktan sonra:

— İstersen şunu da yaz, diye hemen işi demeç vermeye getirirlerdi...

O da yanağıyla omzu arasına sıkıştırdığı telefon aygıtıyla:

— Bir dakika, diye hemen not almaya başlardı.

1950 seçimlerinde DP'yi iktidara getirmek için en azından DP kurucuları kadar uğraştı, durdu.

DP iktidara geldikten sonra ise, eski dostlarını eskisi kadar kolay göremez olmaya başladı...

Oysa bu değişiklikten neler, neler ummuştu... Herkes parsa kapma yarışındaydı. O ise, işlevi bitmiş bir kukla gibi, uğrunda o kadar didinip uğraştığı eski dostlarından bir randevuyu zar zor koparabiliyordu. Gazetesinin politikası gereği muhalefete de geçemiyor, kalkık kaşlarıyla küskün küskün dolaşıyor, CHP'lilerle dertleşiyordu.

Zaten demokrasi denemesinden önce DP kurucuları gibi, o da CHP'liydi. Ulus gazetesinde fıkra yazarlığı bile yapmıştı. Millî Şef'in büyüklüğüyle Ebedi Şef'in sönmeyen ışıkları üstüne epey şeyler çiziştirmişti... Ama özünde yaşadığı dönemin Türkiye'sini ne kadar anlamış, olup bitenlerin temelindeki motorların markasını ne kadar görebilmişti?

Ona göre İnönü'nün, yahut Bayar'ın bir sözüyle, her şey değişiyor veya değişmiyordu. Bu sözlerin gerisindeki dış politika boyutları umurunda bile değildi.

Yani ünlü gazeteciliğine rağmen çağını da, Türkiye'yi de iyice ıskalamış olanlardan biriydi...

Bu ıskalamayı unutturacak ölçüde bir gözlemciliği ile kalem gücü de pek yoktu. Demokrasi denemesinin daha ilk yıllarında kara tahta üstündeki bir tebeşir çizgisi gibi çabucak silinip gitti... Ve o dönemin birçok politikacısı gibi, o da unutulup kayboldu.

Parlak yıllarının sonlarına doğru genç bir hanımla evlenmişti. Kokteyllere, davetlere eşiyle birlikte gelip gitmeye başlamıştı. Eşi de, kocasının itibarından hoşnut görünüyordu. Bakanlar, parti yöneticileri, süslü sözlerle elini sıkıyorlardı.

Aynı yıllarda yine Ankara'nın ünlü bir başka gazeteci daha vardı. O da DP'den yanaydı. Ama çok daha yetenekli, zeki ve becerikliydi. Gerçekten de o DP'den milletvekili olup, Yassıada'ya kadar gitti.

Bizimki ise sadece bir dönem milletvekili olabildi. Basını kısıtlayan bir yasa tasarısına karşı çıktığı için de, zorla kürsüden indirildi ve DP'lileri kızdırdığından iyice kıyıya itildi.

İkisi, aralarında hiç geçinemezlerdi. Açık göz olanı, bizim ünlem işareti için:

— İbiş! derdi...

Ünlem işareti de, onun adlı adınca dişisel olduğunu söylerdi.

Yıllar sonra ünlem işaretiyle eşine çalıştığım gazetenin kapısında rastladım. 1950'lerin Ankara kulislerindeki kahraman gazetecisi hafif bir felç geçirmiş, belleğini de bir ölçüde yitirmişti. Kimsenin artık kendisiyle ilgilendiği yoktu. Karısının kolunda, ağır-aksak adımlarla eski birkaç tanıdığı aramak için gelmişti gazeteye.

Karısı:

— Biliyorsunuz, demokrasiye çok emeği geçti. Görüşlerini yine açıklamak istiyor. Bir dergi çıkarmak niyetinde.. İnanıyorum çok iyi şeyler yapacağına, ne dersiniz? diyordu...

Kocası da donuk bakışlarla başını sallıyordu.

Yüreğim bir tuhaf oldu.

Vaktiyle sabahtan akşama kendisine telefon edenler, artık işe yaramadığı için onu çoktan unutmuşlar, şimdi başka gazetecilerin telefonlarını çaldırıyorlardı.

— Çok iyi olur, tabii... Büyük bir gereksinme var böyle bir dergiye, dedim.

Kadının gözlerinde bir teşekkür ışığı yanıp söndü. Koluna dayalı duran kocasına döndü:

— Duydun bak, sevinmelisin, dedi.

Üç-beş ay sonra da gazetelerde ölüm haberini okudum... Haber, vaktiyle yazdığı yazıların yirmide biri uzunluğunda bile değildi.

Bir daha da kimsenin ondan söz ettiğini duymadım.

MÜHENDİS

Onu vaktiyle Ankara'da, Karpiç'in Amerikan barında tanımıştım. Yuvarlak omuzları, yuvarlak göbeği, etli ıslak dudakları, tombul yanakları ve orta boyuyla, bakımlı bir adamdı. Yandan ayırdığı oldukça kısa saçları arkaya doğru fırçalanmış, ensesiyle şakakları da, makineyle alınmıştı. Yumuşak bir gagaya benzeyen, küçük boy, karga bir burnu vardı. Zengin ailelerin yemek içmek için yetiştirilmiş, çıtkırıldım tombul çocuklarını anımsatırdı. Ve kibardı. Yanına kim yaklaşsa, genizden sesiyle:

— Bir şey içer misiniz, diye sorardı.

Öğle rakısını beleşten idare etmek isteyen arkadaşların bazıları, ona doğru yürür:

— O, nasılsınız beyefendi? diye elini sıkarlardı.

Ve o, hemen sorardı:

— Bir şey içer misiniz?

Yanına sokulanların kim olduklarını pek bilmezdi. Merak da etmezdi bunu. Tek başına içmekten kurtulmuş olmanın cömertliğiyle, kadehleri ardarda devirir ve boyuna ikram ederdi.

— İki duble daha...

Asıl mesleği mühendislikti. Kimseyi iş yerine davet etmezdi, ama galiba yabancı bir firmanın temsilciliğinde, ortaklardan biriydi. Ne iş yaptığını, hangi konularla uğraştığını hiç anlatmazdı. Genizden sesiyle havadan sudan

konuşur ve gitgide kırmızılaşan yüzüyle, boyuna içerdi. Pek kısıtlı olan sohbet repertuvarında anlatacak bir laf kalmadığı zaman da:

— Almanca biliyorsunuz, değil mi? diye sorardı.

Yanıtı beklemeden de, Almanca ya bir ata sözü söyler, ya küçük bir şiir okurdu...

Alman kültüründeki üç beş satırlık mini gösteriden sonra, yine içilmeye devam edilirdi. Bu kez de:

— İtalyanca biliyorsunuz, değil mi diye sorardı.

Arkasından İtalyanca bir ata sözüyle, İtalyanca birkaç mısra gelirdi.

Ve yine içilirdi.

— Fransızca biliyorsunuz, değil mi?

Bu sorudan sonra da, Corneille'in ünlü bir tiradını okurdu.

Amerikan bardaki öğle içkisinin sonlarına doğru:

— İngilizce biliyorsunuz, değil mi? sorusuyla okunan İngilizce mısraları:

— İspanyolca biliyorsunuz, değil mi sorusu izler ve İspanyolca şiir de bitince, hep birlikte öyle yemeğine gidilirdi.

Yemekleri çok iştahlı yer ve yine içerdi. Yemek boyunca da, Amerikan bardayken yanındakine hangi yabancı dilleri bildiğini sormuş olduğunu unuttuğundan, bir kez daha sorardı:

— Almanca biliyorsunuz, değil mi?

Biraz önce söylediği Almanca atasözüyle Almanca şiiri tekrarlardı.

— İtalyanca biliyorsunuz, değil mi?

Ve tabii arkasından:

— Fransızca biliyorsunuz, değil mi?

— İngilizce biliyorsunuz, değil mi?

— İspanyolca biliyorsunuz, değil mi?

Her öğle gelir, yanma sokulanlara ikram ederek içer,

yemekte içer, yemekten sonra da içer ve bir ara kayboldduktan sonra akşama gelir, yine içerdi.

Böylece içki ve yemek ikram ettikleri, günde birkaç posta:

— Almanca biliyorsunuz, değil mi? İtalyanca biliyorsunuz, değil mi? Fransızca biliyorsunuz, değil mi? İngilizce biliyorsunuz, değil mi? İspanyolca biliyorsunuz, değil mi? sorularıyla karşılaşırlar, ne evet ne de hayır anlamına gelen hafif baş sallamalarıyla, beş dilden tekrarlanıp duran şiir ve atasözlerini dinlerlerdi.

Arkadaşlardan bazıları kibar mühendisin hem rakısını içer, hem de adamla dalga geçerek:

— Beyefendi, Flamanca biliyorsunuz, değil mi? derlerdi.

Mühendis, dalga geçildiğini pek çakmaz:

— Flamancam yok, Flamanlarla ya Almanca, ya Fransızca konuşurum, dedi.

— Beyefendi, Rusça biliyor musunuz?

Tombul yanaklı mühendis, yumuşak etli dudaklarını kıvırarak:

— Pek az, derdi.

Ve birkaç sözcük söylerdi Rusça...

— Maaşallah, bülbül gibi konuşuyorsunuz? Ne zaman öğrendiniz bütün bu dilleri?

Mühendis, kendisiyle alay edildiğinden kuşkulu, Tatarımsı yumuk gözleriyle:

— Şaka etmeyin, derdi.

Ve şayet kendisine yönelik bir alay varsa, onu kapatmak için hemen içki söylerdi.

Ama mühendisin asıl kendini içkiye vurduğu zamanlar, karısının yaz tatili için İstanbul'a gittiği zamanlardı. O dönemlerde öğle, öğleden sonra, akşam ve gece de içerdi.

Bir akşam birlikte olmuştuk. Kimbilir kaçıncı kez:

— Almanca biliyorsunuz, değil mi? diye soruyordu.

— Bilmem, diyordum.

Ama o, yine Almanca atasözünü söylüyor ve Almanca şiirini okuyordu.

Yemekte de iki kadehin arasında sürdü gitti sorular:

— İtalyanca biliyorsunuz, değil mi?

Ben hep:

— Bilmiyorum, diyordum.

O, aldırmadan okuyordu şiirlerini.

Yemekten sonra Gar Gazinosu'na gittik. O yıllarda Gar Gazinosu'nda yabancı artist grupları ilginç gösteriler yaparlardı. Gösterilerden sonra da, kadın artistler davet aldıkları masalarda içki içerlerdi.

Mühendis, iyice zom olmuş, kravatını gevşetmiş, göğsünü bağrını açmış, iki de kadın artist çağırmıştı.

Kadınlara:

— Almanca bilir misiniz? diye sordu.

Kadınlar, gülerek Almanca konuşmaya başladılar.

Mühendis de Almanca atasözüyle şiirini okudu. Ve:

— İtalyanca bilir misiniz? diye sordu.

Kadınlar zaten İtalyan'dı. İtalyanca konuşmaya başladılar.

Mühendis de İtalyanca atasözünü söyledi, İtalyanca şiir okudu.

— Fransızca bilir misiniz?

Kadınlar, Fransızca konuşmaya başladılar...

— İngilizce bilir misiniz?

Kadınlar, İngilizce de biliyorlardı.

— İspanyolca bilir misiniz?

Kadınlar, İspanyolca da biliyorlardı.

Mühendis, nasıl olduysa oldu, sarhoşlukla aşka gelip elini kadının göğsüne yallah edip daldırdı. Kadın, hafiften bir çığlık attı. Arkadaşı öfkeyle masadan ayağa

kalktı. Mühendis bir eli yanındaki çığlık atan kadının göğsünde, öteki eliyle de gitmek için ayağa kalkan kadının eteğini tutayım derken, iskemleden aşağı yuvarlandı. Ben de mühendisi kaldırmak için hemen üstüne eğildim, garsonların yardımıyla zor bela oturttuk yeniden sandalyeye. O sırada bir fotoğrafçı resmimizi çekmek için yaklaştı. Mühendisin en büyük keyfi, resim çekmek için yaklaşan gazino fotoğrafçılarına, Kral Faruk edasıyla bol para verip resim çekmemelerini rica etmekti. Fotoğrafçıya da cüzdanından büyükçe bir para verdi:

— Sakın çekmeyin! dedi.

Sonra da kollarıyla masaya kapanıp horlamaya başladı.

Garsonlar hesabı getirdiler. Mühendisi uyandırıp hesabı ödetmeyi kendime yakıştıramadığım için, maaşın hepsini yatırmak zorunda kaldım o gece.

Geçenlerde eski bir otelin Amerikan barında gördüm. Sarılıp kucaklaştık. Bir hayli yaşlanmıştı. İkinci kadehin ortasında:

— Almanca biliyorsunuz, değil mi? diye sordu.

Sanki hiç yaşamamışcasına yirmi beş yıl önce bıraktığım yerde içiyor gibiydi.

CİNSELLİK VE ŞİDDET

Vaktiyle Japon sinemasının seçtiği vurdulu - kırdılı, bıçaklı - kılıçlı filmlere epey şaşmıştım. Tokyo'da ne zaman televizyonu açsam, bir yığın Japon, nağralar atarak bir yığın Japon'u kesip doğruyordu.

Oysa Japonlar, birbirleriyle olan günlük ilişkilerinde, yüzlerce yıldan süzülüp gelmiş ince bir Uzakdoğu nezaketinin yumuşaklığında görünüyorlardı. Birbirlerinden ayrılırken, karşılıklı üç-beş kez yerlere doğru eğilerek, geri geri yürüyor, âdeta birbirlerini selamlama yarışına girişerek, oldukça uzun bir süre karşılıklı eğilip duruyorlardı.

Filmlerde ise, elde bıçak, nağralar atarak tekme-yumruk, durmadan birbirleriyle vuruşuyorlardı.

Bu çelişki dikkatimi çekmiş, günlük ilişkilerdeki aşırı nezaket ile filmlerdeki kaba saldırganlığı bir türlü birbiriyle bağdaştıramamıştım.

Şimdi Batı filmlerinde de aynı şiddet rüzgârları esmeye başladı. Harika bir teknikle, adinin bayağısı kana bulanmış ucuz bir cinsellik, milyonlarca seyirci topluyor en gelişmiş kentlerde.

Tavşanla sevişen genç kızın, annesiyle babası tavşanı kesip çaktırmadan kıza yedirince ve yemeğin ortasında da, yediği etin sevиştiği tavşan olduğunu kahkahalarla kıza söyleyince, kızın sulanan gözleri... Ve sonra öç

almak için o gece kuzu kasabı bir zenciyle sevişmeye gitmesi... Meleyen kuzular, kasap çengelleri, mezbahada kanlar içinde bir aşk... Derken zencinin bir şeyler ararken kasap çengellerinden birine takılı kalması ve kızın biraz önce seviştiği zencinin can çekişmesini seyretmesi, sonra da bıçaklardan en kocamanını alıp eve dönmesi ve yatakta uyuyan anasıyla babasını o bıçakla kesmesi...

O sırada kasaplığın bütün ayrıntıları ve inceliklerini gösteren büyük plan sahneler...

Aslında seyredilecek bir iğrençlik değildi gördüğüm. Yüzümü buruştura buruştura sonuna kadar dayandım.

Bir başka filmde, bir katil durmadan fotomodellik yapan kızları, gözlerine şiş batırarak öldürüyordu. Modelleri kullanarak resim çeken ünlü bir kadın fotoğrafçı ise her cinayeti bir medyum sezgisiyle bulunduğu yerde görüp yaşıyor, çığlıklar atıyordu.

Katili bulmaya çalışan dedektif, kadın fotoğrafçıya aşık oluyor, onu kadınları gözüne şiş batırarak öldüren katilden korumaya çalışıyordu. Ve sonra da, katilin aslında o sivil polis olduğu anlaşılıyordu...

Ve bu filme hemen herkes, bir eşsiz yapıt olarak koşuyordu. Sinema tekniği gerçekten olağanüstü başarılıydı. Ama konu hem bayat, hem de beşinci sınıf polis romanları ucuzluğundaydı.

Kanlı şiddet ve cinayet sinemacılığının Japonya'dan New-York'a bütün sermaye düzeni dünyasını sarmasının nedenlerini yavaş yavaş sezmeye başladım sonunda.

Sabahtan akşama durmadan suyu çıka çıka çalışan insanlar, gizli bir öfkenin gerilimindeydiler. Sadece kime karşı öfkeleneceklerini pek bilemiyorlardı. Kadınlar erkeklere öfkeleniyor, erkekler kadınlara öfkeleniyor, gençler herkese öfkeleniyordu.

Ve durmadan kanların fışkırdığı, gözlerin çıkarıldığı, kafaların kesildiği, sonra da bütün ayrıntılarıyla sapık

cinsel birleşmelerin gösterildiği filmlere koşuyor, içlerindeki gizli öfkeyi rahatlatıyorlardı.

Gitgide bollaşan bu tür filmler, toplumsal bir yozlaşmanın tehlikeli bir habercisiymiş gibi göründü bana.

Yıllarca önce cinselliğin sinemaya aktarılmasını bir aşama olarak değerlendirmeye çalışmıştım. Kişiyi yüzlerce yıl ezip inletmiş olan bir baskı, ortadan kalkıyordu. Evrenin en doğal olayı, tabu olmaktan çıkıyordu.

Ancak bu kez cinselliğin kanlı-bıçaklı, şişli-satırlı bir şiddet eylemine dönüştürülmesi ve bundan da milyonların hoşlanması, beni tedirgin etti. En gelişmiş toplumlarda kadınlarla erkekler birbirlerine böylesine mi diş biliyorlardı, onu çözemedim ama bireylerin gizli öfke birikimlerinin gün günden daha büyük boyutlara ulaştığını anladım.

Ancak bu filmler, bir yandan genç kuşakları da başka bir yönden etkiliyordu. Ve bir şiddet dalgası ufaktan büyüğe her yerde kıpırdayıp duruyordu.

Geri kalmışlıkla gelişmişliğin birey üstündeki mutluluk oranını bulmak zorlaşıyordu.

Gelişmiş dünyada da insanlar sanıldığı kadar mutlu değildi.

Yirminci yüzyıl da insanoğlunu huzura kavuşturamamıştı... Hem de galiba hiçbir yerde!

ALİ BEY

Ali bey yaşı elliyi aşkın, ufarak zayıf bir adamcağızdı. Zamana ve sık sık benzinle silinmeye karşı dayanmaya çalışan soluk renkli elbisesi, yakaları buruşuk renkli gömleği ve çözülmeden çıkarılıp takıldığı, sımsıkı düğmüğünden belli olan eskimiş kravatıyla, gazetenin giriş kapısının dibinde oturur, sakin ve efendi bir sesle ziyaretçilere kimi aradıklarını sorardı.

Gazetenin sahibi, yazarlar ve yaşlı muhabirler içeri girip dışarı çıkarlarken Ali bey, iskemlesinden hemen ayağa kalkar «Hoşgeldiniz efendim» yahut «Gülegüle efendim» derdi.

Bu arada Ali beye:

— Nasılsın Ali bey diye hatırını soran çıkarsa, boynunu hafif sağa eğerek:

— İyiyim efendim, duacınızım efendim, derdi.

Şayet odacılar ortalıkta yoksa, yazı işlerinde çalışanlara rica üstüne Ali bey sigara da alırdı. Ali beyin halim selim efendi hali en hoyrat, en hırçın kişilerin bile kendisiyle konuşurken seslerini ılıklaştırmalarını sağlardı. Ali bey görünmeden var olan ve kimsenin kızamayacağı insanlardandı.

Yalnız Ali beyin bir tek büyük tutkusu vardı ki gazetede pek kimse farkında değildi bunun. Ali bey dışarda herkese kendisini gazeteci olarak tanıtırdı. Mahallede, aile

çevresinde, misafirliklerde punduna getirip her fırsatta gazeteden ve gazetecilikten söz açardı. «Hükümet yine sallanmaya başladı.», «Vali gidiyor», «Şu yolların çamuruna bak, belediyeye yüklenmek gerekecek» gibilerden...

Ali beyin gazetecilik özlemini doyurmaya bu konuşmalar da yetmezdi. Mahalle çeşmesinde gaz tenekeleriyle su almak için sıraya girdiği zaman, başkaları sırayı bozarsa, Ali bey tenekeleri bırakıp, ellerini yana doğru açar ve başını sallayarak yanındakine:

— Gel de yazma birader, derdi.

O zamanki tramvay kalabalığında biri Ali beyin ayağına basarsa, Ali bey yine ellerini yana açar ve yanındakine başını sallayarak:

— Gel de yazma birader, derdi.

Vapur iskeleye yanaşırken yolculardan bazıları, henüz gemi tam yanaşmadan atlayıp çıkarlarsa ve Ali bey de kazara oradaysa, elleri yine yana açılır, başı çevresindekilere dönerdi:

— Gel de yazma birader.

Ali beyin sigarası patlak yahut odunlaşmış çıktı:

— Gel de yazma birader.

Yağmurlu havada otomobilin biri kaldırımın yanından geçerken yayaların üstüne zifoz sıçrattı:

— Gel de yazma birader.

Köşedeki manavda maydanoz, karşısındaki manavdan daha pahalı:

— Gel de yazma birader.

Bir gün Ali bey, belediye polislerinin bir simitçiyi kovaladığını görmüş. Simitçi başında tablası koşturuyor, belediye polisleri de onu kovalıyormuş. Ali bey simitçiye acımış, belediye memurlarına da pek kızmış; ellerini açarak yanındaki adama dönmüş:

— Gel de yazma birader, demiş.

Meğer adam belediyede müdürmüş... Diplomatik bir kibarlığın bütün kıvraklığıyla:

— Zatıaliniz gazeteci misiniz? diye sormuş.

Ali bey kıvançla:

— Evet, demiş.

— Hangi gazetede?

Ali bey adamın kim olduğunu tanımadığı için, rahatça kapıcısı olduğu gazetenin adını söylemiş.

Müdür:

— Ah, demiş çok memnun oldum, benim aldığım tek gazete odur.

Ali bey gayet mutlu:

— Gözümüzü budaktan sakınmıyoruz beyefendi demiş. Mesela şu rezalete bakın. Zavallı bir simitçiyi hayvan gibi kovalıyorlar. Doğru gidip yazacağım tabii... Vatandaşın hakkını savunmam gerek.

Müdür Ali beyi yumuşatmak umuduyla:

— Vaktiniz varsa lütfedip bir kahvemi içmez misiniz, demiş. Ben belediyede müdürüm. Durumu ayrıntılarıyla açıklarım size. Bizim araba şurada...

Ali bey azıcık şaşırmış, gazetecciliği hatırına yapılan davetin tadını da ıskalamak istememiş:

— Olur, demiş, bir kahvenizi içeyim.

Birlikte resmi cipe binip belediyeye gitmişler. Müdür büyük itibar göstermiş Ali beye... Belediyenin çalışmaları hakkında bilgiler vermiş. Ali bey kendisini bir hayli aşan konular karşısında, kaşları çatık öyle bakıyormuş müdüre... Sonunda:

— Ben artık gideyim, demiş, simitçinin kovalanmasını yazmayacağını söylemiş. Müdürü de gazeteye davet etmiş.

Ve Ali bey dönmüş gazetenin kapısı önündeki iskemlesine...

Bir gün müdürün aklına esmiş Ali beyi görmek için

kalkıp gazeteye gelmişti. Kapıdan girince Ali beyi kapının dibindeki iskemlesinde görmüş:

— Burada mıydınız, ben de size gelmiştim, demişti.

Ters bir rastlantı, o sırada içeri gazetenin sahibi de girmiş ve Ali beye:

— Bana bir boyacı çağır da pabuçlarımı boyatayım, demişti.

Müdür patrona, patron Ali beye, Ali bey de her ikisine birden anlamını çözmesi zor bakışlarla bakıyorlardı.

Patron yukarı çıktı. Müdür durumu çaktı, bozulmuş bir sesle:

— Haydi Allahaısmarladık Ali bey, diye hemen çıktı gazeteden.

Ali bey de bükülmüş boynuyla boyacı bulmaya gitti.

Ama yine de günlük yaşamda betine giden olaylarla karşılaştıkça, ellerini yana açıp çevresindekilere:

— Gel de yazma birader, demekten vazgeçemedi...

O dönemin Babıâlisi'nde bir çok gazeteciden de ünlü oldu böylece... Eski gazetecilerin hepsi «Gel de yazma Ali bey» diye tanırlardı onu.

ÇAĞIN GARİP DRAMI!..

Pencereleri dışardan kafesli, içerden beyaz patiska perdeli evlerin sedirlerinde, yaşlı büyük hanımlar, beyaz başörtüleriyle köşeye bağdaş kurar, öne arkaya sallanarak Kur'an okurlardı. Evlatlıklar, bahçedeki tulumbadan çektikleri sularla, helalardaki ibrikleri, önü küçük musluklu gaz tenekelerini doldurur, sonra da etekleri bellerine sıkıştırılmış, yanlarında bir kova su, çıplak sağ ayaklarının altında rengi koyulaşmış eski bir çuval, gıcırdata gıcırdata sofanın tahtalarını ovarlardı.

Kilerde en azından altı aylık erzak dururdu.

Kimse, ne saçını yaptırtmak için berbere, ne de Mozart dinlemek için konsere giderdi.

Erkekler, gecelik entarilerinin üstünde şal hırkaları, başlarında takkeleri, büyük kestane ağaçlarının altında, uyuklayarak nargile içerlerdi.

Ne elektrik vardı, ne telefon, ne radyo, ne televizyon...

Arada bir:

— Allah canımı alsa da kurtulsam! diye ağlayarak odasına kapanan genç kızlardan başka, ruhsal bunalım geçiren kimse de pek olmazdı.

Günler aynı kalıbın biteviyeliği içinde akıp giderdi. En büyük olay, uzaktaki akrabalara gece yatısına misafirliğe gitmekti.

Misafirlikte, kadınlar öğleden sonra mevlûda giderler, erkekler de akşam namazlarını topluca kılardı.

Yaz gecelerinde ise, bazen uydurma şanolu açık hava gazinosunda temsiller vermeye gelen Naşid'e yahut Dümbüllü'ye gidilirdi.

Evlatlıklar, «Acaba bizi de götürürler mi? diye heyecanla bekleşip durur, sonra da büyük hanımların:

— Önce bulaşıkları yıkayın, sonra da yatakları serip yatın, bizi beklemeyin, bizde anahtar var, türünden kesin buyruklarıyla, boyunları bükülür elleri böğürlerinde kalırdı.

Bu yüzyıllardan süzülüp gelmiş bir yaşam türüydü.

Kimsenin de aklından bu türün dışında daha başka yaşam türleri olduğu geçmezdi.

Sonra nasıl olduysa oldu eski ahşap evlerden yavaş yavaş apartman katlarına geçilmeye başlandı. Kalabalık aileler bölündü, büyük hanımların bazıları kızlarının, bazıları oğullarının yanına dağıldılar.

Kilerler, dolap boyutlarına indi, gece yatısı misafirlikleri azaldı, toplu namaz kılmalar bitti.

Konsere değilse de, kadın berberlerine gitme, boyanma ve kürk giyme dönemine geçildi.

Gaz lambalarının yerini elektrik aldı, radyolar ve telefonlar çoğaldı.

Ruhsal bunalımlarda da sanırım epey bir gelişme oldu. Karı-koca kavgaları, dedikodular, gürültülü boşanmalar gitgide yoğunlaştı.

Böylesi gerilimli aile ortamlarından sıkılan çocuklar, ilerde kuracakları yaşam düzeni konusunda kararsız ve örneksiz kalmaya başladılar.

Kimi avareliği yeğlemeye yöneldi, kimi boşvericiliğe, kimi de daha değişik yaşamları denemeye.

Değişik yaşamlar, daha çok roman ve sinemalardan kaynaklanan paralı, pullu, aşklı gezili dinamik yaşamlardı.

Ne var ki, bu tür yaşamlar için gerekli öğeler çoğu bir araya gelemiyordu. Özellikle para-pul sorunu kolayından bulunamıyordu. Aşklar ise, tatsız-tutsuz çekişmelere, kırıcı ayrılıklara, içki kadehinde boğulan kara yalnızlıklara dönüşüyordu.

Yaşam dinamizminin hedefi sık sık kayıyor, büyük geziler özleyenler, bakkal dükkânı açmaya, villa yaptırmak isteyenler at yarışlarında şanslarını denemeye savruluyordu.

Kırk yılda bir dört ucunu bir araya getirenler ise genellikle lüks salonlarda yüzeyde, suyuna tirit konuşmalar ortasında soğuk bir iç yalnızlığına düşüyorlardı.

Yaşam biçimlerinden hangisinin en doyumlu ve ruhsal açıdan en sağlıklı bir ortam yaratacağı konusunda kesin bir bilgi ve örnek yoktu.

Beylik deyimiyle küçük burjuva yaşamının darlığı ve kısırlığı ile çerçevesiz bir yaşamın boyutsuz ve yerçekimsiz boşluğu ortasında, yirminci yüzyılın yeni kuşakları iyiden iyiye bocalamaya başladılar.

Bilincinin dışına fırlayanların bir bölümü, hippilikten vurdulu kırdılı siyasal dövüşlere kadar çeşitli kavisler ve zigzaglar çizerek, otuz yaşlarını geçmeye başlayınca, külahlarını önlerine koyup, arpacı kumrusu gibi düşünür oldular.

Ve bir aşk kancasının ucunda yeniden mutfaklı, küçük salonlu, iki çocuklu beylik dünyaya dönmek zorunda kaldılar.

Yirminci yüzyılda kişiler henüz öz yaşamlarında küçük burjuva dünyasının dışında yeni bir öz yaşam türü yaratamıyorlar, yarattıklarını sananlar da, ya diledikleri ruhsal dengeye kavuşamıyor, ya kabuksuz ve güvencesiz yaşamaktan usanıp, eski modele dönüyorlardı.

Yollarını en geniş boyutların ufuklarından süzerek dünyayı sayısız kez kucaklamış ünlü yazarlar dahi, yaş-

lıklarında, küçük bir çiftlik evi, anlayışlı bir eş ve sıcak gülüşlü torunlar özleminin düşlerine sığınıyorlardı.

Oysa gençliklerinde önce böylesi dar bir ortamdan kaçmışlardı. Ve vara vara, sonunda kaçtıkları dünyanın özlemine varıyorlardı.

Yirminci yüzyıl, yirmi birinciyi hazırlarken, öz yaşam örneklemelerinde henüz sağlam ölçüler getiremiyor, bireyler için sıkıntılı, garip bir çalkantıyı ve aranışı sürdürmekten öteye gidemiyordu.

Ve belki de çağın en büyük dramıydı bu.

BİLİNMEYEN BİR YAZAR

Tanıdığım en tanınmamış yazar odur. Oysa arkasından iki romanla bir de öykü kitabı bıraktı. Bugün de adını üç beş kişinin ötesinde kimsenin anımsayacağını sanmıyorum.

Eski Yugoslav göçmenlerindendi. İri bir gövdesi, kocaman bir kafası ve kalın çerçeveli gözlükleri vardı. Sırpça ve iyi Fransızca bilirdi. Hiçbir müzik âleti çalmadığı halde, nota da bilirdi. Rumeli türkülerini derlemeye meraklıydı ve klasik batı müziğinde bayağı uzman sayılırdı.

Kendisini tanıdığım zaman, Basın Yayın Genel Müdürlüğünde danışmandı. Önündeki yazıları okurken, kalın gözlüklerini alnına kaldırır ve dudağının kıyısından ıslıkla, aryalar, uvertürler ve ünlü senfonilerin layt motiflerini çalardı. Roman da yazdığını epey sonra öğrenmiş ve yapıtlarını da okumuştum. Kurgusu dengesiz, tipleri oldukça zorlama ama, yine de bir çeşnisi olan az pişmiş bir yemeğe benziyorlardı.

Müzikle edebiyat konuşmaktan çok, Genel Müdürlükteki yöneticileri çekiştirmeyi severdi. Genel Müdür için:

— Bırak o iti, derdi.

Yayın şefleri için ise:

— Bırak o hergeleleri...

Zat işleri müdürü hınzır bir köpoğluydu. Daire müdürleri puşt ve alçak...

Yöneticiler onun tarafından açılmış böylesine bir küfür salvosunun, kulaklarına kadar gelen serpintileriyle, kendisine karşı soğuk ve kayıtsız davranırlardı. Sonunda, azar azar bütün yetkilerini elinden almışlar ve danışman kadrosuyla, odasında işsiz güçsüz bomboş oturan gereksiz bir adam durumuna sokmuşlardı onu.

İri gövdesi, kocaman kafası, alnına kaldırılmış gözlükleri ve dudağının ucundaki ıslıkla bomboş bırakıldığı odada roman yazmaya çalışan bu eski göçmen çocuğunun özgeçmişini merak ederdim bazen. Ama bu konuda fazla bir şey anlatmazdı.

Geçmişe dönük olarak anlattığı sadece üç anı vardı. Biri babasının ölümüydü. Babası da iri yarı bir Balkanlıydı. Yürürken yeri sarsan ve kafa çeken biriydi. Oğlunun da kendisi gibi iri yarı olmasından hoşnuttu. Ve ona daha delikanlılığında fil adını takmıştı. Ölüm döşeğindeki son gecesinde gözlerini aralayarak:

— Fil geldi mi diye sormuştu.

Fil geç gelmişti o akşam ve zurna gibi sarhoştu. Hemen babasının yattığı odaya girmiş, yatağına eğilmişti. Babası tek gözünü açarak bakmıştı kendisine. Oldukça uzun bakmış, sonra da gözünü yavaşça kapatıp son nefesini vermişti.

Bu anıyı üç, beş, belki de on kez dinlemiştim.

Babasının, son nefesinde tek gözünü açarak, kendisine nasıl baktığını anlatırken, o da bir gözünü yumar ve öteki gözüyle babasının nasıl baktığını somut olarak göstermeye çalışırdı.

İkinci anı, Türkiye'ye geldiği yıllardaki bir meyhane anısıydı. İşsiz güçsüz ve tutanaksızdı. Beyoğlu'ndaki bir meyhanede rakı içiyordu. Duvarda Mustafa Kemal'in bir fotoğrafı asılıydı. Kadehleri ardarda devirmiş, sonra da

Mustafa Kemal'in resmine karşı bir nutuk söylemeye başlamıştı:

— Ne biçim büyük adamsın be? Biz burada kahrımızdan geberiyoruz, senin ise tıkırın yerinde.

Ve elindeki kadehi resme doğru fırlatarak paramparça etmişti.

Sivil polisler yakalamışlardı kendisini.

Anının bundan sonraki bölümünü hiç anlatmazdı nedense. Ayrıca bu olayı bir içki kriziyle değil de, dikkati çekmek için bilinçli olarak yaptığını sezdirmek isterdi.

Bu anıyı da üç, beş, belki de on kez dinlemiştim.

Ölüm döşeğinde fil dediği sarhoş oğluna bir gözünü açarak uzun uzun bakan baba ve Mustafa Kemal'in resmine karşı söylenen nutuktan sonra fırlatılıp kırılan kadeh...

Üçüncü anı kendisiyle ilgili değildi. Dik bacaklı bir Macar kızının, kendisini kandırmış olan Avusturya Ataşe militerinden nasıl öç aldığı konusundaydı. Kız dişleriyle ataşe militerin erkeklik organını koparmıştı.

Bir türlü bu üç anının dışına çıkmazdı. Ve anıların arasını Genel Müdürlükteki yöneticilere sövmekle doldururdu.

Hem müziğe, hem yazıya karşı eğilimli olduğu halde, anı repertuvarı bu kadar kısıtlı başka hiç kimseyi tanımadım.

Elbet onun da daha birçok anısı vardı yaşamında. Ama nedense anlattıkları sadece bu üç tanesiydi.

Bir gün, bir romanının son sayfasını okumuştu bana. Romanın cildi dikkatimi çekmişti. Yumuşacık maruken bir ciltti. Özel olarak yaptırmış olmalıydı.

Ve romanın son sayfasını okurken gözlerinde yaşlar titremeye başlamıştı.

Dudağının ucuyla ıslık çalıp, durmadan ona buna söven ve yağmurlu günlerde yürürken yoldaki su birikin-

tilerinin ortasına, pabuçlarıyla çoraplarının bileğine kadar ıslanmasına aldırmadan basıp giden iri gövdeli göçmen yazar, sessizce ağlıyordu.

Yıllarca sonra bir gün öldüğünü duydum. Gazetelerde iki satır yazı çıktı mı, çıkmadı mı anımsamıyorum şimdi. Tanıdığım en tanınmamış yazarı sessiz sedasız götürüp bir köşeye gömmüş olmalıydılar.

KURTARICILARLA KARŞILAŞTIKÇA

İstanbul'da Üniversite, Vilâyet, gazeteler ve Morg Beyazıt'la Sirkeci arasındaki iki bin metrenin içindedir. Bu nedenle de, gençlerin siyasal gösterileri oldum bittim bu iki bin metre içinde dalgalanıp kabarır.

Böyle gösteri günlerinde yolları askerle, polis kestiğinden, caddeleri de gençler kapattığından, gazeteye gitmekte yıllardan beri olmadık zorluklarla karşılaşırım.

Ellerinde pankartlarla sloganlar bağırarak yürüyen gençler, olağanüstü bir coşkunun uzay katma varan gerilimde, dünyadan kopmuş ve gönüllerindeki ateşin sıcaklığında koyu bir hipnoza girmişlerdir. Onlar için artık kimse önemli değildir, ne işine yetişmeye çalışan gazeteci, ne Adliye'de davası olan zavallı, ne hastanede ziyaret saatini kaçırmak istemeyen yaşlı teyze...

Mitinglerde tüm evren, o mitingten ibarettir. O coşku rüzgârının dışındaki insanlarla yaşamların bir sinek kanadı kadar dahi anlamı yoktur.

Güvenlik kuvvetleri ise, aynı coşku ve gerilim antitezinde keskinleşmişlerdir. Onlar için de perakende kişilerle yaşamların hiçbir anlamı kalmamıştır. Bir bakıma karşılıklı minüskül bir savaş psikozudur bu...

Otuz küsur yıllık bir yazarlık yaşamının inişli çıkışlı grafiğinde iç dünyasını da yakından çok taddım, dış dünyasını da yakından çok seyrettim. Tıpkı yayayken otomobillere, otomobildeyken yayalara bakar gibi... İki yanın da birbirini anlama olanağı yok gibidir.

vaktiyle biz de mitinglerde karşıya çıktığımız za man, aynı coşkunun hipnozuyla tüm dünyayı unutur, ev reni bizi büyüleyen yıldırımlı elektrikten ibaret sanırdık.. Kendimiz de dahil, bireylerin o andaki kişisel yaşamlar gözlerimizden silinirdi...

Gazeteye giderken rastladığım, gösteri yürüyüşlerin de ise onları ne kadar iyi anlasam da, dışardan bir seyirc olmanın objektifliğinde, başımın çaresine bakmaya, işim varmak için zor bela bir yol bulmaya uğraşıyorum.

Geçenlerde Sirkeci'ye geldiğimde, solcuların miting vardı. Üniversite önündeki katliamı protesto etmek için Sirkeci'ye yanaşan vapurlardan oluk oluk dışarı akaral yürüyüşe geçiyorlardı. Onlardan önce arabayla Babıâl yokuşunu çıkmak için davrandım. Ama önümü bir kam yon kesti, kamyonu geçinceye kadar da mitinggilerin ill bölümü içine düştüm. Yaşı yirmiye varmamış gençlerd yürüyenler. Henüz caddeyi doldurmamışlardı. Bir tane sine:

— İzin verirseniz şuradan çıkıvereyim yukarı, ga zeteye yetişeceğim, dedim. O iyi niyetli bir kararlıkl tam:

— Peki, deyip yol verecekken, arkadan hışımlı bi delikanlı geldi:

— Saygılı ol, bas geri! dedi.

— İzin verirseniz gazeteye yetişecektim de...

Hışımlı genç için dış dünya, çoktan bitmişti. Kend coşkusunun hipnozu içindeydi artık o.

— Bas geri, saygılı ol!

Geri basacaktım ve saygılı olacaktım. Şimdi onu coşkusuydu sokakta kral olan. Kendinden başka kimse nin yiğit bir dava adamı olabilmesi, olanak dışıydı. Benin gibi gözlüklü, arabada giden yaşlıca bir amcanın, nere den haberi olacaktı dünya gerçeklerinden, sınıf sorunla rından, sağcılıktan-solculuktan, inançlı ve bilinçli kav gadan...

Sözü hiç uzatmadan, usulca geri aldım arabayı öteki arabalarla birlikte kıyı yoluna vurarak, Sultanahmet'ten geldim gazeteye... Az sonra da bütün yollar kapandı.

Aradan beş gün ya geçti, ya geçmedi, bu kez de Sultanahmet'te askerler kesti yolumu. Ümraniye'de öldürülen işçiler için sağcılar miting düzenlemişlerdi.

— Gazeteye gitmek için başka yol yok. Lütfen izin verin...

Asker eliyle gayet sert başka bir yönü gösteriyordu:

— Burdan gideceksin!

— Oradan gidilmez kardeş...

— O kadar, çek haydi!

İndim arabadan. İlerde bir inzibat üsteğmeni, telsizli bir arabadaki bir inzibat yüzbaşısıyla konuşuyordu. Onlara anlattım derdimi...

— Zaten gidemezsiniz, caddeler kapalı... Arabayı park edin, yaya yürüyün, dediler.

Haklıydılar. Zor bela bir yer bulduk arabaya. Ve başladık yürümeye...

Ne var ki, sağcı gençler de Divan yolunun bir yakasından öteki yakasına kimseyi geçirmiyorlardı.

— İzin verirseniz, gazeteye gideceğim...

— Buradan olmaz, başka yerden git!

İyi, ama nereden?

Onlar da dünyanın bittiği yerde başlayan başka bir hipnozun içindeydiler. Türkiye'yi kurtarma tılsımının sadece kendilerinde bulunduğuna inanıyorlardı.

Ben ise bir an önce gidip fıkara yazılarımı yazmak zorundaydım. Kimseyi kurtarmayacak ama görevim olduğu için yazmak zorunda olduğum yazılarımı... İkide bir sokağa dökülüp Türkiye'yi kurtarmak isteyen gençlerin ise benim durumumu anlayabilmeleri için en az daha otuz yıl yeryüzünde yaşamış olmaları gerekiyordu. Yirmi yaş coşkusu otuz yıllık bir iş sorumluluğu disip-

liniyle kanıtlanmadıkça, çağdaşlık sınavından geçemiyordu ve Türk toplumu iki yüz yıldır bu sınavı bir türlü veremiyordu. Gençlerin coşkusu coşkuda kalıyor, yaşam boyu hilesiz hurdasız yaratıcı bir tutarlılığa bir türlü dönüşemiyordu.

Babıâli'de yıllardır kimbilir kaç kez gazeteye varabilmek için akla karayı seçtim.

Eski günlerin mitingçi gençleri, şimdi kırkı aşmakta. Çoğunun yaşamı, eski coşkularının rotasından çok uzaklara kaydı.

Onlar da keskin bakışları çatık kaşlarıyla yolları kapar:

— İzin verirseniz gazeteye gideceğim, dediğim zaman:

— Buradan olmaz, diye volkanik bir öfkeyle bağırırlardı.

Ben yine aynı yollardan gidiyorum gazeteye.

Şimdi onların çocukları yolları kapatıyor, ya:

— Saygılı ol, bas geri! diye bağırıyorlar.

Ya da:

— Başka yerden git! diye, beni olmadık yerlerden dolandırıyorlar.

Yaşarsam, onların kırk yaşlarına kadar neler yaptıklarını da yan gözle göreceğim. Ve sonra onların da çocukları, yine yollarda pankartlarla Türkiye'yi kurtarmak için sertlenecekler.

Ben ise:

— Olur evladım, olur yavrum! diye, onların gözünde dünyadan habersiz bir pinpon olarak, yazımı zamanında yazmak için gazeteye gitmeye devam edeceğim.

Çünkü benim görevim, yazımı zamanında yazmaktır. Mitinglerde konuştuğum zamanlar da içinde, elli bini aşkın sayfayı hiç aksatmadan yazdım ben. Ben de çağdaşlığı böyle anlıyorum işte ne yapacaksınız...

YOL BOYUNCA

Sabahları bizim oradaki köşe başında, ilkokul çocukları kümeleşip geçen arabalara baş parmaklarıyla gidecekleri yönü göstererek, otostop yapıyorlar. Geçen gün iki tanesini aldım ben de. Biri yanıma, biri arkaya oturdu. Çatık kaşlarıyla olgun bir suskunluk içinde, geriye doğru şöyle kuruldular.

— Kaçıncı sınıftasınız siz? dedim.

Her sabah hangi arabaya binseler, hep aynı sorular sorulduğu için, konuşmaya isteksiz bir sesle:

— Dört, dediler.

— Tembel misiniz, çalışkan mı?

Biri:

— Çalışkanız, dedi.

Öteki:

— Eh işte, dedi.

— Ne demek eh işte? Galiba pek çalışkan değilsin sen, ha?

Yanıt vermeden pencereden dışarı bakmaya devam etti.

Yanımdaki:

— Benim babamın da taksisi var, dedi, üstelik seninkinden daha büyük...

— Seni de gezdiriyor mu?

— Bazen, arabayı yıkayınca..

— Demek sen yıkıyorsun arabayı?

— Ben de yıkıyorum, ablam da yıkıyor.

— Kaç kardeşsiniz siz?

— Altı.

— En küçüğü sen misin?

— Yok. Benden küçük bir tane daha var, bir de yeni doğdu...

— Seviyor musun yeni doğanı?

— Seviyorum. Hep altına işiyor.

Arkadaki:

— Benim de babamın motoru var, dedi. Ayda bin lira kazanıyor.

Yanımdaki:

— Benim babam daha zengin, dedi.

Arkadaki:

— Taksi babanın değil ki, dedi.

— Motor da senin babanın değil.

— Olsun kaptan o. Seninki şoför.

— Şoför daha hızlı gider.

— Kaptan da gider.

Sonra bana:

— Hangisi daha hızlı gider? diye sordular.

— İkisinin de önemi ayrı. İkisi de gider, dedim. Siz babalarınızla övünüyorsunuz; babalarınız da sizinle övünüyor mu? İyi karne getirirseniz, onlar da sizinle övünür.

Pek ilgilenmediler babalarının kendileriyle övünüp övünmediği sorunuyla.

Yanımdaki:

— Senin çocuğun var mı? dedi.

— Var, dedim.

— Büyük mü?

— Büyük.

— Öyleyse sen onu dövemezsin

— Yaramazlık yapmazsa, tabii...

Arkadaki:

— Benim babam herkesi döver seni bile döver, dedi.

Yanımdaki:

— Benim babam senin babanı da döver, dedi.

Öteki:

— Bok döver, dedi.

— Susun bakayım, onu bunu dövmek iyi bir şey değildir, dedim.

Yanımdaki:

— Sen kimseyi dövemez misin? dedi.

— Güzel bir şey mi insanların birbirini dövmesi? dedim.

Arkadaki:

— Sen kimseyi dövmezsen, herkes seni döver, dedi.

— Ne kimseyi ben döverim, ne de kimse beni döver, dedim.

— Benim babam istese seni döver.

— Benim babam da döver...

Neyse ki geldik veletlerin ineceği yere...

— Dur, burada ineceğiz, dediler.

Durdum. İndiler. Yüzüme bile bakmadan, koşarak uzaklaştılar.

Bir süre sonra, yine bir dönemeçte, yeşil ışıkların yanmasını beklerken, yaşlıca bir adam yaklaştı:

— Beyefendi, ben doktorum. Acaba beni alamaz mısınız? dedi.

— Buyurun, dedim.

Adam oturdu yanıma.

— Ne doktorusunuz?

— Bendeniz albay emeklisi bakteriologum. On beş yıl önce kendi isteğimle emekli oldum. Zatıalinizin mesleği?

— Gazeteciyim, dedim.

— Ne olacak beyefendi bu memleketin hali? dedi.

— İyi olur inşallah, dedim.

— Önce ahlakı düzeltmek gerek.

— Öyle...

— Ahlak düzelmeden hiçbir şey düzelmez...

— Nasıl düzelir ki ahlak sizce?

— Beyefendi, ahlaksızlık edene, basacaksınız sopayı!

— Kim karar verecek kimin ahlaksızlık ettiğine?

— Aman efendim, rica ederim. Bakkalı-çakkalı sıkı kontrol edip, hile hurda yapanın kırı kırı verirsin kaburgalarını... Lokantacıydı, şoförd ü, manavdı, ev sahibiydi, doktordu dinlemezsin. Kim fazla para alıyorsa, yıkarsın falakaya. Benim elimde yetki olsa, vallahi bir haftada muma çeviririm memleketi!

— İhracaat da artar mı? dedim...

— Artar, dedi.

— Döviz sıkıntısı?

— Hepsi, hepsi yoluna girer beyefendi, ilk önce ahlak... Ahlaksızlık edenin beynini ezeceksin... Başka türlü düzelmez.

— Evet, dedim.

— Dayaksız olmaz beyefendi.

Bir süre sonra, o da indi.

Bir durağın önünden geçerken, şişmanın şişmanı iki yaşlıca hanım el ettiler:

Söyledim gittiğim yeri.

— Bizi de alır mısınız?

— Buyurun, dedim.

Ahlaya poflaya, bindiler.

Biri:

— Arabanız da pek darmış, dedi.

Öteki:

— Bizim de var, ama sizinkinden çok geniş, üstelik son model.

— Bizimki garajda duruyor, siz sokağa mı bırakıyorsunuz?

— Sokağa...

— İçi falan da tozlu. Galiba hiç bakmıyorsunuz?

— Pek vakit olmuyor.

— Bizimki gıcır gıcır.

Arkadaki:

— Ay ay bacaklarım tutuldu, diyordu.

Öndeki:

— Keşke daha büyüğünü bekleseydik, diyordu.

Bana da:

— Kusura bakmayın, biz büyük arabaya alıştık da, diyorlardı.

— Siz kardeş misiniz? dedim.

— Kardeş çocuklarıyız.

— Araba hanginizin?

— İkimizin de sayılır. Şoför kullandığı için, hangimiz istesek, biniyoruz.

— Birlikte mi oturuyorsunuz?

— Aynı apartmanda.

Aralarında sürdürüyorlardı konuşmayı:

— Geçenlerde bizimki çok kızdı şoföre. Zamanında gelmedi diye az daha dövecekti.

— Dövecek miydi? dedim.

— Çok aksidir bizimki, sinirlendi mi, hemen patlatır tokadı.

— Genellikle kimleri döver?

— Kapıcıyı, şoförü, elektrikçiyi, o akşam sinirlendi de, seninkinin bile üstüne yürüdü ya...

— Vallahi, bizimki onun o akşam pestilini çıkaracaktı ya, neyse. Biliyorsun, bizimki de çok sinirlidir.

— Deli misin ayol? Alıverdi mi ayağının altına, kimsecikler kurtaramazdı...

— Tartışmayın canım, dedim, çok merak ediyorsanız, bir akşam dövüştürüverin.

— Sizin ikiniz gibi bizimki...

— Yapma kardeş, benimki seninkinden de iridir. Bu arabaya bacağı bile sığmaz.

— Ay, aman! benimki bile sığmıyor buna. Bey ufak tefek olduğu için, kendisine göre almış arabasını. Nerde bizimkinin rahatlığı, konforu.. Çakmağı var mı sizin arabanın?

— Yok, dedim.

— Bizimkinin var. Hem önde, hem arkada...

Bir süre sonra onlar da indiler.

UZAKLARDAN

Batı Kentlerinin sağlam, kunt görkemli ve düzenli dünyasının ezici dinamizması ortasında koşturup dururken bizim derbeder ve dokusu gevşek İstanbul'un Marmara kıyıları, şöyle bir geçiriveriyor gözlerimin önünden...

Telefonlar, randevular, notlar ve gece uykusuzluklarıyla civa yutmuş kertenkele gibi bir oraya bir buraya savrulmaktan doğrusu suyum çıktı. İki ayda yapılacak işleri bir haftaya sığdırma zorunluğunun ceremesi bu.

Bu arada bir de günü birliğine Almanya'nın Fransa sınırı kentlerinden Saarbruken'e gitmek gerekti. Alman televizyonu, Avrupa tarihini etkilemiş büyük kentler adında bir dizi hazırlıyormuş. Viyana ile Leningrad'ı çekmişler, şimdi sıra İstanbul'daymış, sonra da Roma'yı yapacaklarmış. İstanbul üstüne, Almanca bir kitapta benim bir yazıma rastlamışlar, Boğaz'ı o yazının çerçevesi içinde değerlendirmek istiyorlarmış. Paris'te bizim kitabevine telefon edip buldular beni:

— Saarbruken'e gelir misin? dediler.

— Geliriz, dedik.

Sabahları saat 9.15'te Paris'in Doğu garından Frankfurt'a bir ekspres kalkıyor ve Saarbruken'den geçiyor. Bir pazartesi sabahı bindim ona.

Fransa'nın kuzeyi Fransa-Alman ilişkilerinin savaşa dönüştüğü dönemlerde kanrevan içinde kalmış bölgeler-

dir. 1871 bozgununun öyküsünü Zola'mn kalcminden okumuş olanlar, buralardan geçerlerken, üçüncü Napoléon'la Bismarck'ın siluetlerini de tarihin sisleri gerisinden seyreder gibi olurlar.

Daha sonra 1914'te bu bozgunun Verdun'da öcünü alacak olan Mareşal Petain, 1940'larda Paris'i kendi elleriyle Hitler ordularına teslim edecek ve bir vatan haini olarak ölecektir.

Trenin penceresinden sağa sola acılı bir bahçe gibi serpiştirilmiş Fransız ölülerinin mezarlıkları ilişiyor gözüme... Saatte yüz yirmi kilometreyle gidiyor tren... Kompartımanın içindeki görünmez bir hoparlörden bir ses, arada bir gelmekte olduğumuz istasyonu ve o istasyonda ne kadar duracağımızı bildiriyor. Ya bir dakika duruyoruz, ya iki dakika...

Fransız trenleri, bütün Avrupa'da dakiklikleriyle ünlüdür.. Kronometre yerine, trenlerin geliş ve kalkışlarına bakarak saatlerinizi ayarlayabilirsiniz.

Ama iki yüz elli kilometreyle giden Japon trenlerini de gördüğüm için, Fransız trenleri hayranlığımı çekmiyor pek. İki yüz elli kilometre süratin yanında yüz yirmi kilometre sürat de nedir ki?.. Bizim Ankara ekspresinin ortalama sürati kırkı geçemediği için yine de beğenmek zorundayız tabii...

İstasyonların birinden ayçiçeği gibi güleç bir yüzü, tombul yanakları ve fil bacağından belki de daha kalın bacakları olan, şöyle ortalama bir tahminle, yüz altmış kiloluk bir hanım bindi trene ve benim kompartımana gelip oturdu... Eliyle bir süre yüzünü yelpazeledi sonra da nereye gittiğimi sordu... Söyledim.

Doğrusu yolculuğa bayılırım mösyö... Geçen yıl Münih'e gittim. Çok iyi bilmiyorum ama Almanca'yı, konuşulanı anlıyorum. Almanya buradan pahalı. Yine de öğle olsun, akşam olsun hep lokantaya gittim... Yani sa-

dece sandviçe yatmadım. Kırk yılda bir geziye çıkmışım, niye sandviç yiyeyim?.. Beğendim Alman lokantalarının yemeğini... Porsiyonları bol. Kahvaltıları otelde yapıyordum. Sonra her akşam için ayrı bir lokantaya gidiyordum. İnsan ancak böyle tanıyabilir bir kenti.. Bir kez Frankfurta da gittim. Orada da her yemeği ayrı bir lokantada yedim. Roma'ya gittim. İtalyanların mutfağı daha bir başka. Porsiyonlar da küçük. Fransa'da da porsiyonlar Almanlarınki gibi değil, daha az... Uçakla gidince insan bir şey görmüyor, onun için tren yolculuklarını daha çok seviyorum. Uçakların tek ayrıcalığı, bedava yemek veriyorlar uçakta.. Trenlerde böyle bir usul yok. Sadece tekerlekli arabayla sandviç satıyorlar trenlerin içinde.. Sandviçleri de ufacık. Bizim orada sandviçler daha büyüktür. Trenlerin bir sakıncası da, olmadık insanlarla karşılaşmak. Geçenlerde Paris'e gidiyordum; oldukça kafayı çekmiş yaşlıca biri oturdu yanıma. Eski bir askermiş, savaş anılarını anlattı bana.. Hiç sesimi çıkarmadım. Tavrını da pek beğenmedim. Bazen evet, bazen hayır diyerek idare ettim konuşmayı. Sanırım, azıcık yakınlık bulsa, yemeğe davet edecekti beni. Tanımadığım sarhoş bir adamla yemeğe nasıl gideyim, değil mi mösyö? O konuştu, ben dışarı baktım. Tekerlekli arabadan sandviç ıkram etti bana. Almamak olmaz, aldım, yedim elbette. Oradan biliyorum sandviçlerin küçük olduğunu. Paris'e gelince de usulca sıvışmaya çalıştım.

O konuştukça, fil bacağından kalın bacaklarına kayıyor gözlerim. Göğüsleri, karnı tombul yanaklarıyla devanası gibi saf bir kadın... Paris'e gelince nasıl sıvıştığını düşünmeye çalıştım azıcık. Sarhoş emekli bir asker ve ondan sıvışmak isteyen yüz altmış kiloluk, alyanak bir hatun. Ne kadar sevimli oluyor insanoğlu bazen.

Saarbruken'de İstanbul filmini yapacak olan rejisörle tanıştım. Siyah bir balıkçı kazağı ile, yemyeşil bir el-

bise giymişti... Göğsünde de boyundan takma koca bir madalyon duruyordu. Üstün, yüksek ve zor bulunur kişilerin tepeden tavrıyla, ellerini açа kapıya ve arada bir saatine bakarak bir süre konuştu. Lütfetmiş, çok değerli zamanı içinde bana bir öğle yemeği ayırmıştı... Acaba bir İtalyan, yahut İngiliz yazarı olsaydım, yine böyle tepelerden bakarak mı konuşurdu, bilmiyorum. Ben de ona, dünya pazarları için ortak seriler yapmayı önerdim. Aklı pek almadı, ama anlattığım konuları da bir hafta içinde hemen yazıp göndermemi istedi... Onun da böyle arzuları varmış... Ancak ben İstanbul'da oturduğuma ve Almanca da bilmediğime göre, nasıl buluşacak, nasıl çalışacakmışız... Ben de havamı attım:

— Fransa'daki kitabevime söylerim, bana bir çevirmen bulur, dedim.

Hiç değilse şarklı bir özlemi, pozlu bir özentiyle rahatlattım içimde...

Daha sık gidebilsem Paris'e bu alandaki dünya pazarlarının Türkler'e kapalı kapılarını hiç değilse aralarım belki...

İstanbul filminin boğaz bölümü altı-yedi dakika sürecekmiş. Rejisör, o bölümü benim düzenlememi söyledi.. Bir ay içinde bir şeyler yazıp göndereceğim.. Boğaz'a layık bir şeyler yapmak da şimdiden büyüyor gözümde... Bir de üstelik rejisörün o cakalı tavrı... «Yap bakalım, ne yapacakmışsın» der gibi sinsi gülücüğü.

Akşam yine döndüm Paris'e.. Garip bir raslantı, trende yine o yüzelli okkalık hanım vardı.. O beni görmedi. Ben de tekerlekli sandviççiden küçük bir Fransız şarabı aldım, Boğaz'ı düşüne düşüne karanlıklar ortasında kayıp gittim Paris'in ışıklarına doğru...

EYLÜL İKİNDİSİ

Yaz yine gerilerde kaldı. Eylülün takvimde ilerleyen adımlarıyle birlikte plajlar boşalıverdi. Florya kıyılarında, ılıman güneşle, ürpertili denizin son zevkini araya vermek istemeyen beş on turistle, hızlı bir motor peşinde hâlâ su kayağı yapmaya çalışan haşarı bir delikanlıdan başka kimse göze çarpmıyor. Gökte bulut kümeleri, ağaç yapraklarında bayağı üşütmeye başlayan eylül rüzgarı... Yollarda da, gitgide daha geç kuruyan yağmur ıslaklığı... Hava alanının dış hat seferlerindeki kuyruklar uzamada. Bu yıl da tatil bitiyor işte.

Karşımda gözlüklü bir genç:

— Türkiye'nin durumu ne olacak, diye soruyor.

Geçen yüzyılın başından beri bir türlü yanıtı verilemeyen soru, bütün katılığıyla yine dikilmiş duruyor önümüzde.

Benimse o sırada aklımdan geçen şey şu:

— Keşke süveterimi giyseydim.

Genç:

— Siz bu gidişe ne diyorsunuz, diyor.

Gözlüklerimin camlarını silerek:

— Ne varmış ki gidişte, diyorum.

— Battı ağabey, battı...

— Ne battı yahu?

— Türkiye battı.

— Yok canım, niye batsın?

— Öyle deme ağabey gerçekten battı.

İlerde motorun peşinde su kayağı yapan genç hünerli kavisler çiziyor.

Türkiye'nin durumunu konuşmak, bu durumu yeni yeni görmeye başlayanlar için ateşli bir ilginçlik taşıyor, ama benim için o kadar bilinen bir şey ki... Ne yeni bir yönü, ne bir sürpriz, ne de kafa yormaya değer, oyuncaklı bir bilmecesi var.

— Ne diyorsun ağabey bu iktisadî çıkmaza?

— Gayet normal diyorum. Koşullar gitgide daha da ağırlaşacaktır?

— Nasıl ağırlaşacak?

— Önümüzdeki yıl yumurta beş liranın üstüne çıkacak örneğin.

On yıl önce bir sorgu sırasında, bir savcıya söylediğim sözün iki kez daha büyütülmüşü bu...

Savcıya:

— Benim yazılarıma kızıyorsunuz ama, demiştim, yumurta iki buçuk liraya çıktığı zaman, çoluğunuza çocuğunuza bir kahvaltı masası bile hazırlayamayacaksınız.

Sonra o savcı emekli oldu. İki yıl önce bir sabah yürüyüşünde karşılaştım kendisiyle. İki elimi birden tuttu:

— Ne kadar haklıymışsın, ne kadar haklıymışsın, deyip durdu. Oysa emekli olmadan önce yedi buçuk yıl hapsimi isteyenlerdendi.

— Haklı olup olmamak neyi çözdü ki, dedim, gülümsiyerek devam ettim yürümeye. Eylül ortasının son turistleri güneşlenmeye çalışıyorlar boşalmış kumsalda. Gözlüklü genç.

— Hiçbir çare yok mu sizce, diye soruyor.

Sorduğu sorunun yanıtları kitaplarda yazılı ama, bir kez okumak hemen anlamaya yetmiyor. İkincisi de, konuşmak daha tatlı geliyor bizim insanlarımıza.

— Keşke süveterimi alsaydım.

— Efendim?

— Eylül serinliği başladı.

— Ağabey bütün suç yönetimde değil mi,

«Öyle» desem rahatlayacak belki ama, dilim varmıyor buna...

— İki yüz yıldır neden yönetim bir türlü düzelmiyor ki...

— Bilinçsizlikten...

Aman bu düz ayak, klişe sözcüklerden.. Bilinçsizlik ama, neyin bilinçsizliği.

Bir kadın bir erkek, iki turist elele tutuşmuşlar, gülerek yine denize doğru koşuyorlar.

— Neyin bilinçsizliği, diye soruyorum. Bilinçsizlik bir neden değil, bir sonuç. İnsan malzemesindeki kalite eksikliğinin sonucu...

Boş boş bakıyor yüzüme genç dostum. Besbelli ki ilk kez karşılaşıyor böyle bir mantıkla.

— Sizi şaşırtan nokta, halklaşma süreciyle birlikte, su üstüne vuran insan malzemesindeki kalite eksikliği, toplumsal birikimsizlik yani...

— Bunda yönetimin bir suçu yok mu?

— Yönetimin böyle oluşunda toplumun hiç suçu yok mu,

Denizde turist kızı, erkek arkadaşı omuzlarının üstüne kaldırıyor. Sonra hep birlikte tekrar dalıyorlar sulara...

— Peki siz ne öneriyorsunuz, ne yapmalı?

İşte padişahçılıkla, aşiret beyliği alışkanlığından kalma bir soru. Birikimsiz toplumlardaki halklaşma süreçlerinde öneriler uzun süre etkisiz ve boşlukta kalırlar. Ta ki makineleşme, ortalığı hurdahaş ederek toplumun üretici yönüyle, üretici olmayan yönünü elemeye ve dayanıl-

maz depremlerle insanlarda yeni değer yargıları pekiştirmeye başlayıncaya kadar...

Uzakta kayak yapan delikanlı dengesini kaybedip suya düştü.

— Ben mi ne öneriyorum? Ne önermemi istiyorsun? Örneğin hangi fakülteye gidiyorsun sen?

— İktisat...

— Yeryüzü ölçüsünde bir iktisatçı olma tutkusu var mı içinde?

— Var ama, koşullar elvermiyor tabii...

— Elvermiyor elvermesine, ama senin gözün kesiyor mu böyle bir doruğa varmayı... Örneğin dilediğin bir toplumdaki bir fakülteye gitsen yepyeni bir tezle çıkabilir miydin dünyanın karşısına?

Gözlüklü genç dürüst davranıyor:

— Çıkamazdım, diyor.

— Neden?

— Yetişme biçimi, bilgi yetersizliği, çaba eksikliği...

Araba sürmesini kıvıramamak, helaları kullanamamak, bin altı yüz yıllık başkent olan İstanbul'u kargaşa bataklığına çevirmek, denizde balık, karada orman bırakmamak, otuz altı padişahtan onunun adını sayamamak, yüzlerce ozandan elli dize bilememek, geçmişle gelecek arasında hiçbir köprü kuramamak, düşün dünyasına yabancılık, matematikten kopukluk, beyinsel donatımsızlık, hangi öneriyle bir anda düzelebilir ki? Hiç değilse bir kadro birikimi olsa, kalkınma alternatifleri üstünde daha renkli bir forum açılabilirdi. Böyle bir forumun oluşması çok zorlandığı halde orada da kadro eksikliklerinin boşluğu çıktı ortaya. Artık toplum kendi dinamizmasının depremlerini yaşamakla yüzyüze geldi. Bunların hepsini yaşıyacak. Gözlüklü genç ise bunun birkaç öneriyle kestirmeden olmasını istiyor. Nerdeee o yoğurdun bolluğu?

Denizdeki delikanlı tekrar bindi su kayağına. Turist kızla erkek kıyıya dönüyorlar.

— Yani siz umutsuzsunuz.

— Hiç de değilim.

— Öyle görünmüyorsunuz.

— Türkiye'nin gerçek yüzü çıkıyor ortaya. Bu zaten kaçınılmazdı. Bütün bu çapaçulluklar yavaş yavaş armacaktır...

— Ne kadar zamanda?

— İki kuşak boyu, aşağı yukarı yüz yıl içinde... O süreçte toplum kargaşadan uyum dönemine geçecek... Tabii epey fire vererek. Verdiği fire eskiden görünmüyordu, şimdi görünüyor. O nedenle de Türkiye bazılarına batıyormuş gibi geliyor. Battığı falan yok, çağdaşlık karşısında ırgalanıyor sadece.

— Yani bizler yandık desenize.

— Zorlanacaksınız biraz... Donatımsızlar çatırdayacak okkanın altına gidecek. Sonra donatımsızları da yetiştirmenin yolları aranacak, otuz kırk yıl içinde...

Genç dostum pek hoşnut kalmadı otuz kırk yıl sözünden. Ona çok uzun göründü bu. Oysa o kadar hızlı geliyor ki eylüller, o da bunu yine böyle bir eylül ikindisinde anlayacaktır elbet...

Rüzgâr bayağı serin. Keşke alsaydım şu süveterimi...

YAZARLIK

Ünlü Sovyet yazarı Cengiz Aytmatof, İstanbul'a geldiği zaman kendisine sormuştum:

— Sizin Kırgızistan'da kaç yazar var? diye...

— Elli tane vardır, demişti.

— Haydi haydi demiştim, tüm Sovyetlerden bile çıkaramazsın sen elli tane yazarı..

Cengiz, o aydınlık gülücüğüyle gülerek:

— Yirmi tane vardır ama, demişti.

— Yirmi tane de olmaz.

— On tane vardır.

— On tane de olmaz.

Cengiz:

— Ama beş tane vardır, daha aşağıya inmem, demişti.

Yüzyıllara dayanabilecek güçte gerçek yazar sayısı, tüm dünyada bile üç düzineyi ya bulur, ya bulmaz. Yani diyeceğim, insanlığın beyin bahçesinde en zor yetişen ürünlerden biridir yazarlık:

Fransa'da da bir eleştirmene sormuştum aynı soruyu:

— Doğru dürüst kaç yazar vardır Fransa'da?

Sorumun özünü anlamış:

— Eh işte, on tane kadar çıkar demişti.

Bir toplum yüz yıllık bir dönemde, yedi-sekiz yazar yetiştirebilmişse, o toplum, derinlikleri olan, geleceğe açık bir toplum demektir.

Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat'a kadar geçen beş yüzyıl içinde, birçok ozan yetiştirdi, ama Evliya Çelebi'yi bir kıyıya koyarsak, hiç yazar yetiştiremedi. Bunda matbaanın, icadından iki yüzyılı aşkın bir süre sonra İmparatorluğa gelmesiyle, okur yazar sayısının çok düşük bulunmasının de etkileri olmuştur herhalde. Örneğin, televizyonun bundan ancak iki yüzyıl sonra Türkiye'ye gelebileceğini bir düşünün hele... Matbaanın iki yüzyılı aşkın bir gecikmeyle gelmesindeki dram, daha belirginleşir.

Düz yazı ve yazarlık, Tanzimat ile birlikte başladı bizde. İlk romanın 1895'lerde yazıldığını anımsarsak, yazarlığın ne kadar kısa bir geçmişe dayandığı çıkar ortaya. İlk yazarlarımız, o dönemin Batı'ya açılma özeni içinde, yöneticilerin el üstünde tuttuğu kişilerdi.

İkinci Meşrutiyet'de demokrasi denemesiyle birlikte yazarlar da siyasal kutuplaşmaların çalkantısını yaşadılar. Hangi parti iktidara geldiyse, karşı yönü tutan yazarları sürdü, hatta öldürdü.

Ama yine de yazarlar, protokolun içindeydiler. İttihatçılar, Hüseyin Cahit'i baş tacı ederken İtilâfçılar da, Refik Halid'i Posta-Telgraf Nezaretine getiriyorlardı.

Atatürk ise, kendisinden yana olan yazarları Cumhuriyet'in prensleri olarak yaşattı.

İnönü dönemiyle tekrar demokrasiye dönüş, yazarların protokoldeki saltanatlarının da sonu oldu.

Yazarlık, üst yönetim sofralarından kopup halka yöneldikçe, yazarlar da cezaevlerini doldurmaya başladılar.

Bugün Türk yazarları hiçbir dönemde görülmediği

ölçüde okuyucu kütleleriyle bütünleşmekte, ama o oranda da, tutanaksız bırakılmaktadırlar. Yönetim kadroları, ne yazarlarla, ne yazarlık sorunlarıyla, şöyle göz ucuyla dahi olsun ilgilenmemektedir.

Yazarlarla kitabevleri arasındaki ilişkiler, zaman zaman içler acısı durumlar çizmektedir. Ölmüş yazarların yapıtları, kapanın elinde kalmaktadır. Hayattaki yazarlaların ise, yapıtlarının gerçekte kaç basıldığını doğru dürüst bir bilen yoktur. Bir yazar için vergi dışı tutan yıllık kazanç dilimi hâlâ on bin liradır.

Bütün bu çapaçulluklarla yazarlara karşı gösterilen ilgisizlik henüz daha toplumda yazarlık kurumunun pekişmemiş olmasındandır. Yazar dünyasının ne olduğu konusunda billurlaşmış bir kanı yoktur ortada. Ne araştırıcılar, ne film yapımcıları, eski yazarların özyaşamlarına eğilme gereğini duymamakta, kamuoyunun sanatçı yaşamlarıyla ilgilenmesine yardımcı olmamaktadırlar.

Oysa yazarlık, Batı'dan Doğu'ya doğru yönelince, Türkiye'de noktalanmaktadır. Türkiye'den sonra, ta Japonya'ya kadar dünyanın ilgisini çeken ilginç yazar kadroları hemen hemen yok gibidir Asya ülkelerinde. Ama Türkiye de bu özelliğinin tadını çıkaramamaktadır. O kadar çıkaramamaktadır ki, Fransızcaya çevrilmiş Türk yazarlarının sayısının, Yunan yazarlarından daha çok olduğunu dahi kimse bilmemektedir.

Sporda arayıp durduğumuz evrensel başarılara karşı gösterilen ilginin onda biri edebiyatımıza karşı gösterilmemektedir. Oysa edebiyatta, sporda olduğumuzdan çok daha ilerdeyiz. Ama yöneticiler, kalem sahiplerine baktıkları kadar kuşkuyla bakmamaktadırlar sporculara. O nedenle de, sporu edebiyattan daha bir ön plana itmekte sakınca görmemektedirler.

Ünlü makamların koruyuculuğunda yapılan at yarış

ları, bisiklet yarışları, maratonlar ve futbol turnuvaları vardır. Edebiyatımız ise, bu tür teşviklerin hepsinden yoksundur. Bir bakıma da her türlü belayı ve ilgisizliği göğüsliyecek, manda gücünde yazarlar yetiştirmemiz bundan olmuştur. Açlığa, zindana, ahmaklık, alçaklık ve dolandırıcılığa dayanaklı mucize kalemler armağan etmişizdir, insanlık senfonisine...

Yüzyıl içinde bizde de yazarlık gerçek yerini alacaktır. Ve o zaman, gelecekteki yazarlar, geçmişte kalmış ağabeylerine şaşkınlıkla bakacaklardır. Öyle bir kara bataklıkta, nasıl olmuş da yazarlık yapabilmişler diye...

YAZARIN ÖTEKİ KİTAPLARI

BİR AVUÇ GÖKYÜZÜ roman / 6. basım
KÜÇÜK BAHÇE roman
GÖLGELERİN GÖLGESİ Portreler/3. basım
TAŞ toplumsal yazılar
SÖMÜRÜCÜLERLE SAVAŞ toplumsal yazılar
SUÇLANAN YAZILAR toplumsal yazılar / 3. basım
BİR UÇTAN BİR UCA gezi notları / 2. basım
ATATÜRK'ün SOSYAL GÖRÜŞLERİ inceleme / 2 basım
ONLAR UYANIRKEN toplumsal yazılar / 5. basım
KOPUK KOPUK edebi yazılar / 2. basım
GEÇİP GİDERKEN edebi yazılar / 2. basım
BEN MİLLETVEKİLİ İKEN siyasal anılar / 3. basım
BÜYÜK GÖZALTI roman / 7. basım
VİSKİ roman / 4. basım
BİR YUMAK İNSAN portreler / 3. basım
AL İŞTE İSTANBUL / 3. basım
ZURNADA PEŞREV OLMAZ güldürü
NAR ÇEKİRDEKLERİ çeşitleme
KAHROLSUN KOMÜNİZM DİYE DİYE çeşitleme

OYUNLAR :

ÇEMBERLER / TAHTARAVALLİ / BEYBABA / MOR DEFTER / DİLEKÇE / YEDİNCİ KÖPEK / SUÇLULAR / ISLIKÇI

ÇETİN ALTAN
GÖLGELERİN GÖLGESİ

Gölgelerin Gölgesi, Çetin Altan'ın gülücüklü bir anlatımla değişik portreler üstündeki çalışmalarını toplayan ve Türk Dil Kurumu Ödülüne de layık görülmüş olan "Bir Yumak İnsan" yapıtının ikinci bölümünü oluşturmaktadır.

Yazar bu kitabında, değişik tiplerin dünyaları yanında yaşam panoramalarından bazı renkli örneklere de yer vermekte.

Çevreler, ortamlar ve kişilerle evrenden geçip giden gölgeler...

Ve onların yazıya vurmuş gölgeleri.

Yaşam albümlerini, yazarlarınkiyle de daha genişletmekten hoşlananların, sevebileceksiniz değişik bir fotoğraf koleksiyonu...